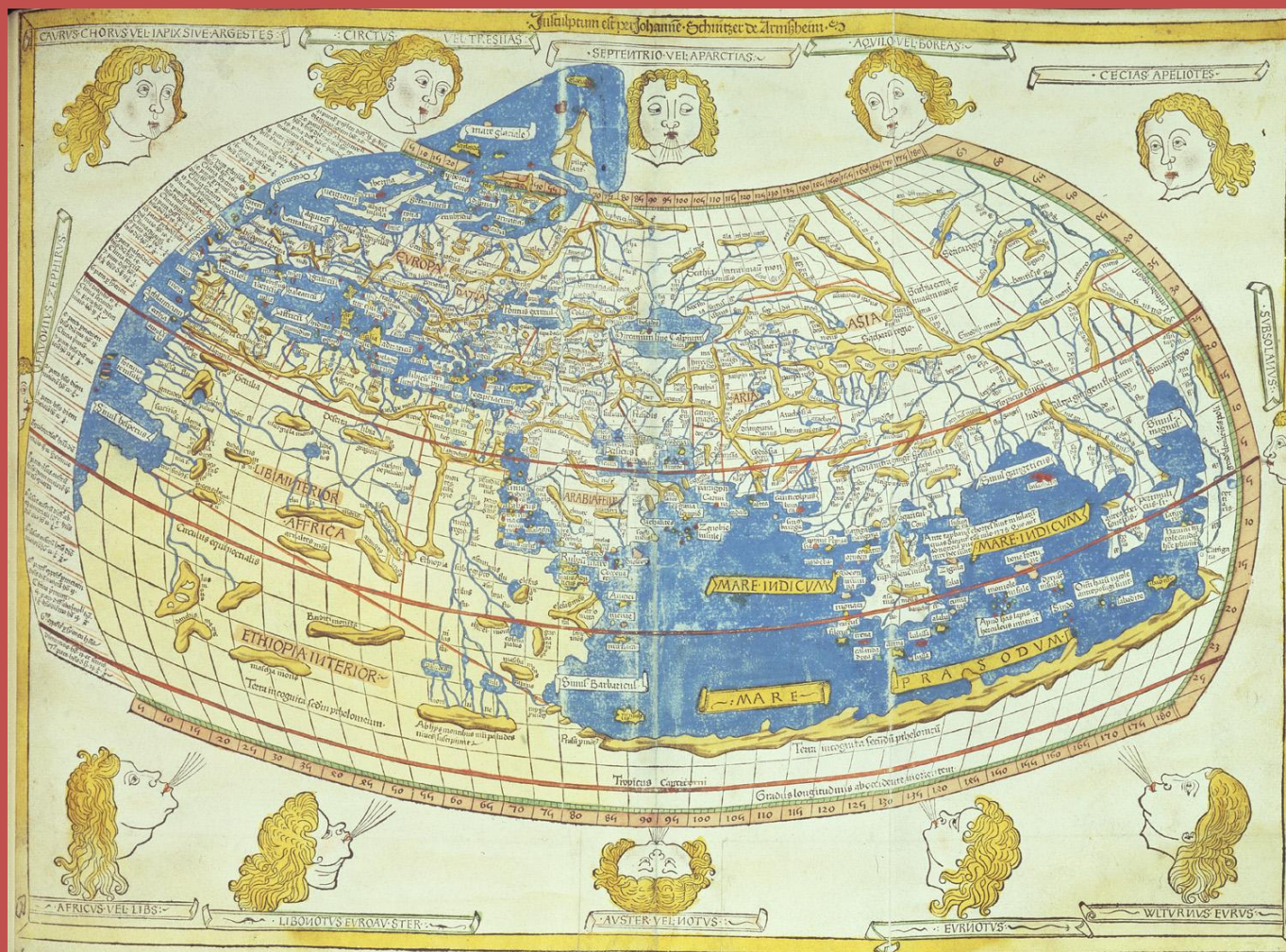

Ιστορία του αρχαίου κόσμου

Α' Λυκείου

Εξεταστέα ύλη σχολικού έτους 2022-23 με βάση το κείμενο του
σχολικού βιβλίου [Μαστραπάς, Α. (2020), Ιστορία του
Αρχαίου Κόσμου, Αθήνα: ΙΤΥΕ Διόφαντος]

και χρονολόγιο γεγονότων εξεταστέας ύλης

Επιμέλεια: Ηλίας Τουμασάτος, Καθ. ΠΕ 78, Δρ Ιστορίας

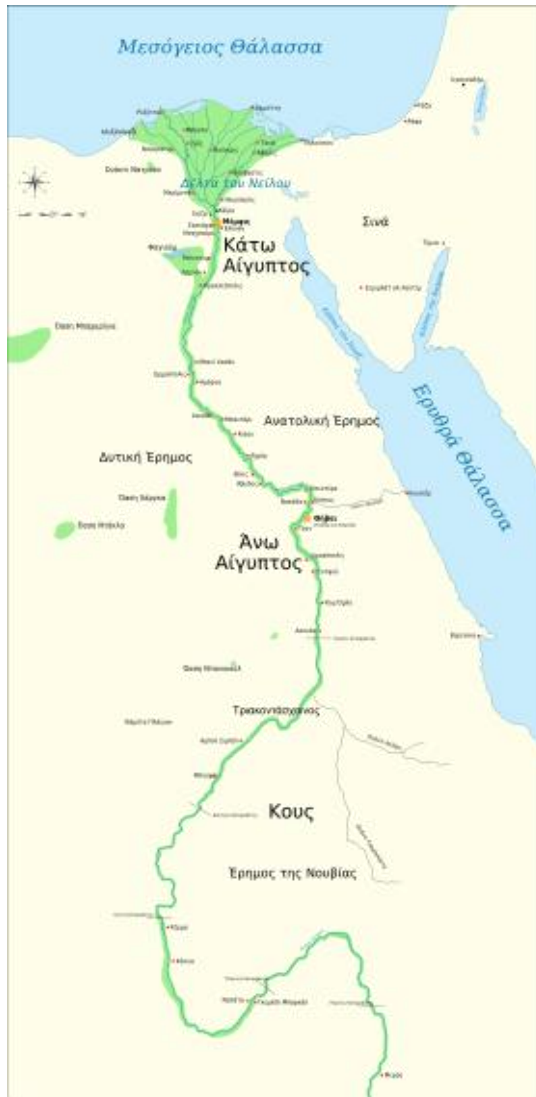
Κεραμειές Κεφαλονιάς 2023

Ι. ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΓΓΥΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

2. Η Αίγυπτος

2.1 Η χώρα

Γεωγραφικά
χαρακτηριστικά
σημασία του
Νείλου

Αίγυπτος ονομαζόταν από τους αρχαίους Έλληνες το βορειοανατολικό τμήμα της Αφρικής, το οποίο διαρρέει ο ποταμός Νείλος.

Τη **σπουδαιότητα του ποταμού** για τη χώρα και το λαό της επισημαίνει ο ιστορικός Ηρόδοτος, όταν αποκαλεί την Αίγυπτο **δώρο του Νείλου**.

Πρόκειται στην πραγματικότητα για μια **λωρίδα πράσινου** που δημιουργεί ο Νείλος από τις πηγές του στα όρη της Αιθιοπίας μέχρι και τις εκβολές στα βόρεια της χώρας, όπου διακλαδίζεται σε παραποτάμους και δημιουργεί ένα δέλτα μεγάλης έκτασης.

Πέρα απ' αυτή τη λωρίδα απλώνονται **εκτάσεις ερήμων**, η Λιβυκή στα δυτικά και στα ανατολικά η έρημος που φτάνει μέχρι τον κόλπο του Σινά και την Ερυθρά θάλασσα.

Η άγονη αυτή χώρα δεν θα είχε εξελχθεί, εάν κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού ο Νείλος δεν **πλημμύριζε** και μετά την απομάκρυνση των νερών του δεν άφηνε ένα **στρώμα λάσπης που έκανε τη γη εύφορη**.

Στα νότια της χώρας υπήρχαν μόνο όγκοι βράχων, τα δάση σπάνιζαν και γι' αυτό **έλειπε η ξυλεία**.

Οι όχθες του Νείλου ήταν γεμάτες από καλάμια, λωτούς και πάπυρους, όπου φώλιαζε πλήθος πουλιών.

Γεωγραφική
διαίρεση

Η χώρα γεωγραφικά ήταν χωρισμένη σε δύο **τμήματα**:

- το νότιο και ορεινό αποτελούσε η Ανω Αίγυπτος
- και το βόρειο με το Δέλτα του Νείλου, που βρέχεται από τη Μεσόγειο θάλασσα, η Κάτω Αίγυπτος. Στο τμήμα αυτό εντοπίζεται το πιο ευάλωτο σημείο η χερσόνησος του Σινά:
  - μέσω της οποίας εξασφαλιζόταν η επαφή με τους άλλους λαούς της Εγγύς Ανατολής.
  - Ταυτόχρονα όμως αποτελούσε και τη δίοδο των εισβολών προς την Αίγυπτο.

2.2 Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση

Η οικονομία.

- Η ζωή στην Αίγυπτο ήταν άμεσα **συνδεδεμένη με το Νείλο και τις πλημμύρες του**
- Η άρδευση των χωραφιών και η συντήρηση των αυλακιών ήταν μια επίπονη και συνεχής εργασία που
  - διδάξε τη συνεργασία στους κατοίκους,

Γεωργία,
κτηνοτροφία,
αλιεία

Κρατική
επίβλεψη

- ο αλλά δημιουργούσε και την ανάγκη της επίβλεψης του κράτους.
- Στη γόνιμη από τον ποταμό αιγυπτιακή γη καλλιεργούνταν εκτός από το σιτάρι και το κριθάρι, το λινάρι, τα οπωροφόρα δένδρα και τα κηπευτικά.
- Οι Αιγύπτιοι στις όχθες του Νείλου μάζευαν πάπυρους και λωτούς.
- Σε επίπεδο οικογενειακής παραγωγής κατασκεύαζαν ένα είδος μπίρας από τη ζύμωση κριθαρένιου ψωμιού.
- Ασχολήθηκαν με την κτηνοτροφία αλλά και το ψάρεμα στα νερά του ποταμού.
- **Η βάση της οικονομίας στην Αίγυπτο ήταν η γεωργία.**
  - ο Η συστηματική οργάνωσή της ήταν κάτω από την άμεση επίβλεψη του κράτους, δηλαδή του φαραώ.
  - ο Βασιλικοί υπάλληλοι παρακολουθούσαν τις γεωργικές εργασίες και συγκέντρωναν από τη συγκομιδή το ποσοστό που ανήκε στο φαραώ.

Βιοτεχνία και
κατασκευές

- ❖ Ο λαός εργαζόταν παράλληλα στην **οικοδόμηση των μεγάλων έργων**, ναών, ανακτόρων, ταφικών μνημείων τα οποία κατασκεύαζαν οι φαραώ.
- ❖ Μεγάλος αριθμός ειδικευμένων **τεχνιτών**, μεταλλουργών, ξυλουργών, κεραμοποιών, ναυπηγών, αρχιτεκτόνων κ.ά., κατασκεύαζε ποικίλα προϊόντα για μια εξελιγμένη κοινωνία.
  - ο Αρκετοί τεχνίτες εργάζονταν σε ιδιωτικά εργαστήρια,
  - ο οι περισσότεροι όμως και οι καλύτεροι εργάζονταν στα ανακτορικά εργαστήρια, διότι ο κύριος όγκος της βιοτεχνικής παραγωγής, όπως και του εμπορίου, ήταν ελεγχόμενος από το φαραώ.

Εμπόριο

- ❖ Το **εμπόριο** βασιζόταν στην εξαγωγή του πλεονάσματος των παραγόμενων στην Αίγυπτο αγαθών, όπως δημητριακών, παπύρου, ή πρώτων υλών, όπως χρυσού, και στην εισαγωγή υλών που έλειπαν από τη χώρα, όπως ξυλείας, χαλκού, αργύρου κ.ά.

Διοίκηση και
παροχή
υπηρεσιών

- ❖ Η **παροχή υπηρεσιών** ήταν ένας άλλος οικονομικός τομέας που απασχολούσε αρκετά μεγάλο αριθμό πολιτών. Η **διοίκηση** είχε ανάγκη από μορφωμένους πολίτες και με ειδικές γνώσεις:
  - ο οι **ιερείς** για την κάλυψη των αναγκών ενός θεοκρατικού κράτους,
  - ο οι **γραφείς**, που γνώριζαν τη δύσκολη ιερογλυφική γραφή για τη λειτουργία της κρατικής μηχανής
  - ο και οι **επαγγελματίες στρατιωτικοί** για τη διατήρηση και την ανάπτυξη της αυτοκρατορίας, συνέβαλλαν όλοι στην καλύτερη οργάνωση και λειτουργία του κράτους.

Η κοινωνία.

Κοινωνικές
τάξεις στην
Αίγυπτο

Η συμμετοχή των Αιγυπτίων στην παραγωγική διαδικασία είχε τις συνέπειες της στη διάρθρωση της κοινωνίας:

- ❖ Στην κορυφή βρισκόταν ο **φαραώ**, ο οποίος ενσάρκωνε τον επίγειο θεό αλλά και το κράτος.
  - ο Σ' αυτόν ο λαός εναπέθετε τις ελπίδες του για την επιτυχία των συλλογικών του προσπαθειών.
  - ο Ήταν απροσπέλαστος και η θέληση του αποτελούσε νόμο για τους υπηκόους.
- ❖ Στην κοινωνική ιεραρχία κάτω απ' αυτόν βρίσκονταν οι **ιερείς, οι ανώτατοι κρατικοί υπάλληλοι και οι γραφείς** που συγκροτούσαν την **τάξη των ισχυρών**.
- ❖ Ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα αποτελούσαν οι **επαγγελματίες στρατιωτικοί**, που κληρονομούσαν το επάγγελμα και στους οποίους ο φαραώ παραχωρούσε εκτάσεις γης για καλλιέργεια.
- ❖ Το μεγαλύτερο όμως μέρος της αιγυπτιακής κοινωνίας αποτελούσαν οι **ελεύθεροι πολίτες, γεωργοί ή τεχνίτες**, που εργάζονταν σκληρά για το μεγαλείο του φαραώ.
- ❖ Οι **δούλοι**, τέλος, προέρχονταν από τους πολέμους ή αγοράζονταν από τους εμπόρους.

- Υπήρχαν **ιδιωτικοί** δούλοι, που σπανίως ξεπερνούσαν τους δύο σε κάθε οικογένεια
- και **κρατικοί**, που ανήκαν στο φαραώ και εργάζονταν στα κρατικά εργαστήρια, στους ναούς, στα ορυχεία, τα λατομεία κ.ά.

Κοινωνική
ευελιξία

Ωστόσο, στην ιεραρχημένη αιγυπτιακή κοινωνία διακρίνουμε κάποια **κοινωνική ευελιξία**. Ιδιαίτερα στην περίοδο του Νέου Βασιλείου, το σύστημα των κοινωνικών τάξεων δεν ήταν αυστηρά κλειστό, αφού, έστω και σε περιορισμένη κλίμακα, υπήρχε η δυνατότητα μεταπήδησης από τη μια τάξη στην άλλη. Είναι γνωστό ότι άνθρωποι ταπεινής κοινωνικής προέλευσης έφτασαν να καταλάβουν σημαντικά αξιώματα και έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στην εποχή τους.

Η πολιτική οργάνωση.

Θεοκρατικός
χαρακτήρας του
κράτους

Η οργάνωση του κράτους από τις αρχές ήδη της 3ης χιλιετίας π.Χ. βασιζόταν στην ιδέα της **θεοποίησης του φαραώ**. Ο ρόλος της θρησκείας στη ζωή των Αιγυπτίων, όπως άλλωστε και στη ζωή των λαών της Μεσοποταμίας, ήταν καθοριστικός. Πλήθος επιγραφών αναφέρουν το φαραώ ως θεό, ενώ υπάρχουν και κείμενα που τον αντιμετωπίζουν ως άνθρωπο. Σε καμία περίπτωση δεν μείωναν όμως τη θεϊκή του υπόσταση, δεδομένου ότι οι θεοί παρουσιάζονταν με ανθρώπινες ιδιότητες στους αιγυπτιακούς μύθους. Η οργάνωση του κράτους είχε **χαρακτήρα θεοκρατικό***. (=η άσκηση πολιτικής εξουσίας και η ρύθμιση της κοινωνικής ζωής γίνονται από έναν ηγεμόνα που του αποδίδονται θεϊκές ιδιότητες ή από ισχυρό ιερατείο).

2.4 Ο πολιτισμός

Η θρησκεία.

Πολυθεΐα
Βασικοί θεοί

- ❖ Από την αρχή της αιγυπτιακής ιστορίας, όταν ακόμα δεν υπήρχε ενιαίο κράτος, η κάθε πόλη είχε το δικό της θεό-προστάτη. Η **πολυθεΐα** όμως χαρακτήριζε τους Αιγύπτιους και στις υπόλοιπες περιόδους της ιστορικής τους πορείας.
- ❖ Παρουσίαζαν τους θεούς τους με ανθρώπινο σώμα και κεφάλι κάποιου ζώου.
- ❖ Ο μεγαλύτερος θεός ήταν ο Ρα, ο θεός Ήλιος, τον οποίο εκπροσωπούσε ο φαραώ στη γη.
- ❖ Οι δημοφιλέστεροι θεοί ήταν η Ίσις, ο Όσιρις και ο Ώρος.
- ❖ Ο φαραώ Αμένοφισ Δ', ο επονομαζόμενος και **Ακενατών**, **προσπάθησε να εξαλείψει την πολυθεΐα**.
  - Στράφηκε εναντίον των ιερέων και της λατρείας του Αμμωνος, προστάτη-θεού της Θήβας.
  - Η προσπάθειά του να επιβάλει τη λατρεία του Ρα, του θεού Ήλιου, ως μοναδικού θεού, συνάντησε την αντίδραση του ιερατείου και κατέληξε σε αποτυχία.

Αποτυχία του
Ακενατών να
επιβάλει
μονοθεϊστική
θρησκεία

Αντίληψεις για
θάνατο –
ταρίχευση –
ταφικά μνημεία

Ο κοινός τρόπος ζωής των Αιγυπτίων και οι καουχίες είχαν δημιουργήσει τη βαθιά πίστη ότι **η ζωή συνεχίζεται και μετά το θάνατο, εάν δεν καταστρεφόταν το σώμα του νεκρού**.

- ❖ Εξαιτίας του φόβου αυτού που σφράγισε τον πολιτισμό τους, οι Αιγύπτιοι **ταρίχευαν τους νεκρούς** και τους έθαβαν σε **ταφικά μνημεία μαζί με όλα τα σκεύη που τους ήταν αναγκαία για τη μεταθανάτια ζωή**.
- ❖ Η αντίληψη αυτή που ήταν διαδεδομένη σε όλα τα κοινωνικά στρώματα συμπεριλαμβανομένου και του φαραώ, οδήγησε στην **κατασκευή μεγάλων ταφικών μνημείων με εξαίρετη διακόσμηση**, τα οποία περιείχαν αφάνταστα πλούτη. Τα πολυτίμα σκεύη και ο πολυτελής στολισμός των νεκρών, φαραώ και ευγενών έγιναν η αφορμή για συστηματική τυμβωρυχία ήδη από την αρχαιότητα.

Η γραφή.

Ιερογλυφική
γραφή

Καθοριστική για τη γνώση της ιστορίας της Αιγύπτου ήταν η αποκρυπτογράφηση των **ιερογλυφικών**, δηλαδή των χαρακτήρων συμβόλων που χρησιμοποιούσαν από την 4η χιλιετία π.χ. οι κάτοικοι της χώρας στη γραφή.

- ❖ Η επινόηση και η χρησιμοποίηση της γραφής είναι χωρίς αμφιβολία ένα από τα στοιχεία που δηλώνουν το πολιτιστικό τους επίπεδο.
- ❖ Η δυσκολία στην απόδοση και την εκμάθηση της ιερογλυφικής γραφής προϋπέθετε ειδικευση και συνεχή ενασχόληση. Ένας απλός πολίτης στη διάρκεια του Νέου Βασιλείου είχε τη δυνατότητα να εκπαιδευτεί ως **γραφέας** και να ακολουθήσει σταδιοδρομία δημοσίου υπαλλήλου, γεγονός που του προσέδιδε **κύρος**.
  - ο Οι **γραφείς** κατέγραψαν σε πατύρους τα έργα και τη δράση των φαραώ,
  - ο ενώ τοίχοι πολλών μνημείων, ναών και τάφων, ήταν καλυμμένοι από ιερογλυφικά που σχεδίασαν ειδικευμένοι **τεχνίτες** με την καθοδήγηση των γραφών.
- ❖ Η **αποκρυπτογράφηση** τους οφείλεται στο Γάλλο αιγυπτιολόγο J. Champollion, ο οποίος το 1822 διάβασε το κείμενο μιας τρίγλωσσης επιγραφής, που ήταν χαραγμένο σε στήλη με ιερογλυφικά, με απλοποιημένα ιερογλυφικά της ελληνιστικής περιόδου και με ελληνικά στοιχεία. Η στήλη της Ροζέτας, όπως είναι γνωστή από το όνομα της πόλης όπου ανακαλύφθηκε, είχε χαραγμένο ένα κείμενο που υμνούσε τον Πτολεμαίο Ε', βασιλιά της Αιγύπτου.

Αποκρυπτογράφηση
ιερογλυφικών

Τα γράμματα.

- ❖ Τα περισσότερα αιγυπτιακά κείμενα αναφέρονται στη δράση και τα κατορθώματα των φαραώ.
- ❖ τα κείμενα λογοτεχνικού περιεχομένου είναι ελάχιστα εξαιτίας ίσως της δυσκολίας της γραφής, που δεν άφησε το περιθώριο να εκφραστούν γραπτώς πολλοί άνθρωποι. Όσα διατηρήθηκαν είναι ποιήματα θρησκευτικού και λυρικού περιεχομένου αλλά και λαϊκές διηγήσεις.

Λογοτεχνία

Οι επιστήμες.

Αστρονομία: Η παρακολούθηση των πλημμυρών του Νείλου και της κίνησης των αστερών έδωσε την ευκαιρία ανάπτυξης εμπειρικών αστρονομικών γνώσεων, όπως είναι η καθιέρωση του ημερολογίου των 365 ημερών, ο χωρισμός του έτους σε μήνες και εβδομάδες αλλά και ο προσδιορισμός της ώρας βάσει της ηλιακής σκιάς.

Επιστήμες

Μαθηματικά και Γεωμετρία: Η ανάγκη μέτρησης των καλλιεργήσιμων εκτάσεων γης που χάνονταν λόγω των πλημμυρών συνέβαλε στην ανάπτυξη της πρακτικής γεωμετρίας. Φαίνεται όμως ότι οι μαθηματικές γνώσεις ήταν περισσότερο εξελιγμένες, όπως τουλάχιστον μπορούμε να εικάσουμε από την κατασκευή των πυραμίδων.

Ιατρική και Ανατομία: Η ταρίχευση των νεκρών βοήθησε στην απόκτηση γνώσεων ανατομίας και ιατρικής. Από κείμενα πατύρων που έχουν διασωθεί, διαβάζουμε για διαγνώσεις που έκαναν και τρόπους θεραπειάς που εφάρμοζαν. Η φήμη των γιατρών της Αιγύπτου ήταν μεγάλη και διαδεδομένη ακόμα και στον ελληνικό κόσμο.

Οι τέχνες.

- ❖ Η αρχιτεκτονική, η γλυπτική αλλά και η ζωγραφική στην Αίγυπτο βρίσκονταν **στην υπηρεσία των φαραώ**.
- ❖ Σκοπός των καλλιτεχνών ήταν να προβάλουν τη ζωή και τη δράση των φαραώ.
- ❖ **Αρχιτεκτονική:**
  - ο Τα καλλιτεχνικά επιτεύγματα, μνημειακού* χαρακτήρα, επιβάλλονταν με τις **διαστάσεις τους**. Οι αχανείς επίπεδες επιφάνειες της αιγυπτιακής γης, σε συνδυασμό με την ανάγκη των ηγεμόνων να επιβληθούν μέσω των έργων τους, οδήγησαν στην κατασκευή μνημείων που επιβάλλονταν με τον **όγκο**.
  - ο Οι **πυραμίδες** του Χέοπος, του Χεφρήνος και του Μυκερίνου στη Γκίζα,
  - ο Οι μεγάλοι **ναοί** στο Λούξορ και το Καρνάκ με το πλήθος των κίωνων που στήριζαν περιστύλια και υπόστυλες αίθουσες είναι ενδεικτικά δείγματα της αρχιτεκτονικής.
- ❖ **Ζωγραφική:**
  - ο Οι επιφάνειες των περισσότερων ναών αλλά και των νεκρικών θαλάμων των τάφων ήταν γεμάτες με παραστάσεις ζωγραφιστές ή ανάγλυφες που εξιστορούσαν τη δράση των φαραώ αλλά και πτυχές της καθημερινής ζωής.

Πυραμίδες και
ναοί

❖ Γλυπτική και μικροτεχνία

- Εκτός από τα μεγάλα σε διαστάσεις αγάλματα που διακοσμούσαν ναούς και ταφικά μνημεία,
- κατασκευάστηκαν και μικρότερα από ξύλο ή πέτρα, πραγματικά κομροτεχνήματα.
- Πολλά έργα μικροτεχνίας κατασκευασμένα από μέταλλα, πολύτιμους ή ημιπολύτιμους λίθους συμπληρώνουν τις γνώσεις μας για τις καλλιτεχνικές επιλογές και τα επιτεύγματα των Αιγυπτίων.

II. ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ: ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΕΩΣ ΚΑΙ ΤΟΝ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ

1. Ελληνική προϊστορία

1.2 Ο μυκηναϊκός πολιτισμός

Εγκατάσταση και εξάπλωση του μυκηναϊκού πολιτισμού

Στην ηπειρωτική Ελλάδα κατά την ύστερη εποχή του χαλκού (1600-1100 π.Χ.) διαμορφώθηκε και εξελίχθηκε ο πρώτος μεγάλος ελληνικός πολιτισμός. Έχει ονομαστεί συμβατικά **μυκηναϊκός** από τους ερευνητές, γιατί το σπουδαιότερο κέντρο του ήταν η «πολύχρησος Μυκήνη», όπως αναφέρεται στα ομηρικά έπη.

Η χώρα.

- Ο πολιτισμός αυτός ήταν δημιούργημα **ελληνικών φύλων**, γνωστών με ποικίλα ονόματα από τις πηγές: Αχαιοί, Δαναοί, Ίωνες, Αργεῖοι κ.ά.
- Τα ελληνικά αυτά φύλα, αφού παγίωσαν τις εγκαταστάσεις τους στην ηπειρωτική χώρα, δέχτηκαν τις **επιδράσεις των άλλων αιγαιακών πολιτισμών**, ιδιαίτερα του μινωικού.
- Στη συνέχεια **εξαπλώθηκαν στον αιγαιακό χώρο**, στα νησιά, την Κρήτη και στις ακτές της Μ. Ασίας.
- Την περίοδο της μεγάλης ακμής **ξεπέρασαν τα όρια του Αιγαίου** και εγκαταστάθηκαν, άλλοτε μόνιμα και άλλοτε

περιστασιακά, **στην Κύπρο και στις ανατολικές ακτές της Μεσογείου.**

- Τα **σπουδαιότερα κέντρα του μυκηναϊκού κόσμου** ήταν οι Μυκήνες, το Αργος, η Τίρυνθα στην Αργολίδα, η Πύλος στη Μεσσηνία, οι Αμύνκλες στη Λακωνία, ο Ορχομενός, η Θήβα και ο Γλας στη Βοιωτία, η Αθήνα, η Ελευσίνα, ο Μαραθώνας στην Αττική και η Ιωλκός στη Θεσσαλία.
  - Τα περισσότερα κέντρα είχαν ιδρυθεί σε επιλεγμένες θέσεις οι οποίες διευκόλυναν την εποπτεία μεγάλης σε έκταση περιοχής.
  - Η ίδρυσή τους συνδυαζόταν στις περισσότερες περιπτώσεις με την κατασκευή ανακτόρου και ισχυρής οχύρωσης.

Μυκηναϊκά κέντρα

Οι πηγές.

Πηγές:
Ομηρικά έπη –
Αρχαιολογικές
έρευνες –
Γραμμική Β

- Τις πρώτες πληροφορίες για το μυκηναϊκό κόσμο είχαμε από τα **ομηρικά έπη.**
- Μέχρι τον περασμένο αιώνα όμως οι ιστορικοί και οι ερευνητές πίστευαν ότι τα πρόσωπα και γενικότερα η εικόνα της ζωής που παρουσίαζαν τα έπη ήταν δημιουργήματα της **φαντασίας** του Ομήρου.
- Οι διηγήσεις του απέκτησαν ιστορική υπόσταση, όταν ένας πλούσιος έμπορος, ο Heinrich Schliemann (**Ερρίκος Σλήμαν**), **έκανε τις πρώτες ανασκαφές στις Μυκήνες (1876).**

- Έκτοτε και μέχρι σήμερα, οι **αρχαιολογικές έρευνες** σε πολλά μέρη της Ελλάδας και η μελέτη των ευρημάτων τους έχουν ρίξει πολύ φως στη γνώση αυτής της εποχής.
- Αποκορύφωμα όλων των ερευνών που αφορούν το μυκηναϊκό πολιτισμό ήταν η **αποκρυπτογράφηση της γραμμικής B** γραφής από τον Μ. Ventris και τον J. Chadwick (1952).
  - Η γραμμική B χρησιμοποιήθηκε από ειδικευμένους γραφείς στα μυκηναϊκά ανάκτορα.
  - Η ανάγνωση των πινακίδων που βρέθηκαν στην Πύλο, στην Κνωσό, στις Μυκήνες και στη Θήβα έδειξε ότι η γραμμική B είναι **συλλαβική γραφή**.
  - Το σπουδαιότερο όμως είναι ότι **επακύρωσε την ελληνικότητα του μυκηναϊκού πολιτισμού. Αποδείχθηκε ότι τα σύμβολα της αποδίδουν λέξεις της ελληνικής γλώσσας**. Αποδίδουν στην πραγματικότητα μια πρώιμη μορφή της ελληνικής γλώσσας, αρχαιότερη και από εκείνη των ομηρικών επών.
  - Οι πληροφορίες, ωστόσο, που μας δίνουν οι πινακίδες έχουν **λογιστικό περιεχόμενο**, είναι δηλαδή κατάλογοι αντικειμένων και περιουσιακών στοιχείων ηγεμόνων ή εμπόρων της εποχής εκείνης.
  - Έχουν διαβαστεί, επίσης, **ονόματα θεών και ανθρώπων** που μας είναι γνωστά από τα έπη.
  - Πρέπει να επισημανθεί ότι μέχρι σήμερα οι πινακίδες **δε μας έχουν δώσει ένα συνεχές κείμενο**.

Η ιστορική επιστήμη εντάσσει το μυκηναϊκό πολιτισμό εν μέρει στην ελληνική προϊστορία ή, για την ακρίβεια, θεωρεί ότι αποτελεί την ελληνική πρωτο-ιστορία.

Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση του μυκηναϊκού κόσμου.

Οικονομία:

Οικονομική οργάνωση

- **Εμπόριο:** Την κλειστή αγροτική οικονομία των οικισμών της μέσης εποχής του χαλκού ακολούθησε, όπως φαίνεται, μια μορφή οικονομικών σχέσεων βασισμένη στο **εμπόριο**. Η εμπορική ανάπτυξη, ιδιαίτερα μετά το 1500 π.Χ., ακολούθησε γρήγορους ρυθμούς και είχε ως επακόλουθο την έξοδο των Μυκηναίων στο Αιγαίο. Μια σειρά από **μέγαρα**, οικοδομημένα σε οχυρωμένες ακροπόλεις, επιβεβαιώνουν την οικονομική ανάπτυξη του μυκηναϊκού κόσμου. Επικέντρο των οικονομικών δραστηριοτήτων ήταν τα μέγαρα.
- Η πλειονότητα των υπηκόων ασχολούνταν με τη **γεωργία** και την **κτηνοτροφία**.
- Μια μεγάλη ομάδα αποτελούσαν οι ειδικευμένοι **τεχνίτες** (κεραμουργοί, ξυλουργοί, ναυπηγοί, χαλκουργοί, χρυσοχόοι, αρωματοποιοί, γιατροί κ.ά.) και μια άλλη, πολυπληθής επίσης, οι **έμποροι** και οι **ναυτικοί**.

Στην **κοινωνική** ιεραρχία ιδιαίτερη θέση κατείχαν:

- οι **ιερείς** και
- ο **στρατός**, ο οποίος αποτελούνταν από επαγγελματίες στρατιώτες.
- Ο **ηγεμόνας** κάθε ανακτόρου διαχειριζόταν τον πλούτο της περιοχής την οποία εξουσίαζε. Ήταν πολιτικός και στρατιωτικός αρχηγός, με δικαστική και συγχρόνως θρησκευτική εξουσία. Δεν υπάρχει καμία ένδειξη όμως που να υπονοεί την ύπαρξη θεοκρατικής οργάνωσης και ισχυρού ιερατείου.
- Στη βάση της κοινωνικής πυραμίδας βρίσκονταν οι **δούλοι**. Ήταν υπηρέτες που εργάζονταν για τον ηγεμόνα, τους αξιωματούχους, τους ιερείς και τους απλούς πολίτες.

Πολιτική οργάνωση: όχι ενιαίο κράτος

- Τα κοινά χαρακτηριστικά που παρουσιάζει ο μυκηναϊκός κόσμος σ' όλο το χώρο της εξάπλωσής του και που επιβεβαιώνουν την πολιτιστική συνοχή του θα ήταν ένα ενδεικτικό στοιχείο για την οργάνωση ενιαίου κράτους. Φαίνεται όμως **ότι κάτι τέτοιο δε συνέβη**.

τιμητικό τρόπο στο βασιλιά των «Αχιγιάβα», τον οποίο ο βασιλιάς των Χετταίων αποκαλεί αδελφό. Είναι πιθανό πίσω από τους Αχιγιάβα των πινακίδων να βρίσκονται οι Αχαιοί. Εάν αυτό είναι αληθές, τότε πρέπει να δεχτούμε, όπως μας πληροφορούν οι πινακίδες, ότι οι σχέσεις μεταξύ Αχαιών και Χετταίων ήταν φιλικές. Ωστόσο, υπήρχαν και περίοδοι κατά τις οποίες ο Χετταίος βασιλιάς κάνει παράπονα στον αδελφό του για τις επιδρομές των Αχιγιάβα στη χώρα του.

- Κάποιοι Μυκηναίοι θα πρέπει να ήταν και οι «Αχαιβάσα» (Αχαιοί) οι οποίοι, όπως αναφέρονται στις αιγυπτιακές επιγραφές, εισέβαλαν μαζί με τους λαούς της θάλασσας στην Αίγυπτο στις αρχές του 12ου αι. π.Χ.
- Είναι βέβαιο ότι οι Μυκηναίοι επεκτάθηκαν και προς τη **δυτική Μεσόγειο**. Προϊόντα τους έχουν βρεθεί στην ιταλική χερσόνησο, τη Σικελία, τη Σαρδηνία και τις ανατολικές ακτές της Ισπανίας.
- Οι βλέψεις τους στράφηκαν και στα **βόρεια**. Οι επαφές με τον Εύξεινο Πόντο, απ' όπου προμηθεύονταν πρώτες ύλες και κυρίως μέταλλα, τους συνδέουν με την περίφημη **τρωική εκστρατεία**.
  - Είναι πιθανό με τον πόλεμο αυτό οι Αχαιοί να επιδίωκαν τον **έλεγχο των στενών του Ελλήσποντου**.
  - Η αρχαία ελληνική παράδοση χρονολογούσε την εκστρατεία στα 1184 π.Χ., την εποχή δηλαδή που αρχίζει η κρίση του μυκηναϊκού κόσμου. Το πιθανότερο είναι να συνέβη προς τα τέλη του 13ου αι. π.Χ., όταν οι Μυκηναίοι βρίσκονταν στο απόγειο της δύναμης τους.
  - Η έλλειψη μυκηναϊκής εγκατάστασης στην περιοχή της Τρωάδας μας οδηγεί στη σκέψη ότι λόγοι ανασφάλειας οδήγησαν τους Έλληνες στο δρόμο της **επιστροφής για τις πατρίδες τους**.
  - Πάντως, τον **πανελλήνιο χαρακτήρα της τρωικής εκστρατείας** οι Έλληνες είχαν ήδη συνειδητοποιήσει από την αρχαιότητα5.

Βορράς: Τρωική
Εκστρατεία

Η παρακμή.

Η εξάπλωση των Μυκηναίων κατά το 14ο και 13ο αι. π.Χ. και η οικονομική τους ανάπτυξη είναι στοιχεία που επιβεβαιώνουν **τη σημασία του εμπορίου** για το μυκηναϊκό κόσμο.

Από τις αρχές όμως του 12ου αι. π.Χ., οι **εμπορικές επαφές με τις χώρες της Ανατολής γίνονταν με δυσκολία**:

- Το χεττιτικό κράτος καταλύθηκε,
- οι συνεχείς επιθέσεις που δέχονταν η Κύπρος, οι ανατολικές ακτές της Μεσογείου και η Αίγυπτος είχαν ως αποτέλεσμα την οικονομική τους αποδυνάμωση. Οι καταστροφές αυτές, σύμφωνα με τις αιγυπτιακές μαρτυρίες, αποδίδονται στους λαούς της Θάλασσας, ανάμεσα στους οποίους περιλαμβάνονταν και οι Αχαιβάσα. Ανεξάρτητα από την υπόθεση ότι μπορεί ανάμεσα σ' αυτούς τους λαούς να ήταν και κάποιοι Αχαιοί, το αποτέλεσμα των επιδρομών μάλλον ήταν μοιραίο και για τους Μυκηναίους.
- Μολονότι το Αιγαίο και τα μυκηναϊκά κέντρα δε θίχτηκαν άμεσα από τις επιθέσεις, εντούτοις οι καταστροφές των παράκτιων περιοχών της Εγγύς Ανατολής περιόρισαν και στο τέλος **τερμάτισαν τις εμπορικές επαφές**, που ήταν ζωτικής σημασίας για τους Μυκηναίους. Η **απώλεια των αγορών της Ανατολής** φαίνεται ότι κλόνισε την οικονομία των ανακτόρων και συνέβαλε βαθμιαία αλλά σταθερά στη διάλυση του μυκηναϊκού κόσμου.
- Η καταστροφή ίσως να ολοκληρώθηκε από **εσωτερικές διενέξεις, δυναστικές έριδες και συγκρούσεις ανάμεσα στα μυκηναϊκά κέντρα**.

Ο πολιτισμός.

Ο μυκηναϊκός κόσμος, αν και ήταν διασπασμένος, παρουσιάζει ωστόσο ενοποιητικά χαρακτηριστικά που επιβεβαιώνουν την **πολιτιστική του συνοχή**. Τα σπουδαιότερα είναι:

Αίτια παρακμής:
Εισβολές λαών
της θάλασσας,
παρακμή
εμπορίου,
εσωτερικές
διαμάχες

Κοινά
χαρακτηριστικά
του πολιτισμού

- ♦ Η κοινή **γλώσσα**. Είναι η πρώτη μορφή της ελληνικής γλώσσας που μαρτυρείται από την ανάγνωση των πινακίδων της γραμμικής Β' γραφής.
- ♦ Οι κοινές **θρησκευτικές δοξασίες**. Παρουσιάζονται οι πρώτες λατρείες και τα ονόματα θεοτήτων, που αργότερα συνέθεσαν το ελληνικό ολυμπιακό πάνθεον.
- ♦ Η **ομοιομορφία σε όλες τις πτυχές του υλικού βίου**. Σ' οποιοδήποτε σημείο εξάπλωσης των Μυκηναίων, από την Πελοπόννησο μέχρι την Κύπρο και τις ακτές της Ανατολικής Μεσογείου, τα έργα της τέχνης τους, ο πολεμικός τους εξοπλισμός, η ενδυμασία, ακόμα και ο καλλωπισμός τους παρουσιάζουν ομοιομορφία.

Εξέλιξη της
μυκηναϊκής
ζωγραφικής

Τέχνη

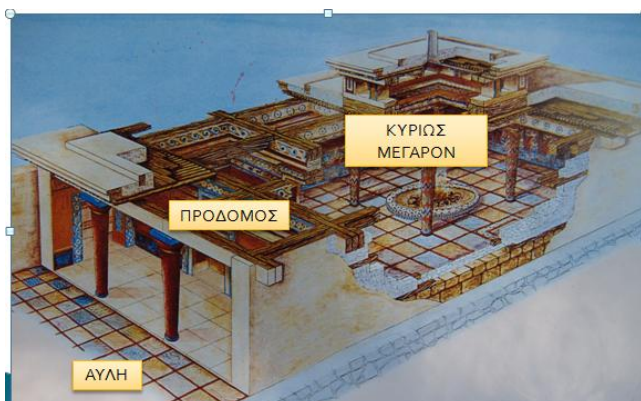
- Η μυκηναϊκή τέχνη, σε αντίθεση με τη μινωική, έχει χαρακτηριστικά **αυστηρής** συγκρότησης.
- Οι τεχνίτες και οι καλλιπείς **εξαρτιόνταν στην πλειονότητα τους από τα ανάκτορα** και εξυπηρετούσαν τις ανακτορικές ανάγκες, ιδεολογικά και αισθητικά.

Αρχιτεκτονική

Δείγματα της μυκηναϊκής αρχιτεκτονικής είναι: οι οχυρωμένες ακροπόλεις με τα ανάκτορα και οι ταφικές κατασκευές.

Ανάκτορα

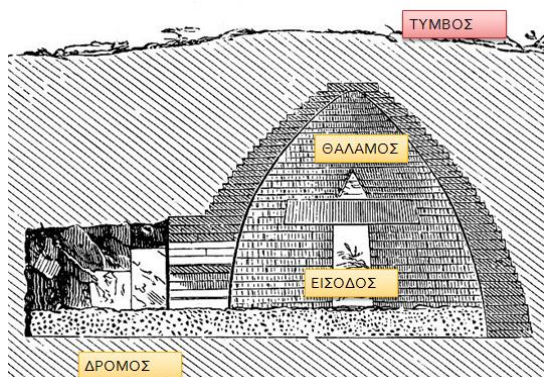
- Τα **ανάκτορα** οικοδομούνταν σε επιλεγμένες θέσεις που **περιβάλλονταν με ισχυρά τείχη**. Το ανάκτορο ήταν απλό στη δομή του.

Πυρήνας του ήταν το **μέγαρο**, δηλαδή ένα ορθογώνιο οικοδόμημα που διακρίνεται σε τρία μέρη:

- έναν ανοικτό χώρο μπροστά που επικοινωνεί με μια μεγάλη **αυλή**,
- έναν προθάλαμο - τον **πρόδομο** -
- και το **κυρίως μέγαρο** με μια μεγάλη εστία στο κέντρο και τέσσερις κίονες γύρω από αυτή για τη στήριξη της οροφής. Στη δεξιά πλευρά αυτής της αίθουσας πρέπει να ήταν τοποθετημένος ο θρόνος.
- Αριστερά και δεξιά από την αυλή και το μέγαρο απλώνονταν **πολλά διαμερίσματα**.

Θολωτοί τάφοι

Από τις ταφικές κατασκευές, οι θολωτοί τάφοι αποτελούν το σημαντικότερο επίτευγμα της μυκηναϊκής αρχιτεκτονικής.

Διαμορφώνονταν από:

- ένα θάλαμο εξ ολοκλήρου κτιστό σε σχήμα κυψέλης.
- Στη μια πλευρά του θαλάμου ανοιγόταν είσοδος μεγάλη με τριγωνική απόληξη στο επάνω μέρος.
- Στην είσοδο οδηγούσε μακρύς διάδρομος με κτιστές τις πλευρές του. Η είσοδος έκλεινε μάλλον με ξύλινη θύρα.
- Μετά την ταφή του νεκρού, όλος ο θάλαμος και ο διάδρομος καλύπτονταν με χώμα. Έτσι όλη η κατασκευή

παρουσίαζε την εικόνα ενός μικρού λόφου. Το σπουδαιότερο δείγμα θολωτού τάφου είναι ο «θησαυρός τον Ατρέως» στις Μυκήνες.

Ζωγραφική

Οι **τοιχογραφίες** που διακοσμούσαν τα ανάκτορα αλλά και οι **αγγειογραφικές** παραστάσεις υποδηλώνουν εργασία **έμπειρων καλλιτεχνών**

- Φαίνεται ότι στην αρχή είχαν δεχτεί τη μινωική επιρροή.

- Η μινωική φυσιοκρατία περιορίστηκε όμως από τους μυκηναίους καλλιτέχνες. Η απεικόνιση σκηνών από τη φύση αντικαταστάθηκε από τελετουργικές σκηνές και κυρίως από πολεμικές ή σκηνές κυνηγιού.
- Το 12ο αι. π.Χ. τα φυτικά και τα ζωικά θέματα σχηματοποιήθηκαν, έχασαν την υπόστασή τους και έγιναν απλά διακοσμητικά σχέδια.

Οι αντιλήψεις των Μυκηναίων και ο τρόπος που ζούσαν επηρέασαν την αισθητική τους και δημιούργησαν το μυκηναϊκό καλλιτεχνικό ύφος.

2. Η αρχαία Ελλάδα (από το 1100 ως το 323π.Χ.)

2.1 Ομηρική εποχή (1100-750 π.Χ.)

Γενικά
χαρακτηριστικά

Την παρακμή των μυκηναϊκών κέντρων ακολούθησε περίοδος αναστατώσεων, η οποία διήρκεσε περίπου τρεις αιώνες. Οι **συνεχείς μετακινήσεις των** ελληνικών φύλων αποτέλεσαν μια **μεταβατική εποχή**, προς το τέλος της οποίας, μετά την απόκτηση μόνιμων εγκαταστάσεων, οι Έλληνες διαμόρφωσαν τις προϋποθέσεις της ανασυγκρότησής τους.

Κύρια πηγή πληροφοριών γι' αυτή την περίοδο, εκτός από την αρχαιολογική έρευνα, είναι τα ομηρικά έπη. Για το λόγο αυτό, οι ερευνητές την ονομάζουν συμβατικά **ομηρική εποχή**.

Έχει χαρακτηριστεί και ως **ελληνικός μεσαίωνας ή σκοτεινοί χρόνοι**, γιατί παλαιότερα τη θεωρούσαν εποχή παρακμής και οι γνώσεις μας γι' αυτήν ήταν **περιορισμένες**. Σήμερα η ιστορική έρευνα μιλάει πλέον για μια περίοδο ανασυγκρότησης και οργανωτικής δημιουργίας, στη διάρκεια της οποίας τέθηκαν τα θεμέλια του ελληνικού πολιτισμού.

Ο πρώτος ελληνικός αποικισμός.

Τα ελληνικά φύλα από τα μέσα περίπου του 11ου αι. π.Χ. μέχρι και τον 9ο αι. π.Χ. εξαπλώθηκαν, με γέφυρα τα νησιά του Αιγαίου, στις δυτικές ακτές της Μ. Ασίας. Οι μεταναστευτικές αυτές κινήσεις είναι γνωστές ως **πρώτος ελληνικός αποικισμός**.

Πρώτος ελληνικός
αποικισμός:
Ίωνες, Αιολείς,
Δωριείς

➤ **Αιολείς**: Ελληνικά φύλα που μιλούσαν την αιολική διάλεκτο, μετακινήθηκαν από τη Θεσσαλία προς το βορειοανατολικό Αιγαίο και εγκαταστάθηκαν

- ο στα νησιά Τένεδο και Λέσβο
- ο και στα απέναντι παράλια της

Μ. Ασίας, στην περιοχή που ονομάστηκε Αιολίς.

➤ **Ίωνες**: Οι Ίωνες, άλλο ελληνικό φύλο, από τη βορειοανατολική Πελοπόννησο, την Αττική, την Εύβοια συμπαρασύροντας «άλλα τε έθνεα πολλά» (Ηροδ., Α, 146), όπως Δρύοπες, Μολοσσούς, Αρκάδες, Φωκείς, Μάγνητες κ.ά., με γέφυρα τις Κυκλάδες μετακινήθηκαν προς

- ο τη Σάμο,
- ο τη Χίο
- ο και τις απέναντι ακτές της Μ.

Ασίας, όπου ίδρυσαν δώδεκα νέες πόλεις.

Αυτές οι πόλεις στη συνέχεια συγκρότησαν **θρησκευτική ένωση, το Πανιώνιο**, με κέντρο το ιερό του Ποσειδώνα, στο ακρωτήριο της Μυκάλης. **Η εξαπλώση των**

Ιώνων έγινε προσδευτικά σε βάρος των άλλων φύλων, με αποτέλεσμα ολόκληρη η δυτική ακτή της Μ. Ασίας να γίνει γνωστή με το όνομα Ιωνία.

- **Δωριείς:** Τέλος, ακολούθησε η μετανάστευση των Δωριέων. Οι Δωριείς δε μετακινήθηκαν ως προσφυγικές ομάδες, πιεζόμενες από άλλα φύλα. Πρόκειται μάλλον για τις πρώτες δωρικές ομάδες που γνώρισαν τη θάλασσα. Αποχώρησαν από τη Λακωνία, την Επίδαυρο, την Τροιζήνα και εγκαταστάθηκαν:
  - ο στη Μήλο, τη Θήρα, την Κρήτη
  - και στη συνέχεια στη Ρόδο, την Κω
  - και στις νοτιοδυτικές ακτές της Μ. Ασίας. Οι πόλεις Ιαλυσός, Κάμιρος και Λίνδος της Ρόδου, η πόλη της Κω, καθώς και η Κνίδος και η Αλικαρνασσός στη Μ. Ασία, συγκρότησαν στη συνέχεια **θηρησκευτική ένωση, γνωστή ως δωρική εξαπολή**, με κέντρο το ιερό του Απόλλωνα, στο Τριόλιο ακρωτήριο της Κνίδου.

Όλα τα ελληνικά φύλα που μετανάστευσαν στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου και στις μικρασιατικές ακτές:

- απέκτησαν γρήγορα μόνιμη εγκατάσταση στους νέους τόπους
- και προσδευτικά επεκτάθηκαν στην ενδοχώρα.
- Σε ορισμένες περιπτώσεις αναμειχθηκαν
  - ο μεταξύ τους
  - ο αλλά και με τους γηγενείς πληθυσμούς.

Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση.

α) Η οικονομία.

Ο ομηρικός οίκος
ως οικονομική
μονάδα

- Αυτή την εποχή, κύρια πηγή οικονομικής ανάπτυξης ήταν η **γη**.
- Η παραγωγή στηριζόταν σε μια μορφή **κλειστής αγροτικής οικονομίας**.
- Τα μέλη δηλαδή κάθε οικογένειας, μαζί με άλλα άτομα που εξαρτιόνταν οικονομικά από την οικογένεια, συγκροτούσαν έναν **οίκο** και επιτελούσαν όλες τις παραγωγικές εργασίες.
- Δεν υπήρχαν περιθώρια εργασιακής ειδίκευσης σε μεγάλη κλίμακα και κατ' επέκταση **δεν υπήρχε βιοτεχνική ανάπτυξη**.
- **Όλα τα παραγόμενα αγαθά**, κυρίως γεωργικά και κτηνοτροφικά, **καταναλώνονταν στο πλαίσιο του οίκου**.
- **Ανταλλαγές;** Πολλές φορές παρουσιαζόταν έλλειψη αγαθών, τα οποία αναπληρώνονταν με άλλους τρόπους όπως:
  - ο με περιορισμένο ανταλλακτικό εμπόριο μεταξύ των οίκων,
  - ο με ανταλλαγή δώρων,
  - ο με τον πόλεμο
  - ο και την πειρατεία.
- **Νόμισμα;** Μέτρο αναφοράς για την αξιολόγηση των ανταλλασσόμενων αγαθών ήταν το βόδι ή τα δέρματα ζώων, τα μέταλλα κι ακόμα οι δούλοι.
- Την εποχή αυτή το **εξωτερικό εμπόριο**, κυρίως για την προμήθεια μετάλλων και δούλων, διεξαγόταν από τους **Φοίνικες**.

Κοινωνικές τάξεις
της ομηρικής
εποχής

β) Η κοινωνία.

Στις πρώιμες αυτές κοινωνίες ο οίκος φαίνεται πως λειτούργησε ως μονάδα κοινωνικής συγκρότησης. Με τον τερματισμό των μετακινήσεων των ελληνικών φύλων και την απόκτηση μόνιμων εγκαταστάσεων:

- **Άριστοι:** τα μέλη του οίκου, που συνδέονταν με συγγενικούς δεσμούς, γίνονταν κάτοχοι της γης και αποκτούσαν οικονομική ισχύ. Ήταν οι άριστοι (ευγενείς), που τους γνωρίζουμε από τις διηγήσεις του Ομήρου.
- **Πλήθος:** Στο πλαίσιο του οίκου, ωστόσο, ζούσαν και πολλοί άνθρωποι που δεν είχαν άμεσους συγγενικούς δεσμούς με τους ευγενείς. Αυτοί αποτελούσαν μια πολυάριθμη κοινωνική ομάδα γνωστή με την ονομασία πλήθος.

- **Δημιουργοί:** Ανεξάρτητοι από τον οίκο αλλά οικονομικά εξαρτώμενοι από τους οίκους μιας ευρύτερης περιοχής, ήταν εκείνοι των οποίων η εργασία προϋπέθετε κάποια ειδικευση, όπως ο ξυλουργός, ο αγγειοπλάστης, ο χαλκουργός κ.ά. Αυτοί ονομάζονταν δημιουργοί και ασκούσαν την εργασία τους για να καλύψουν τις ανάγκες μιας κοινότητας που περιλάμβανε τους οίκους μιας περιοχής.
- **Δούλοι:** Τέλος, οι δούλοι αποτελούσαν περιουσιακό στοιχείο του οίκου. Οι περισσότεροι είχαν αποκτηθεί από τους πολέμους ή την πειρατεία.

γ) Η πολιτική οργάνωση.

Φυλετικά κράτη

Οι πρώτες ελληνικές κοινωνίες οργανώθηκαν με φυλετικά κριτήρια, δηλαδή αποτέλεσαν **κράτη φυλετικά***.

- Κάθε **φύλο**, το οποίο διαρθρωνόταν σε
  - ο φυλές,
  - ο φ(ρ)ατρίες και
  - ο γένη με βάση τους συγγενικούς δεσμούς, **μπορούσε να αποτελέσει ένα κράτος.**
- Φυλετικό κράτος επίσης μπορούσε να προκύψει
  - από τη διάσπαση ενός φύλου ή ακόμα
  - από την ένωση περισσότερων φυλών του ίδιου φύλου.

Η ανάγκη όμως για την αντιμετώπιση των προβλημάτων μέσα στα φυλετικά κράτη θα οδηγήσει προοδευτικά στην **πολιτική τους οργάνωση**.

Πολιτική οργάνωση στα φυλετικά κράτη

Έτσι, οι φυλετικοί αρχηγοί της εποχής των μετακινήσεων εξελίχθηκαν **σε κληρονομικούς βασιλείς**, αφοτό τα φύλα απέκτησαν μόνιμες εγκαταστάσεις.

- **Βασιλιάς:** Ο βασιλιάς των ομηρικών κοινωνιών, δηλαδή αυτών που προέκυψαν μετά τις μετακινήσεις των ελληνικών φυλών, ήταν
  - ο αρχηγός του στρατού σε εποχή πολέμου
  - και ο κυβερνήτης με θρησκευτική και δικαστική εξουσία σε περίοδο ειρήνης.
- **Βουλή των Γερόντων:** Δίπλα στο βασιλιά υπήρχε ένα συμβούλιο που αποτελούνταν από τους αρχηγούς των ισχυρών γενών, οι οποίοι ονομάζονταν και αυτοί βασιλείς. Το συμβούλιο αυτό των ευγενών (βουλή των γερόντων) βαθμιαία περιόρισε τη βασιλική εξουσία.
- **Εκκλησία του Δήμου:** Όταν ο βασιλιάς έπαιρνε κάποια σημαντική απόφαση, συγκαλούσε σε σύνοδο το πλήθος, κυρίως τους πολεμιστές για να ζητήσει τη γνώμη τους (εκκλησία τον δήμου)

Είναι χαρακτηριστικό ότι στο πλαίσιο των ομηρικών κοινωνιών **διαμορφώθηκαν όλοι εκείνοι οι θεσμοί που οδήγησαν από τα μέσα του 8ου αι. π.Χ. στην πολιτική συγκρότηση των ελληνικών κοινωνιών**. Εδώ συναντούμε το πρώτο στάδιο πολιτικής οργάνωσης, που αργότερα θα εξελιχθεί μέσα στο πλαίσιο των ελληνικών πόλεων-κρατών.

Ο πολιτισμός.

Ελληνικό αλφάβητο.

Ελληνικό αλφάβητο

- Μετά την πτώση των μυκηναϊκών ανακτόρων, η δύσκολη **γραμμική Β'** γραφή, την οποία γνώριζαν να χρησιμοποιούν λίγοι γραφείς, **λησμονήθηκε**.
- Για τρεις περίπου αιώνες οι Έλληνες **δε χρησιμοποίησαν γραφή**.
- Ωστόσο, **στα τέλη του 9ου αι. π.Χ. ή στις αρχές του 8ου αι. π.Χ. επανεμφανίζεται η γραφή** στον ελλαδικό χώρο.
- Τα σύμβολα της γραφής **δεν αποδίδουν πλέον συλλαβές αλλά φθόγγους**.
- Η ελληνική αλφαβητική γραφή **προέκυψε κατά τρόπο αφομοιωτικό από το φοινικικό αλφάβητο**. Οι Έλληνες προσαρμόσαν τα σύμβολα στις φωνητικές αξίες της ελληνικής γλώσσας και επιπλέον πρόσθεσαν τα φωνήεντα που έλειπαν από το φοινικικό αλφάβητο. Έτσι έγιναν οι δημιουργοί του πρώτου πραγματικού αλφαβήτου.

Θρησκεία:

- **Ιερά.** Την ομηρική εποχή δημιουργήθηκαν τα πρώτα ιερά, τα οποία σταδιακά απέκτησαν πανελλήνιο χαρακτήρα.
- **Δωδεκάθεο:** Παράλληλα με τις τοπικές λατρείες παγιώθηκαν οι θρησκευτικές αντιλήψεις που συγκρότησαν το ολυμπιακό δωδεκάθεο.

Στα πολιτιστικά επιτεύγματα της περιόδου περιλαμβάνονται η προφορική διαμόρφωση της πρώτης ελληνικής ποίησης, της επικής ποίησης, και τα έργα της τέχνης, κυρίως της κεραμικής και της μικροτεχνίας.

Επική ποίηση.

- Από τη μυκηναϊκή ήδη εποχή πρέπει στον ελλαδικό χώρο να είχαν δημιουργηθεί τραγούδια με ηρωικό περιεχόμενο.
- Τα τραγούδια αυτά φαίνεται ότι αποτέλεσαντο υπόβαθρο, το οποίο αργότερα οι Έλληνες των αποικιών της Μ. **Ασίας χρησιμοποίησαν για να συγκροτήσουν γύρω από δύο διαφορετικά θέματα τα ομηρικά έπη.**
- τους **ραψωδούς**, οι οποίοι το τραγουδούσαν προσθέτοντας πολλές φορές καινούργια στοιχεία για να διασκεδάσουν το λαό στα πανηγύρια ή τους ευγενείς στα μέγαρά τους.
- Η παράδοση θέλει ως δημιουργό των δύο επών τον **Όμηρο**, ο οποίος κατά πάσα πιθανότητα συνέθεσε την Ιλιάδα στην πρωταρχική της μορφή στα μέσα περίπου του 8ου αι. π.Χ. Η σύνθεση της Οδύσσειας τοποθετείται στα τέλη του 8ου αι. π.Χ. ή στις αρχές του 7ου αι. π.Χ.

Η τέχνη των ομηρικών χρόνων ονομάστηκε συμβατικά από τους ερευνητές **γεωμετρική**. Η ίδια ονομασία χρησιμοποιείται πολλές φορές για να χαρακτηρίσει την ίδια την εποχή, εξαιτίας των γεωμετρικών σχεδίων που κυριάρχησαν

- στη διακόσμηση των αγγείων αλλά και
- στην κατασκευή των έργων της μικροτεχνίας.

2.2 Αρχαϊκή εποχή (750-480 π.Χ.)

Οι ερευνητές της ελληνικής αρχαιότητας ονομάζουν συμβατικά **αρχαϊκή την περίοδο από τα μέσα περίπου του 8ου αι. π.Χ. μέχρι και την πρώτη εικοσαετία του 5ου αι. π.Χ.,** γιατί αυτή ήταν η εποχή της προετοιμασίας και των απαρχών της οικονομικής, της πολιτικής και πολιτιστικής εξέλιξης του ελληνικού κόσμου.

- Η οικονομικοκοινωνική κρίση που προέκυψε στα τέλη της ομηρικής εποχής αντιμετωπίστηκε από τα μέσα του 8ου αι. π.Χ.:
  - ο στο πλαίσιο των οργανωμένων **πόλεων-κρατών**
  - ο και με την ίδρυση αποικιών (**δεύτερος ελληνικός αποικισμός**).
- Ο 7ος και 6ος αι. π.Χ. υπήρξε η εποχή των πνευματικών αναζητήσεων και της διαμόρφωσης του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού.
- Η αρχαϊκή εποχή τελείωσε με τους **αγώνες των Ελλήνων εναντίον των «βαρβάρων»**. Από τους αγώνες αυτούς οι Έλληνες εξήλθαν νικητές, ενίσχυσαν την εθνική τους συνείδηση και επικύρωσαν την αποτελεσματικότητα της οργάνωσης, που τους παρείχε ο θρασμός της πόλης-κράτους.

Η γένεση της πόλης-κράτους.

Οι ιστορικοί χρησιμοποίησαν τον όρο **πόλη-κράτος** για να δηλώσουν την έννοια του χώρου και συγχρόνως της οργανωμένης κοινότητας ανθρώπων κάτω από μια εξουσία. Η οργάνωση προϋποθέτει την κυριαρχία σε συγκεκριμένο χώρο, που αντιστοιχεί σε όρια μιας πύλης ή μιας ευρύτερης περιοχής μαζί με την πόλη, και τη συγκρότηση εξουσίας για την αντιμετώπιση των κοινών προβλημάτων.

Έτσι η πόλη-κράτος παρουσιάζει τα ακόλουθα συστατικά στοιχεία:

♦ Από άποψη **γεωγραφική**, διαμορφωνόταν συνήθως:

- σε ένα χώρο, κέντρο άσκησης της εξουσίας, τειχισμένο τις περισσότερες φορές, που ονομαζόταν πόλις ή **άστυ**,
- και σε μια ευρύτερη περιοχή γύρω απ' αυτόν, καλλιεργήσιμη με διάσπαρτους μικρότερους οικισμούς, τις **κώμες**, που ήταν η **ύπαιθρος χώρα**.

♦ Από άποψη **οργανωτική**:

- οι κάτοικοι της πόλης-κράτους, δηλαδή **οι πολίτες**, **συμμετείχαν στη διαχείριση των κοινών** και έπαιρναν μικρότερο ή μεγαλύτερο μέρος στη λήψη των αποφάσεων.
- Έτσι, ο τρόπος άσκησης της εξουσίας και η συμμετοχή ή μη των πολιτών σ' αυτήν όριζε το άλλο συστατικό της στοιχείο, το **πολίτευμα**.
- Ανεξάρτητα από τον τρόπο λειτουργίας του πολιτεύματος, γίνεται κατανοητό ότι οι πολίτες είχαν **τρεις βασικές επιδιώξεις** που παράλληλα αποτελούσαν και προϋποθέσεις ύπαρξης της πόλης-κράτους: την ελευθερία, την αυτονομία και την αυτάρκεια.
  - **Ελευθερία**: Οι πολίτες δηλαδή αγωνίζονταν για την ανεξαρτησία τους υπερασπίζοντας την ελευθερία της πόλης,
  - **Αυτονομία**: συνέβαλλαν στη διακυβέρνηση με νόμους που οι ίδιοι είχαν θεσπίσει για να επιτύχουν την αυτονομία της και
  - **Αυτάρκεια**: συμμετείχαν στην παραγωγή για να καλύψουν τις ανάγκες τους και να ενισχύσουν την αυτάρκεια της πόλης τους.

Η σημασία του θεσμού της πόλης-κράτους.

- Η επιβίωση και η εξέλιξη κάθε πόλης-κράτους ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τις τρεις βασικές επιδιώξεις των πολιτών της.
  - Οι επιδιώξεις αυτές, αν και ήταν τροχοπέδη **για την οργάνωση των Ελλήνων σε ενιαίο κράτος**, εντούτοις αποτέλεσαν τη γενεσιουργό δύναμη των επιτευγμάτων και της πολιτισμικής τους πορείας.
  - Είναι φανερό ότι ο συνεχής αγώνας των πολιτών των ελληνικών πόλεων - κρατών, που αποσκοπούσε στην εξασφάλιση της ελευθερίας, της αυτονομίας και της αυτάρκειας της πόλης τους, ήταν ένα **κίνητρο που οδηγούσε σε μια μορφή πατριωτισμού με έντονο τοπικιστικό πνεύμα**.
- Η μορφή αυτή του πατριωτισμού τόνιζε τις **διαφορές μεταξύ των Ελλήνων**, προκαλούσε συχνά εμφύλιες συγκρούσεις και, κυρίως, δε διευκόλυνε την ένωσή τους.

- Η οργάνωση των ανθρώπων σε πόλεις **δεν ήταν ένα καινούργιο ιστορικό φαινόμενο**. Από την 4η χιλιετία π.Χ. στη Μεσοποταμία οι Σουμέριοι, όπως μας έγινε γνωστό, ήταν οργανωμένοι σε πόλεις με αναπτυγμένη οικονομική και πολιτιστική δραστηριότητα.
  - Σε καμιά όμως απ' αυτές τις πόλεις οι κάτοικοι **δεν ανέπτυξαν «πολιτική» δραστηριότητα**, δηλαδή δεν είδαν τη ζωή τους συνδεδεμένη με τις ιδέες της ελευθερίας, της αυτόβουλης δράσης για την αντιμετώπιση των κοινών προβλημάτων και της κατοχύρωσης των δικαιωμάτων τους.
  - Μόνο μέσα στις ελληνικές πόλεις-κράτη οι έννοιες «τον πολίτη» και «της πολιτικής» απέκτησαν υπόσταση και έγιναν πραγματικότητα.
- Έτσι κατανοούμε γιατί ο θεσμός της πόλης-κράτους ήταν σημαντική καινοτομία με συνέπειες μεγάλες για την εξέλιξη του πολιτισμού.
- Δε θα ήταν υπερβολική η επισήμανση πως ό,τι αποτελεί επίτευγμα του ελληνικού πολιτισμού γεννήθηκε μέσα από τη λειτουργία του θεσμού της πόλης-κράτους. Η δημοκρατία, η ποίηση και ιδιαίτερα το θέατρο, η φιλοσοφία, η ρητορεία, η πολυεδομία και η επιστήμη ήταν επιτεύγματα της δραστηριότητας του ανθρώπου στο πλαίσιο της πόλης-κράτους.

Η οικονομική και κοινωνική οργάνωση.

Πως
δημιουργήθηκαν
οι πόλεις-κράτη
Μ. Ασία
Ηπειρ. Ελλάδα

- Η συγκρότηση των πόλεων-κρατών συνδέεται άμεσα με τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν στις ομηρικές κοινωνίες.
- Οι συνθήκες αυτές, που ήταν **διαφορετικές από περιοχή σε περιοχή**, οδήγησαν προοδευτικά στη μετεξέλιξη των ομηρικών κοινοτήτων σε πόλεις-κράτη.
- Την περίοδο των μετακινήσεων τμήματα των ελληνικών φύλων πιθανότατα αυτονομήθηκαν, απέκτησαν στη συνέχεια μόνιμη εγκατάσταση και σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, όπως η χωροταξική οργάνωση, οι τοπικές λατρείες κ.ά., δημιούργησαν τις πόλεις-κράτη.
- Στην προσπάθειά τους αυτή ίσως να αναμείχθηκαν και με τμήματα άλλων φύλων.
- Σύμφωνα με αυτή την εκδοχή οι πρώτες πόλεις-κράτη πρέπει να σχηματίστηκαν **στα παράλια της Μ. Ασίας** στη διάρκεια του πρώτου αποικισμού
- Στον **ελλαδικό χώρο** ο σχηματισμός πιθανώς να ακολούθησε διαφορετική πορεία:
  - ή ανεξαρτητοποιήθηκαν τμήματα διαφορετικών φύλων και οργανώθηκαν μεταξύ τους
  - ή γειτονικές κοινότητες ενώθηκαν σε ενιαίο χώρο
  - ή, ακόμα, από κώμες (χωριά) αποσπάστηκαν ομάδες και συγκρότησαν δική τους ενιαία διοίκηση. Στις δύο τελευταίες περιπτώσεις κάνουμε λόγο για **συνουικισμό**. Επομένως, γίνεται φανερό ότι όλες οι πόλεις-κράτη δεν οργανώθηκαν συγχρόνως και με τον ίδιο τρόπο.

Η κρίση του ομηρικού κόσμου.

Αίτια της
οικονομικής
κρίσης

- Προς τα τέλη του 9ου αι. π.Χ. οι ομηρικές κοινότητες παρουσίαζαν σταδιακή **πληθυσμιακή αύξηση**,
- πράγμα το οποίο προκάλεσε στη συνέχεια **οικονομική κρίση** λόγω:
  - των περιορισμένων εκτάσεων καλλιεργήσιμης γης,
  - των περιορισμένων μέσων εκμετάλλευσης, λόγω της συγκέντρωσης της γης σε λίγους,
  - της απουσίας εργασιακής ειδίκευσης αλλά και της έλλειψης άλλων πόρων πέρα από την εκμετάλλευση της γης.

Η οικονομική αυτή κατάσταση συνδυάζεται με:

Εξέλιξη των
κοινωνικών
τάξεων

- τον **περιορισμό της βασιλικής εξουσίας** και την
- αύξηση της δύναμης των **ευγενών**.
  - Η έλλειψη ίσως οργανωμένου στρατού έδωσε τη δυνατότητα στους ευγενείς να αμφισβητήσουν την εξουσία του βασιλιά.
  - Η δύναμή τους στηριζόταν στην κατοχή της γης.
  - Ήταν γνωστοί με τα ονόματα αγαθοί, άριστοι, ευπατρίδες, εσθλοί, κ.ά., ονόματα που υποδήλωναν την προέλευση και την κοινωνική τους υπόσταση.
  - Το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου τους το αφιέρωναν στη σωματική άσκηση και στην καλλιέργεια του πνεύματος. Έτρεφαν όλογα και βρισκόνταν σε συνεχή πολεμική ετοιμότητα- γι' αυτό ονομάστηκαν και ιππείς.
- Στις πόλεις-κράτη πολίτες δεν ήταν μόνο οι ευγενείς αλλά και **μεγάλος αριθμός μικρών ή μεσαίων καλλιεργητών** ή και ακτημόνων. Αυτοί ήταν γνωστοί με τα ονόματα πλήθος, όχλος, κακοί κ.ά.
- Πολλοί απ' αυτούς στη συνέχεια ασχολήθηκαν με τη **βιοτεχνία, το εμπόριο, τη ναυτιλία και πλούτισαν**. Δεν εξισώθηκαν όμως εξ αρχής πολιτικά με τους ευγενείς.
- Τα πρώτα στάδια της ιστορικής πορείας των πόλεων-κρατών ήταν συνδεδεμένα με την ανάπτυξη της **δουλείας**.
  - Η ανάπτυξη του θεσμού της δουλείας συνδέεται άμεσα με την αντίληψη ότι ο πολίτης πρέπει να είναι απαλλαγμένος από τις εργασίες για να ασχολείται μόνο με τις υποθέσεις της πόλης, με τα κοινά.
  - Βέβαια, ο αριθμός των δούλων σε άλλες πόλεις αυξήθηκε
    - εξαιτίας των χρεών προς τους ευγενείς, όπως συνέβαινε στην Αθήνα μέχρι τις αρχές του 6ου αι. π.Χ.,

- και σε άλλες εξαιτίας των κατακτητικών πολέμων, όπως συνέβη στη Σπάρτη.

Η αντιμετώπιση της κρίσης.

Τρόποι
αντιμετώπισης της
κρίσης

Η οικονομική κρίση των ομηρικών χρόνων συνεχίστηκε και στα πρώτα στάδια της οργάνωσης των πόλεων, καθώς δεν ήταν δυνατό να αντιμετωπιστεί από το υπάρχον σύστημα της κλειστής αγροτικής οικονομίας. Οι λύσεις που δόθηκαν ήταν οι ακόλουθες:

- ♦ ανάπτυξη της βιοτεχνίας και του εμπορίου,
  - ♦ κατακτητικοί πόλεμοι και εδαφική επέκταση,
  - ♦ ίδρυση αποικιών.
- Κάποιες πόλεις-κράτη εφάρμοσαν μια από τις προαναφερθείσες λύσεις,
  - κάποιες άλλες τις συνδύασαν για να αντιμετωπίσουν τα προβλήματά τους.
    - ο Έτσι, η Αθήνα ξεπέρασε την κρίση με την ανάπτυξη της βιοτεχνίας και του εμπορίου
    - ο : Η Σπάρτη, το Αργός, η Ήλιδα κ.ά. με την κατάκτηση γειτονικών τους περιοχών,
    - ο ενώ η Κόρινθος, τα Μέγαρα, η Χαλκίδα, η Μίλητος κ.ά. συνδύασαν αυτές τις λύσεις με την ίδρυση αποικιών.

Περιοχές που δεν
εξελίχθηκαν σε
πόλεις κράτη

Όσα τμήματα του ελληνικού κόσμου παρέμειναν απομονωμένα και δεν είχαν συνεχείς επαφές με τους άλλους Έλληνες, όπως οι Αρκάδες, οι Αιτωλοί, οι Ακαρνάνες, οι Ηπειρώτες, οι Μακεδόνες και άλλοι, **δεν ακολούθησαν την ίδια οικονομική πορεία και διατήρησαν τη φυλετική οργάνωση.**

Ο δευτέρος αποικισμός (8ος-6ος αι. π.Χ.)

Αποικισμός: Ο όρος προέρχεται από το ρ. αποικίζω (στέλνω μακριά από τον οίκο, από την πατρίδα) και δηλώνει την αναγκαστική μετακίνηση, την εγκατάσταση σε άλλη περιοχή και τη δημιουργία νέας πόλης.

Το φαινόμενο αυτό διαφέρει από την εξάπλωση των ελληνικών φύλων στα μικρασιατικά παράλια (11ος - 9ος αι. π.Χ.):

Διαφορές β' και
α' αποικισμού

- ο Η ίδρυση αποικιών την αρχαϊκή εποχή ήταν επιχείρηση οργανωμένη εξ ολοκλήρου από τη μητέρα-πόλη (μητρόπολη).
- ο Οι αποικίες, ωστόσο, ήταν νέες πόλεις-κράτη, αυτόνομες και αυτάρκειες.
- ο Οι δεσμοί τους με τις μητέρες-πόλεις ήταν χαλαροί, σε μερικές περιπτώσεις ανύπαρκτοι, ενώ σε σπάνιες περιπτώσεις οι σχέσεις ήταν εχθρικές

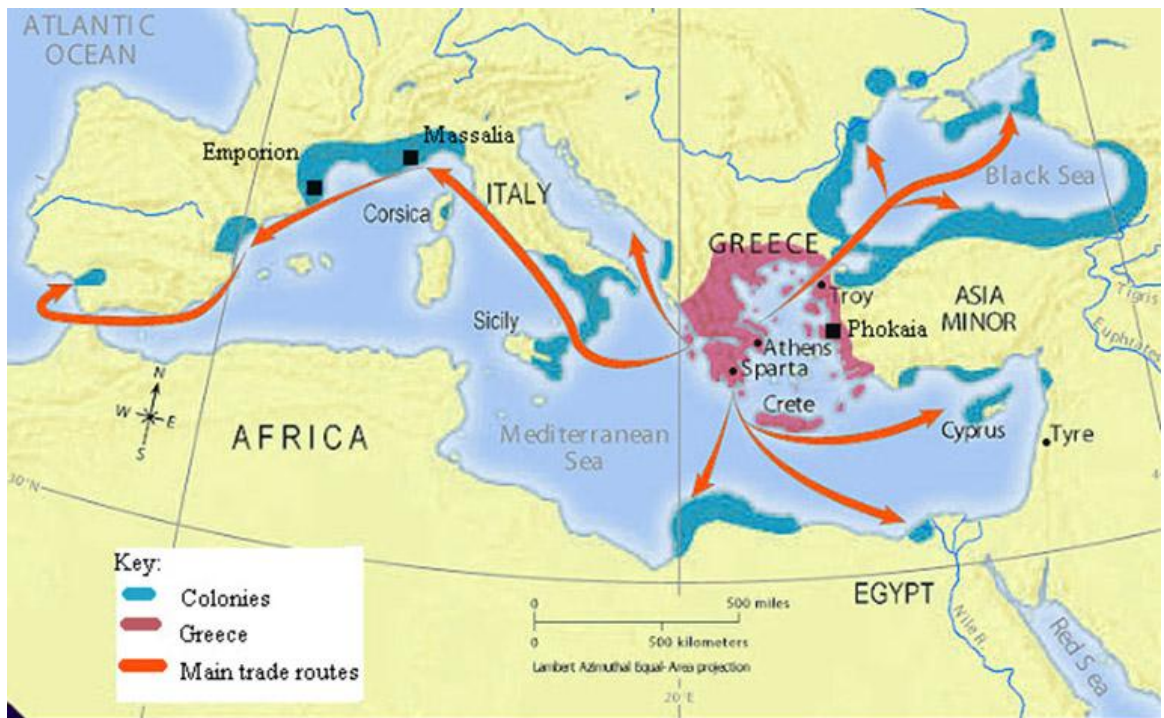
Αίτια
β' αποικισμού

Τα αίτια που συνέβαλαν στην ίδρυση των αποικιών ήταν:

- ο η **στενοχωρία**, όπως αναφέρεται από τους αρχαίους συγγραφείς, δηλαδή **το πρόβλημα που προέκυψε από την αύξηση του πληθυσμού και τις περιορισμένες εκτάσεις καλλιεργήσιμης γης.**
- ο η **έλλειψη πρώτων υλών**, ιδιαίτερα μετάλλων
- ο η **αναζήτηση νέων αγορών** για την προμήθεια και την πώληση αγαθών
- ο οι **εσωτερικές πολιτικές κρίσεις** που οδηγούσαν σε απομόνωση μια ομάδα των κατοίκων
- ο οι **γνώσεις που διέθεταν για τους θαλάσσιους δρόμους** και τις περιοχές εγκατάστασης.
- ο ο **ριψοκίνδυνος χαρακτήρας** των Ελλήνων εκείνης της εποχής, όπως αντανακλάται μέσα από την Οδύσσεια.

Χρόνος και
περιοχές του β'
αποικισμού

Από τα μέσα του 8ου αι. π.Χ. μέχρι και τα μέσα του 6ου αι. π.Χ. οι Έλληνες εξαπλώθηκαν στη Μεσόγειο και στον Εύξεινο Πόντο, στα όρια του τότε γνωστού κόσμου, περιορίζοντας έτσι τη δραστηριότητα άλλων λαών και ιδιαίτερα των Φοινίκων.

Συνέπειες του β'
αποικισμού
-πολιτισμικές
-οικονομικές
-κοινωνικές

- Η αποικιστική εξάπλωση **επανασύνδεσε ουσιαστικά τους Έλληνες με τη Μεσόγειο** και είχε σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομία, την κοινωνία και την πολιτιστική εξέλιξη αυτής της περιόδου.
- Όλα τα στοιχεία που καθορίζουν τον ελληνικό **πολιτισμό**, όπως οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, οι πολιτικές πρακτικές, οι αισθητικές αντιλήψεις και γενικότερα ο τρόπος ζωής, οι Έλληνες τα μετέφεραν στις νέες τους πατρίδες.
- Οι αποικίες εξελίχθηκαν σε χώρους πειραματισμού για τον Ελληνισμό.
  - Στις επαφές τους με τους γηγενείς πληθυσμούς έδωσαν πολιτιστικά στοιχεία και πήραν.
  - Η πλέον χαρακτηριστική περίπτωση είναι η διάδοση της γραφής· το χαλκιδικό αλφάβητο, μια μορφή του ελληνικού αλφαβήτου, διαδόθηκε από τους Χαλκιδείς αποίκους στους ιταλικούς λαούς και έγινε στη συνέχεια το πρότυπο διαμόρφωσης του λατινικού.
- Η **οικονομική** κρίση αντιμετωπίστηκε έξω από τα όρια των πόλεων-κρατών, σε ευρύτερο οικονομικό χώρο με την ανάπτυξη του του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα της οικονομίας.
  - Το εμπόριο δεν περιορίστηκε στην ανταλλαγή αγαθών, απέκτησε χαρακτήρα εμπορευματοχρηματικό με την κοπή και τη χρήση του **νομίσματος**. Η εφεύρεση του νομίσματος δεν ήταν μια απλή καινοτομία που διευκόλυνε τις οικονομικές σχέσεις εκείνης της εποχής. Το νόμισμα γίνεται τώρα το κύριο μέσο συναλλαγής.
- Οι οικονομικές μεταβολές είχαν συνέπειες και στην **κοινωνία** των πόλεων-κρατών.
  - Νέα κατηγορία πολιτών, αυτοί που πλούτισαν, διεκδίκησε μερίδιο στην άσκηση της εξουσίας.
  - Έτσι, η αριστοκρατικά οργανωμένη κοινωνία πέρασε κρίση.
  - Η **δουλεία**, τέλος, αναπτύχθηκε λόγω της ανάγκης για περισσότερα και φθηνότερα χέρια. Για πρώτη φορά αυτή την εποχή χρησιμοποιήθηκαν δούλοι αργυρώνητοι, δηλαδή αγορασμένοι, ως παράγοντας οικονομικής ανάπτυξης.

Εξελικτικό σχήμα
πολιτευμάτων
στην αρχαϊκή
εποχή

Τα πολιτεύματα.

Η πόλη-κράτος αποτελούσε το βασικό θεσμό πολιτικής οργάνωσης κατά την αρχαιότητα. Μέσα απ' αυτό το θεσμό λειτούργησαν οι κοινωνικοί ανταγωνισμοί και ασκήθηκε η εξουσία, από τις εκάστοτε ισχυρές κοινωνικές τάξεις. Είναι ευνόητο ότι οι κοινωνικές συγκρούσεις και οι πολιτειακές μεταβολές είχαν διαφορετική εξέλιξη σε κάθε πόλη-κράτος.

Την πορεία μεταβολής των πολιτευμάτων παρουσιάζει το ακόλουθο θεωρητικό σχήμα:

βασιλεία → αριστοκρατία → ολιγαρχία → τυραννίδα → δημοκρατία

ΒΑΣΙΛΕΙΑ

- Η δημιουργία των πόλεων-κρατών συνδέεται με την **παρακμή και την πτώση** της βασιλείας.
- Το πολίτευμα της βασιλείας **παρέμεινε μόνο σε περιοχές που διατήρησαν το φυλετικό τρόπο οργάνωσης** και δε δημιούργησαν πόλεις-κράτη, όπως π.χ. η Ήπειρος, η Μακεδονία κ.ά.

ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑ

- Ο ιστορικός βίος του θεσμού της πόλης-κράτους ξεκίνησε με την **επακράτηση των ευγενών** και την εγκαθίδρυση αριστοκρατικών πολιτευμάτων.
- Στα αριστοκρατικά καθεστώτα **η εξουσία βρισκόταν στα χέρια των αρίστων, εκείνων δηλαδή που αντλούσαν τη δύναμη από την καταγωγή τους και την κατοχή γης.**
- Οι οικονομικές εξελίξεις που προκάλεσε ο αποικισμός με την ανάπτυξη του εμπορίου και της βιοτεχνίας έφεραν στην επιφάνεια νέες κοινωνικές ομάδες:
  - ο Τους βιοτέχνες,
  - ο τους εμπόρους,
  - ο τους ναυτικούς και
  - ο τους τεχνίτες.
- Οι νέες κοινωνικές ομάδες όξυναν τον κοινωνικό ανταγωνισμό και διεκδίκησαν μέσα από συγκρούσεις μερίδιο στην εξουσία.
- Στην κρίση της αριστοκρατικής δομής της κοινωνίας συνέβαλε και ένας άλλος παράγοντας, η **οπλιτική φάλαγγα**. Ήταν ένα καινούργιο στρατιωτικό σώμα, στο οποίο ανήκαν όσοι από τους πολίτες απέκτησαν την ιδιότητα του πολεμιστή και είχαν την οικονομική ευχέρεια να εξοπλίζονται με δικά τους έξοδα. Η φάλαγγα των οπλιτών οδήγησε στην ανάπτυξη της ιδέας της ισότητας ακόμη και ως προς την άσκηση της εξουσίας.

ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΟΛΙΓΑΡΧΙΑ (ΤΙΜΟΚΡΑΤΙΑ)

- Στα τέλη του 7ου αι. π.Χ. και τις αρχές του 6ου αι. π.Χ. οι διαφορές οξύνθηκαν και οι αγώνες μεταξύ των ευγενών από τη μία πλευρά και των πλουσίων και του πλήθους από την άλλη έγιναν ιδιαίτερα σκληροί.
- Η κατάσταση εν μέρει αντιμετωπίστηκε σε πολλές πόλεις με την κωδικοποίηση του άγραφου, εθιμικού δικαίου.
  - ο Η καταγραφή των νόμων ανατέθηκε σε **πρόσωπα κοινής αποδοχής, προερχόμενα κυρίως από την τάξη των ευγενών.**
  - ο Πρόκειται για τους γνωστούς **νομοθέτες ή αισυμνήτες**, όπως ο Ζάλευκος και ο Χαρώνδας στις αποικίες της Δύσης, ο Πιττακός στη Μυτιλήνη, ο Λυκούργος στη Σπάρτη, ο Δράκων και ο Σόλων στην Αθήνα
- Με την καταγραφή των νόμων στις περισσότερες πόλεις **διευρύνθηκε η πολιτική βάση**, εφόσον η συμμετοχή στη διακυβέρνηση της πολιτείας έγινε ανάλογα με την οικονομική κατάσταση των πολιτών, όπως συνέβη στην Αθήνα με τη νομοθεσία του Σόλωνα.
- Το πολίτευμα κατ' αυτόν τον τρόπο **μεταβλήθηκε σε ολιγαρχικό** ή, όπως ονομάστηκε διαφορετικά, **τιμοκρατικό** (ή έκ τιμημάτων πολιτεία), επειδή κριτήριο της διάκρισης των πολιτών ήταν τα «τιμήματα», δηλαδή το εισόδημα.

Καταγραφή των
νόμων και
συνέπειες για τη
μετάβαση στην
ολιγαρχία

ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΤΥΡΑΝΝΙΑ

Η επικράτηση των «ολίγων» όμως δεν έδωσε λύσεις στα προβλήματα του πλήθους.

Σπάρτη και Αθήνα

- Οι αντιθέσεις διατηρήθηκαν και σε ορισμένες περιπτώσεις υποδαυλίστηκαν από πρόσωπα που ήθελαν να εκμεταλλευτούν τις κοινωνικές αναταραχές για να επιβάλουν τη δική τους εξουσία.
- Τέτοια πρόσωπα συνήθως ήταν ευγενείς που είχαν αναδειχθεί ηγέτες των κατώτερων κοινωνικών ομάδων, με την υποστήριξη των οποίων κατόρθωναν να καταλάβουν την εξουσία.
- Η προσωπική εξουσία που επέβαλλαν ονομαζόταν τυραννίδα
- Η λέξη «**τύραννος**» ήταν μάλλον λυδικής προέλευσης.
- Ορισμένοι από τους τυράννους αναδείχθηκαν σε καλούς ηγέτες, που φρόντισαν για την ανάπτυξη της πόλης τους και τη βελτίωση των συνθηκών ζωής των πολιτών.
- Χαρακτηριστικές περιπτώσεις τυράννων ήταν ο Πολυκράτης στη Σάμο, ο Περίανδρος στην Κόρινθο, ο Θεαγένης στα Μέγαρα, ο Πεισίστρατος στην Αθήνα κ.ά.
- Οι περισσότεροι τύραννοι είχαν **βίαιο τέλος**. Οι δολοφονικές απόπειρες εναντίον τους εκφράζουν με σαφήνεια και τις διαθέσεις των πολιτών.

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΤΥΡΑΝΝΙΑ:

Μετά την πτώση των τυραννικών καθεστώτων, περίπου στα τέλη του 6ου αι. π.Χ.

- στις περισσότερες πόλεις επιβλήθηκαν **εκ νέου ολιγαρχικά καθεστώτα**,
- σε άλλες, όμως, όπως για παράδειγμα στην Αθήνα, **έγιναν μεταρρυθμιστικές νομοθετικές προσπάθειες που άνοιξαν το δρόμο προς τη δημοκρατία** (μεταρρύθμιση του Κλεισθένη).

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Στο δημοκρατικό πολίτευμα:

- κυρίαρχο πολιτειακό όργανο αναδεικνύεται η **εκκλησία του δήμου**, δηλαδή η **συνέλευση όλων των ενήλικων κατοίκων που είχαν πολιτικά δικαιώματα**.
- Σε κάθε πολίτη δινόταν η δυνατότητα :
  - να παίρνει το λόγο, να διατυπώνει ελεύθερα την άποψή του (**ισηγορία**),
  - και να συμμετέχει στη διαμόρφωση και στην ψήφιση των νόμων (**ισονομία**).

Στη διάρκεια της αρχαϊκής εποχής κάθε πόλη-κράτος παγίωσε μέσα από κοινωνικές ανακατατάξεις και «στάσεις» ένα σύστημα διακυβέρνησης. Οι πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι της Σπάρτης και της Αθήνας.

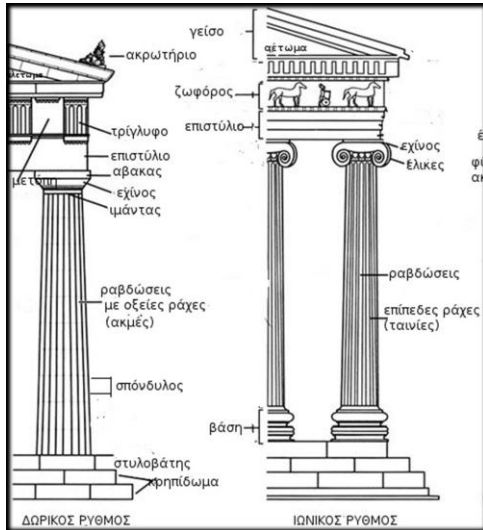
- Η **Σπάρτη** κατά τον 7ο αι. π.Χ. διαμόρφωσε ένα **ολιγαρχικό πολίτευμα**, το οποίο διατήρησε μέχρι τη ρωμαϊκή κατάκτηση, το 2ο αι. π.Χ.
- Αντίθετα, η **Αθήνα διήνυσε όλο το φάσμα των πολιτειακών εξελίξεων**, από την αριστοκρατική οργάνωση τον 7ο αι. π.Χ. μέχρι τη θεμελίωση της δημοκρατίας στα τέλη του 6ου αι. π.Χ.

Ο πολιτισμός.

Ποίηση,
λογοτεχνία,
ιστορία

- Την αρχαϊκή εποχή, ο **ποιητικός λόγος** αποκτά προσωπικό ύφος, εκφράζει βιώματα και συναισθήματα.
- Ο **πεζός λόγος** μέσα από τη σκέψη των πρώτων φιλοσόφων (**φυσικών φιλοσόφων**)
  - επιχειρεί να εξηγήσει τη δημιουργία του κόσμου
  - αλλά και να αφηγηθεί ήθη, έθιμα λαών, δημιουργώντας τα πρώτα δείγματα **ιστορικής γραφής**.

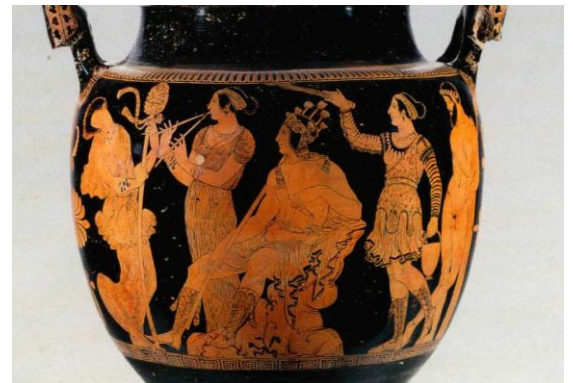
- **Η τέχνη**, στην αρχή, ήταν επηρεασμένη από πρότυπα της Ανατολής (αναπολιζουσα φάση*), στη συνέχεια όμως διαμόρφωσε χαρακτηριστικά που πρόβαλλαν τις ελληνικές αισθητικές αντιλήψεις.
  - **Αρχιτεκτονική:** Στους αρχαίους χρόνους:
    - δημιουργήθηκαν δύο βασικοί αρχιτεκτονικοί ρυθμοί, ο **δωρικός** και ο **ιωνικός**,
    - κατασκευάστηκαν τα πρώτα μεγάλα αγάλματα, οι **κούροι** και οι **κόρες**,

- και εξελίχθηκε σε εντυπωσιακό σημείο η κεραμική τέχνη με το **μελανόμορφο** και **ερυθρόμορφο** ρυθμό.

Εικόνα 1: Μελανόμορφο αγγείο

Εικόνα 2: Ερυθρόμορφο αγγείο

Από την Ιωνία σε
όλο τον ελληνικό
κόσμο

Θρησκεία

Οι πρώτες πνευματικές και καλλιτεχνικές ανησυχίες εντοπίζονται κυρίως στην Ιωνία, όπου γεννήθηκε και η φιλοσοφία· γρήγορα, ωστόσο, διαδίδονται και στον υπόλοιπο ελληνικό χώρο, μητροπολιτικό και αποικιακό.

- Αυτή την εποχή έχουν πλέον αποκρυσταλλωθεί
  - οι θρησκευτικές δοξασίες
  - και ο τρόπος λατρείας των θεών.
- Τα χαρακτηριστικά της μορφής κάθε θεού γίνονται κοινά σε πανελλήνιο επίπεδο και
- ορισμένοι τόποι λατρείας εξελίσσονται σε πανελλήνια ιερά με φήμη και πέρα από τα ελληνικά όρια, όπως συμβαίνει με τους Δελφούς, την Ολυμπία, τη Δήλο κ.ά.

Οι περσικοί πόλεμοι.

Αιτία και αφορμή

Στη διάρκεια της πρώτης εικοσαετίας του 5ου αι. π.Χ. οι Έλληνες υποχρεώθηκαν να αντιμετωπίσουν την **επεκτατικότητα** των Περσών βασιλέων.

Η ατυχής εξέγερση των Ελλήνων της Ιωνίας (**ιωνική επανάσταση, 499-494 π.Χ.**), οι οποίοι ήταν υποτελείς στην περσική αυτοκρατορία, έδωσε την αφορμή για μια σειρά περσικών επιχειρήσεων εναντίον της Ελλάδας.

Πρώτη απόπειρα

♦ Η **πρώτη απόπειρα** επέκτασης των Περσών στον ελλαδικό χώρο δεν είχε αίσιο τέλος.

- Κατέληξε σε καταστροφή του στόλου τους, λόγω θαλασσοταραχής, στο ακρωτήριο του Άθω.
- Ωστόσο, ο στρατός τους υποχρέωσε σε υποταγή τους Έλληνες της Θράκης και της Μακεδονίας (492 π.Χ.).

Πρώτη εκστρατεία

♦ Η **πρώτη οργανωμένη περσική εκστρατεία**

- είχε χαρακτήρα ναυτικής επιχείρησης
- και στόχευε στην τιμωρία των Ερετριέων και των Αθηναίων, επειδή είχαν βοηθήσει τους Έλληνες της Ιωνίας στην εξέγερσή τους.
- Τελείωσε με τη μάχη στο Μαραθώνα, όπου οι Πέρσες νικήθηκαν από τους Αθηναίους και τους Πλαταιείς (490 π.Χ.).
- Καθοριστικής σημασίας ήταν η συμβολή του Μιλτιάδη.

Β' περσική εκστρατεία

♦ Η **δεύτερη συστηματικά οργανωμένη εκστρατεία:**

- έγινε υπό την αρχηγία του **Ξέρξη** με συγκέντρωση πολυπληθών θαλάσσιων και χερσαίων δυνάμεων
- και στόχευε στην **κατάκτηση ολόκληρου του ελλαδικού χώρου.**

- Οι ελληνικές πόλεις μπροστά στον περσικό κίνδυνο συγκάλεσαν **συνέδριο στην Κόρινθο (481 π.Χ.)**, όπου αποφάσισαν τη συγκρότηση αμυντικής συμμαχίας κατά των Περσών.
- Μέσα από μια σειρά συγκρούσεων - Θερμοπύλες (Λεωνίδας), Αρτεμίσιο, Σαλαμίνα (Θεμιστοκλής), Πλαταιές (Παυσανίας), Μυκάλη - οι Έλληνες
  - ο αντιμετώπισαν τους Πέρσες
  - ο και τους υποχρέωσαν να εγκαταλείψουν με τα υπολείμματα του στρατού τους τον ελλαδικό χώρο (480-479 π.Χ.).

Σικελία: Μάχη της Ιμέρας

Την ίδια εποχή οι Έλληνες της Δύσης αντιμετώπισαν και αυτοί νικηφόρα την επεκτατικότητα των Καρχηδονίων στη Σικελία (μάχη της Ιμέρας, 480 π.Χ.)

Συνέπειες των περσικών πολέμων

- Το επιτυχές αποτέλεσμα των περσικών πολέμων δεν πρόβαλε μόνο το **δυναμισμό που έκρυβε η πόλη-κράτος** ως οργανωτικός θεσμός,
- αλλά κυρίως την ιδέα ότι οι αγώνες αυτοί ήταν **κοινό έργο των Ελλήνων**.
- Δεν είχαν συγκρουστεί δύο δυνάμεις διεκδικώντας οι μεν ζωτικούς χώρους εξάπλωσης, οι δε την επιβίωση τους. Είχαν **συγκρουστεί στην ουσία δύο διαφορετικοί τρόποι ζωής, δύο συστήματα αξιών, δύο πολιτισμοί**.
- Οι περσικοί πόλεμοι (τα Μηδικά), χωρίς αμφιβολία, συνέβαλαν στη **δημιουργία κοινής ιστορικής μνήμης: ήταν οι πρώτοι «εθνικοί» πόλεμοι των Ελλήνων**.
- Ο αγώνας των Ελλήνων για την προάσπιση της ανεξαρτησίας τους, της γης, των ιερών τους και κυρίως του «Ελληνικού» (έθνους), απηχεί για πρώτη φορά συνειδητοποιημένα την **ιδέα πανελλήνιου πνεύματος**.

2.3 Κλασική εποχή (480 - 323 π.Χ.)

Ορισμός – γιατί λέγεται κλασική

- Την περίοδο από το τέλος των περσικών πολέμων έως και το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου οι ιστορικοί ονομάζουν κλασική.
- Ο χαρακτηρισμός αυτός
  - ο αναγνωρίζει στην εποχή την υπεροχή των συντελεστών της και των επιτευγμάτων τους,
  - ο επικυρώνει την πνευματική τους επιβολή
  - ο και τη διαχρονική επιβίωσή τους στις ιδέες και στα δημιουργήματα μεταγενέστερων εποχών.
- Την εποχή αυτή διαμορφώθηκαν οι αξίες που αποτελούν τα θεμέλια του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού.

Χαρακτηριστικά της κλασικής εποχής

- **Μετά τη νίκη επί των Περσών:** Το νικηφόρο αποτέλεσμα των περσικών πολέμων ήταν καθοριστικό για την ιστορική πορεία των Ελλήνων.
- **Η αυτοπεποίθηση, η αίσθηση της αντάρκειας** αλλά και της **υπεροχής** απέναντι στους «βαρβάρους» και πάνω απ' όλα η **ψυχική ευφορία του νικητή** που θέλει να αποκαταστήσει τις καταστροφές ήταν κίνητρα που δημιούργησαν τα επιτεύγματα στην πολιτική, στα γράμματα και τις τέχνες της κλασικής εποχής.
- **Αθήνα – Σπάρτη:**
  - ο Μετά τους περσικούς πολέμους και για πενήντα περίπου χρόνια η **Αθήνα εξελίχθηκε σε ηγεμονική δύναμη**,
  - ο γεγονός που δημιούργησε τις προϋποθέσεις της **αντιπαράθεσής της με τη Σπάρτη**. Τα αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα των δύο σημαντικότερων πόλεων είχαν ως αποτέλεσμα τη διαίρεση του ελληνικού κόσμου σε δύο μεγάλους συνασπισμούς.
  - ο Οδήγησαν τους Έλληνες σε μακροχρόνια εμφύλια σύρραξη τριάντα περίπου χρόνων, τον **Πελοποννησιακό πόλεμο**.

Πέρσες – πανελλήνια ιδέα – Φίλιππος:

- Στο πρώτο μισό του 4ου αι. π.Χ. τον ανταγωνισμό των ελληνικών πόλεων-κρατών υποδαύλιζε η παρέμβαση των Περσών με την παροχή χρημάτων ή στρατιωτικής βοήθειας,
- ενώ το δεύτερο μισό του αιώνα εμφανίζεται ως επιτακτική ανάγκη η ιδέα της πανελληνίας ένωσης.
- Η ένωση των Ελλήνων και ο κοινός τους αγώνας εναντίον των Περσών ήταν εγχείρημα του Ελληνισμού της Μακεδονίας, το οποίο επιτεύχθηκε εν μέρει από το Φίλιππο Β' και ολοκληρώθηκε από το Μ. Αλέξανδρο.

Η συμμαχία της Δήλου - Αθηναϊκή ηγεμονία.

Έννοια,
χαρακτηριστικά,
στόχοι Αθήνας,
στάση των άλλων
πόλεων

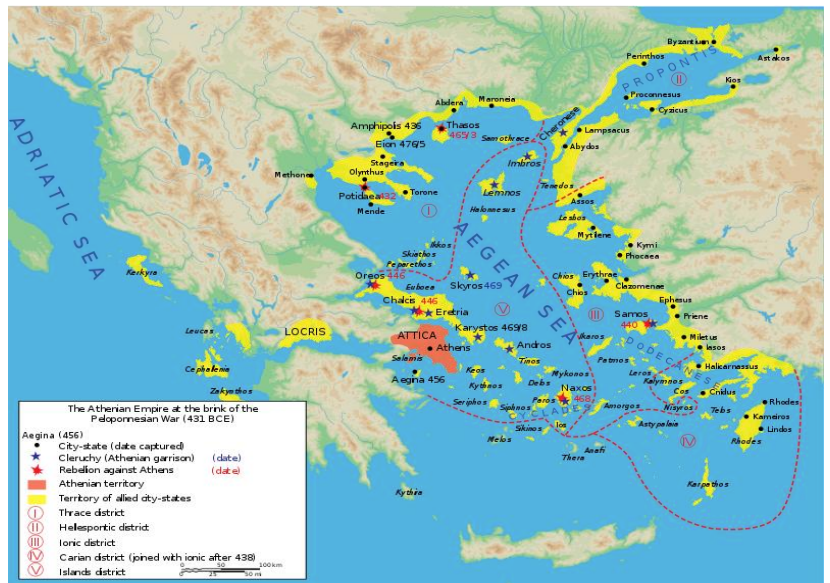
Η Αθήνα μετά την απόκρουση του περσικού κινδύνου ανασυγκροτήθηκε και εξελίχθηκε σε μεγάλη ναυτική δύναμη. Τέθηκε επικεφαλής μεγάλου μέρους των ελληνικών πόλεων, ιδρύοντας την **Α' Αθηναϊκή συμμαχία (478/7 π.Χ.)**. Η ενέργεια αυτή ήταν απόλυτα εναρμονισμένη με τις επιδιώξεις και τα συμφέροντά της, που στόχευαν στην ανάδειξή της σε μεγάλη δύναμη.

- Έδρα της συμμαχίας ορίστηκε η Δήλος (Δηλιακή συμμαχία), όπου βρισκόταν το συμμαχικό ταμείο και συγκεντρώνονταν κάθε χρόνο οι αντιπρόσωποι,
- Τα μέλη που την αποτελούσαν είχαν, τουλάχιστον στην αρχή, τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις.
- Ο φόρος καθοριζόταν σε πλοία ή χρήματα
- Τη συμμαχία οι Αθηναίοι τη χρησιμοποίησαν ως μέσο επικράτησης και κυριαρχίας·
  - ο ως μέσο επικράτησης απέναντι στους Πέρσες και στους υπόλοιπους Έλληνες και
  - ο ως μέσο επιβολής της κυριαρχίας τους στους ίδιους τους συμμάχους.
- Ο πόλεμος εναντίον των Περσών συνεχίστηκε με αρκετές διακοπές, εξαιτίας των πολιτικών αντιθέσεων στην Αθήνα.
- **Οι Έλληνες που δεν είχαν προσχωρήσει στη συμμαχία**, αν και δεν αντιμετώπιζαν ευνοϊκά την αύξηση της δύναμης των Αθηναίων, εντούτοις δεν εκδήλωναν φανερά την αντίθεσή τους. Ακόμα και οι Σπαρτιάτες ήταν επιφυλακτικοί και μόνο όταν τους δινόταν η ευκαιρία, προσπαθούσαν με πλάγιο τρόπο να εξασθενίσουν την αυξανόμενη δύναμη της Αθήνας.

Ο Κίμων, εκπρόσωπος της αριστοκρατικής παράταξης,

Δράση του
Κίμωνα στην
ηγεσία της
Συμμαχίας (ά
φάση)

- ήταν υπέρ της συνεργασίας με τη Σπάρτη.
- Ως αρχιστράτηγος της συμμαχίας εργάστηκε για τη στερέωση της αθηναϊκής δύναμης και την αντιμετώπιση των Περσών.
- Η σημαντικότερη από τις στρατιωτικές ενέργειές του ήταν η νικηφόρα αντιμετώπιση των Περσών στις εκβολές του Ευρυμέδοντος ποταμού στις Μικρασιατικές ακτές (περίπου το 467 π.Χ.).
- Ωστόσο, η φιλολακωνική πολιτική που ακολούθησε είχε ως αποτέλεσμα την πολιτική του ήττα και τη διακοπή των φιλικών σχέσεων Αθήνας και Σπάρτης, όταν οι Λακεδαιμόνιοι απέπεμψαν αθηναϊκή στρατιωτική δύναμη που είχε σταλεί για να τους συνδράμει στη διάρκεια εξέγερσης των ειλωτών της Μεσσηνίας (Γ' Μεσσηνιακός πόλεμος, 464-455 π.Χ.).

Στην Αθήνα την περίοδο αυτή συνέβησαν πολιτικές ανακατατάξεις.

Επικράτηση δημοκρατικών

- Οι δημοκρατικοί επικράτησαν με αρχηγό τον Εφιάλτη και περιόρισαν τις δραστηριότητες των αριστοκρατικών.
- Ο Κίμων εξοστρακίστηκε (461 π.Χ.) και η φιλολακωνική πολιτική του εγκαταλείφθηκε οριστικά.
- Μετά τον εξοστρακισμό του Κίμωνα δολοφονήθηκε ο Εφιάλτης και αρχηγός των δημοκρατικών αναδείχθηκε ο Περικλής.

Η συμμαχία γίνεται ηγεμονία

- Η Αθήνα, παρά τον ανταγωνισμό της με τη Σπάρτη, κατόρθωσε να επεκτείνει τη συμμαχία ανάμεσα στους Έλληνες.
- Επιβλήθηκε δυναμικά **μεταβάλλοντας τη συμμαχία σε ηγεμονία.**
- Η μεταβολή αυτή έγινε τυπικά με τη **μεταφορά του συμμαχικού ταμείου από τη Δήλο στην Ακρόπολη των Αθηνών** (454 π.Χ.).
- Ουσιαστικά όμως εκδηλώθηκε με ένοπλες επεμβάσεις των Αθηναίων στις συμμαχικές πόλεις που παρουσίαζαν διαθέσιμες αποχώρησης από τη συμμαχία.

Επιστροφή του Κίμωνα (β φάση)

Ο Κίμων επέστρεψε μετά από δεκάχρονη εξορία (451 π.Χ.) και έγινε εκ νέου κύριος της πολιτικής κατάστασης.

- Υπέγραψε πενταετή ανακωχή με τη Σπάρτη και στράφηκε εναντίον των Περσών στην Κύπρο, όπου και πέθανε κατά την πολιορκία του Κιτίου (450 π.Χ.).
- Ο αθηναϊκός στόλος όμως τον επόμενο χρόνο κατόρθωσε να νικήσει τον περσικό στη Σαλαμίνα της Κύπρου.

Καλλίειος Ειρήνη

Οι Αθηναίοι λέγεται ότι συνήψαν συνθήκη ειρήνης με τους Πέρσες,

- υποχρεώνοντάς τους να αναγνωρίσουν την ανεξαρτησία των ελληνικών πόλεων της Μ. Ασίας.
- Η συνθήκη αυτή είναι γνωστή ως Καλλίειος από το όνομα του αρχηγού της αθηναϊκής αποστολής στα Σούσα
- . Πολλοί ιστορικοί ονομάζουν την ειρήνη Κιμώνειο, υποστηρίζοντας ότι κύριος συντελεστής της ήταν ο Κίμων με τις νίκες του εναντίον των Περσών.

Τριακοντούτεις σπονδαί

Μετά το θάνατο του Κίμωνα πολιτική δράση ανέλαβε ο Περικλής, ο οποίος έκλεισε ειρήνη για τριάντα χρόνια (τριακοντούτεις σπονδαί) με τους Σπαρτιάτες (445 π.Χ.).

Η εποχή του Περικλή.

Ο χρυσός αιώνας

Η περίοδος της τριακονταετούς ειρήνης, που στην πραγματικότητα κράτησε μόνο δεκαπέντε χρόνια, ταυτίζεται με την ανάπτυξη της Αθήνας στο εσωτερικό της και την απόλυτη κυριαρχία επί των συμμάχων της. Κύριος συντελεστής της κατάστασης ήταν αναμφισβήτητα ο Περικλής. Η προσωπικότητα του χαρισματικού αυτού ηγέτη σφράγισε ουσιαστικά με τη δράση του την εποχή, ώστε δίκαια από πολλούς μελετητές ολόκληρος ο 5ος αι. π.Χ. να χαρακτηρίζεται για την Αθήνα ως «**χρυσός αιώνας του Περικλέους**».

Καθιέρωση και χαρακτηριστικά της εξουσίας του Περικλή

- Ο ίδιος καθιερώθηκε στην Αθήνα μετά τη δολοφονία του Εφιάλτη και το θάνατο του Κίμωνα.
- Εκλεγόταν με δημοκρατικές διαδικασίες κάθε χρόνο στρατηγός.
- Ο Θουκυδίδης μας πληροφορεί ακριβώς για το πολιτικό καθεστώς που επικρατούσε εκείνη την εποχή, «ἐγίνετό τελόγῳ μὲν δημοκρατία, ἐργῶ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή» (Β. 65.9), χωρίς βέβαια να υπονοεί την επιβολή τυραννίδας.
- Σε άλλο σημείο της ιστορίας του αναφέρει ότι ο Περικλής επιβαλλόταν στο πλήθος χωρίς να περιορίζει τις ελευθερίες του.
- Γεγονός είναι ότι
  - ο και οι προϋποθέσεις υπήρχαν - κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές –
  - και ο Περικλής είχε την πολιτική οξυδέρκεια προικισμένου ηγέτη, ώστε η Αθήνα να φτάσει στο απόγειο της πολιτικής και πολιτιστικής της ανάπτυξης
  - ο

Η ενίσχυση του δημοκρατικού πολιτεύματος επιτεύχθηκε

Ενίσχυση της δημοκρατίας

- με την καθιέρωση χρηματικής αποζημίωσης για τους κληρωτούς άρχοντες, τους βουλευτές και τους λαϊκούς δικαστές. Τούτο το μέτρο στόχευε στην οικονομική ενίσχυση των λαϊκών στρωμάτων που δε διέθεταν περιουσία και έπρεπε να συμμετέχουν στη διοίκηση του κράτους.
- Οι οικονομικές παροχές επεκτάθηκαν και σε δαπάνες για την πολιτιστική ανάπτυξη των Αθηναίων. Τα θεωρικά ήταν το αντίτιμο της ελεύθερης εισόδου των πολιτών στο θέατρο, το οποίο αποτελούσε χώρο παιδείας για τους Αθηναίους.

Έχοντας εξασφαλίσει την κυριαρχία της Αθήνας μεταξύ των συμμάχων, ο Περικλής επιδίωξε να επεκτείνει την εμπορική επιρροή των Αθηναίων και προς τη Δύση.

Εμπόριο - Πειραιάς

- Συμμάχησε με την Εγέστα, τους Λεοντίους, το Ρήγιο
- και συνέβαλε στην ίδρυση της αποικίας των Θουρίων (444/3 π.Χ.).
- Έτσι ο **Πειραιάς** εξελίχθηκε σε μεγάλο εμπορικό λιμάνι. Το επίνειο της Αθήνας, που χτίστηκε σύμφωνα με τα πολυδομικά σχέδια του Ιππόδαμου του Μιλήσιου, γρήγορα εξελίχθηκε στο κυριότερο εμπορικό κέντρο ολόκληρης της Μεσογείου.

Τα έσοδα του αθηναϊκού κράτους την περίοδο αυτή προέρχονταν από την εκμετάλλευση των μεταλλείων, τη φορολογία, το φόρο των συμμάχων και τις έκτακτες εισφορές.

Έσοδα της Αθήνας: Μεταλλεία Φορολογία Εισφορές συμμάχων Έκτακτες εισφορές (λειτουργίες)

Μεταλλεία: Το ίδιο το κράτος εκμίσθωνε σε ιδιώτες τα ορυχεία μετάλλου για ορισμένο χρονικό διάστημα. Η εργασία στα ορυχεία εκτελούνταν κυρίως από δούλους.

Φορολογία:

- Την εποχή του Περικλή άμεση φορολογία δεν υπήρχε στην Αθήνα - ίσως εφαρμόστηκε σε στιγμές μεγάλης κρίσης.
- Μόνο οι εγκαταστημένοι από άλλες πόλεις στην Αθήνα πλήρωναν φόρο, το **μετοίκιο**, 12 δραχμές το χρόνο για τους άνδρες και 6 δραχμές για τις γυναίκες, αν είχαν εισοδήματα.
- Σημαντικό όμως έσοδο του κράτους ήταν η **έμμεση φορολογία**, που επιβαλλόταν για τα εισαγόμενα και εξαγόμενα προϊόντα από τα αθηναϊκά λιμάνια και κυρίως από τον Πειραιά.

Εισφορές συμμάχων:

- Οι εισφορές των συμμάχων, όταν το συμμαχικό ταμείο μεταφέρθηκε στην Αθήνα (454 π.Χ.) ανέρχονταν σε απόθεμα 8.000 ταλάντων*, το 445 π.Χ. σε 9.700 τάλαντα και πριν την έναρξη του Πελοποννησιακού πολέμου (431 π.Χ.) σε 6.000 τάλαντα.
- Εκτός όμως από τις τακτικές αυτές εισφορές οι Αθηναίοι επέβαλλαν στους συμμάχους πολλές φορές έκτακτη φορολογία, κυρίως με τη μορφή πολεμικών αποζημιώσεων.

Λειτουργίες. Ορισμός και είδη

Λειτουργίες.

Βασική πηγή εσόδων από έκτακτες εισφορές ήταν ο θεσμός της **λειτουργίας**. Πρόκειται για δαπάνες στρατιωτικών και θρησκευτικών εκδηλώσεων που αναλάμβαναν οι πλουσιότεροι πολίτες. Αυτές ήταν υποχρεωτικές και είχαν τιμητικό συγχρόνως χαρακτήρα. Οι σπουδαιότερες από αυτές ήταν:

- η **χορηγία**, σύμφωνα με την οποία ο χορηγός είχε την υποχρέωση να δώσει τα χρήματα για τη διδασκαλία ενός θεατρικού έργου.
- η **τριηραρχία**, κατά την οποία ο τριήραρχος είχε την υποχρέωση της συντήρησης και του εξοπλισμού μιας τριήρους.
- η **αρχιθεωρία** για τα έξοδα της επίσημης αποστολής (θεωρίας) σε πανελλήνιες γιορτές· η εστίαση για τα έξοδα του δείπνου μιας φυλής σε θρησκευτικές γιορτές.
- η **γυμνασιαρχία** για την τέλεση αγώνων λαμπαδηδρομίας στα Παναθήναια.

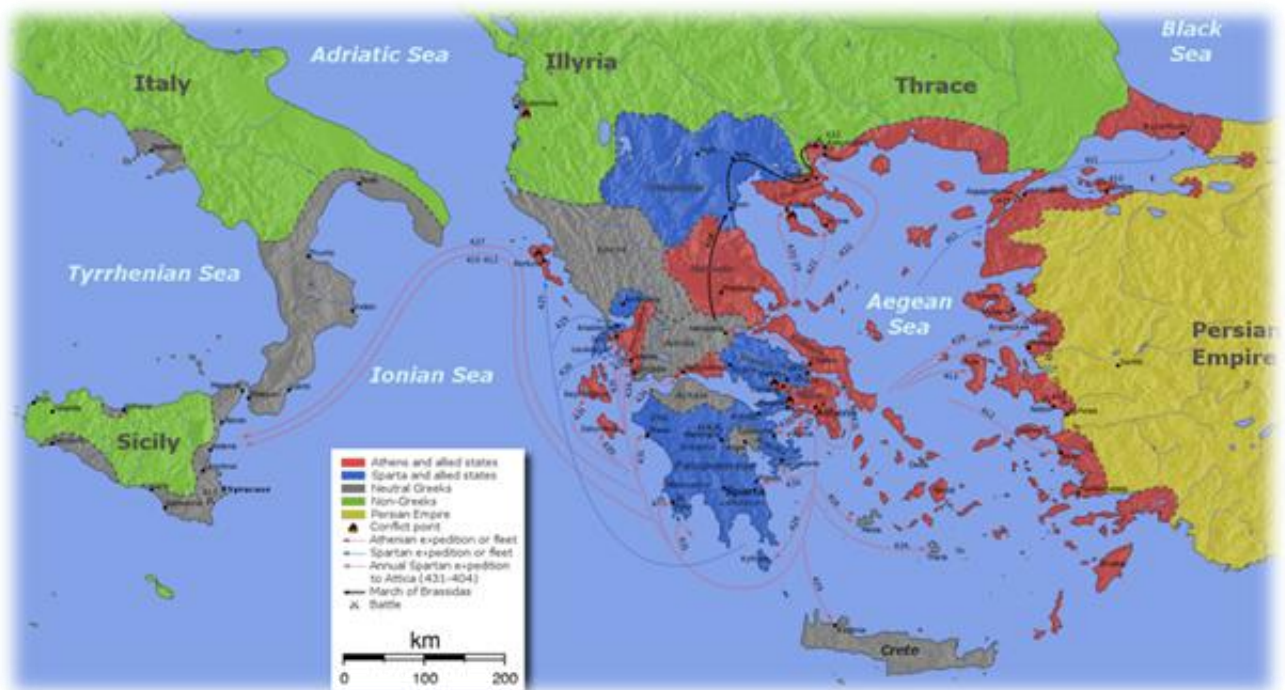
Ο Πελοποννησιακός πόλεμος (431-404 π.Χ.).

Αίτια πελοποννησιακού πολέμου

Οι τοπικές συγκρούσεις μεταξύ των Αθηναίων και των αντιπάλων τους, κυρίως Σπαρτιατών, Θηβαίων, Κορινθίων, που έληξαν με την υπογραφή τριακονταετούς ειρήνης (445 π.Χ.), δεν έδωσαν λύσεις στις διαφορές τους.

Οι δύο μεγάλες συμμαχίες, δηλαδή η Αθηναϊκή και η Πελοποννησιακή, που βρίσκονταν πίσω από την Αθήνα και τη Σπάρτη, υποδαύλιζαν τους ανταγωνισμούς και οδηγούσαν σε ανοικτή ρήξη. Η αντιπαράθεση, εξάλλου, είχε τις ρίζες της και σε άλλους παράγοντες:

- ♦ Στη φυλετική διαφορά: Αθηναίοι - Ίωνες και Σπαρτιάτες - Δωριείς.
- ♦ στην πολιτειακή συγκρότηση των δύο αντιπάλων, δηλαδή της δημοκρατικής Αθήνας και της ολιγαρχικής Σπάρτης.
- ♦ στις ηγεμονικές τάσεις της Αθήνας.

Όλος σχεδόν ο ελληνικός κόσμος πριν ξεσπάσει ο πόλεμος είχε χωριστεί σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα· οι αφορμές απέμεναν για την έναρξη της σκληρότερης εμφύλιας σύγκρουσης του αρχαίου ελληνικού κόσμου.

- Ο πόλεμος είχε διάρκεια περίπου τριάντα χρόνια.
- Τα γεγονότα του υπήρξαν το αντικείμενο έρευνας δύο ιστορικών της αρχαιότητας, του Θουκυδίδη και του Ξενοφώντα.

Περίοδοι του Πολέμου

Οι νεότεροι ιστορικοί διέκριναν τα γεγονότα του πολέμου σε τρεις επιμέρους περιόδους:

- τον Αρχιδάμειο ή Δεκαετή πόλεμο (431-421 π.Χ.),
- τη Σικελική εκστρατεία (415-413 π.Χ.) και
- το Δεκελεικό ή Ιωνικό πόλεμο (413-404 π.Χ.).

Συνέπειες του Πολέμου

- Ο Πελοποννησιακός πόλεμος ήταν εξοντωτικός για όλες τις ελληνικές πόλεις και ιδιαίτερα
  - ο για εκείνες που μεταβλήθηκαν σε πεδία συγκρούσεων
  - ο ή για εκείνες που υπέστησαν τις συνέπειες της αντιπαράθεσης με μια από τις δύο μεγάλες δυνάμεις, όπως συνέβη με τις Πλαταιές, τη Μυτιλήνη, τη Μήλο και άλλες.

- Οι επιπτώσεις ήταν καθοριστικές για το μέλλον των ελληνικών πόλεων, γιατί
  - ο εκτός από τις υλικές καταστροφές και την εξαχρείωση των ανθρώπων,
  - ο δημιουργήθηκαν και οι προϋποθέσεις ανάμειξης των Περσών στα εσωτερικά θέματα του ελληνικού κόσμου.
  - ο Άμεση και φανερή συνέπεια του πολέμου ήταν **η ήττα των Αθηναίων και κατ' επέκταση η αναγνώριση της Σπαρτιατικής ηγεμονίας από τις ελληνικές πόλεις (404 π.Χ.).**
  - ο Οι έμμεσες όμως συνέπειες έκριναν την τύχη των πόλεων -κρατών στη διάρκεια του επόμενου αιώνα.

Χαρακτηριστικά της κρίσης – ανάμειξη των Περσών

Η κρίση της πόλης-κράτους

Τον 4ο αι. π.Χ. οι πόλεις-κράτη αντιμετώπισαν στο εσωτερικό προβλήματα οικονομικής και κοινωνικής κρίσης.

- Στο εξωτερικό οξύνθηκε ο μεταξύ τους **ανταγωνισμός** και
- πλήθυναν οι συγκρούσεις, που υποκινούνταν πολλές φορές από την **παρέμβαση των Περσών. Η περσική πολιτική:**
  - ο στόχευε με την παροχή χρημάτων, άλλοτε προς τη μια και άλλοτε προς την άλλη πόλη, στη διάσπαση των ελληνικών δυνάμεων.
  - ο Μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο και την επικράτηση των Σπαρτιατών, ο περσικός παράγοντας φρόντισε να δημιουργήσει αντισπαρτιατικό συνασπισμό από τη Θήβα, την Κόρινθο, το Αργός και την Αθήνα και να υποκινήσει μια σειρά συγκρούσεων που έγιναν γνωστές ως **Βοιωτικός ή Κορινθιακός πόλεμος (395-386 π.Χ.).**
  - ο Ο πόλεμος αυτός επισφραγίστηκε από μια μειωτική για τον Ελληνισμό ειρήνη.

Ανταλκίδειος Ειρήνη

Με τη Βασιλείο, γνωστή και ως Ανταλκίδειο ειρήνη,

- οι Σπαρτιάτες συμφώνησαν πλέον με το Μεγάλο Βασιλιά να επιβάλουν τους όρους του τερματισμού του πολέμου.
- Έτσι παρέδωσαν τις ελληνικές πόλεις των παραλίων της Μ. Ασίας και την Κύπρο στο βασίλειο της Περσίας,
- διακήρυξαν την αυτονομία όλων των ελληνικών πόλεων - με εξαίρεση τα νησιά Ίμβρο, Λήμνο και Σκύρο που παρέμειναν στους Αθηναίους
- και έγιναν οι ίδιοι τοποτηρητές της ειρήνης στην κυρίως Ελλάδα.
- Μεταβλήθηκαν κατ' αυτόν τον τρόπο σε όργανα της περσικής πολιτικής.

Θηβαϊκή ηγεμονία

- Την ηγεμονία μετά τους Σπαρτιάτες θα διεκδικήσουν για μικρό χρονικό διάστημα οι Θηβαίοι.
- Δύο σημαντικές για τον ελληνισμό μάχες, η μια στα Λεύκτρα (371 π.Χ.) και η άλλη στη Μαντινεία (362 π.Χ.) θα κρίνουν την άνοδο και την πτώση αντίστοιχα της Θηβαϊκής ηγεμονίας.

Συμπτώματα της παρακμής

- Οι πόλεμοι μεταξύ των ελληνικών πόλεων,
- οι πολιτικές και κοινωνικές αναταραχές μέσα στις ίδιες τις πόλεις
- και ο παρεμβατικός ρόλος των Περσών ήταν τα συμπτώματα της παρακμής των ελληνικών πόλεων-κρατών.

Η πανελλήνια ιδέα

Τα συμπτώματα της παρακμής και της κακοδαιμονίας που κατέτρυχαν τον ελληνικό κόσμο απασχόλησαν κάποιους πνευματικούς ανθρώπους, οραματιστές ενός πανελλήνιου συνασπισμού. Η **πανελλήνια ιδέα** ήταν μια νέα πολιτική έκφραση που

- **διατυπώθηκε για πρώτη φορά στα τέλη του 5ου αι. π.Χ.** από το σοφιστή **Γοργία**, σε λόγο του στον ιερό χώρο της Ολυμπίας.
- Κύριος εκφραστής αυτής της πολιτικής ήταν ο Αθηναίος ρητοροδιδάσκαλος **Ισοκράτης**.
  - **ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ**: Σε πρώτο στάδιο, στον «Πανηγυρικό» λόγο του (380 π.Χ.) διατυπώνει την άποψη ότι τον κοινό αγώνα εναντίον των Περσών θα μπορούσε να αναλάβει η Αθήνα με την ανασύσταση της ηγεμονίας της.
  - Αργότερα, η αδυναμία της Αθήνας να εμπνεύσει εμπιστοσύνη και να επιβληθεί, τον έστρεψε στην ιδέα ότι ένας ισχυρός μονάρχης θα ένωνε τους Έλληνες και θα τους οδηγούσε εναντίον των Περσών. Προσωπικότητες για τις οποίες πίστευε ότι θα μπορούσαν να θέσουν σε εφαρμογή την πανελλήνια ιδέα ήταν ο Ευαγόρας, βασιλιάς της Σαλαμίνας της Κύπρου, ο Ιάσοντας, τύραννος των Φερών της Μαγνησίας, ο Διονύσιος Α', τύραννος των Συρακουσών.
  - Σε βαθιά γηρατειά ατένιζε με ελπίδα την επικράτηση του Φιλίππου Β' της Μακεδονίας
  - Ο Ισοκράτης ήταν από τις προσωπικότητες που κατόρθωσαν να αποδεσμευτούν από το τοπικιστικό πνεύμα που φανάτιζε ακόμα τους σύγχρονούς του πολιτικούς.
- **Δημοσθένης**: Αντίθετος με την πολιτική αυτή, πιστός πάντα στην ιδέα του πρωταγωνιστικού ρόλου της Αθήνας, ήταν ο ρήτορας Δημοσθένης.

Ο Φίλιππος Β και η ένωση των Ελλήνων.

Ο Φίλιππος Β',

- αφού κατόρθωσε να σταθεροποιήσει τη θέση του στο θρόνο της Μακεδονίας,
- έθεσε ως στόχους της πολιτικής του
  - πρώτα την ισχυροποίηση του μακεδονικού κράτους
- και στη συνέχεια την επέκταση της εξουσίας του.

Την ισχυροποίηση της Μακεδονίας πέτυχε με τις ακόλουθες ενέργειες:

♦ **Αντιμετώπισε αποτελεσματικά τις επιδρομές** των Ιλλυριών και των Παιόνων στα βόρεια σύνορα.

♦ Οργάνωσε ισχυρό **στρατό**.

- Κύριο στρατιωτικό σώμα ήταν η μακεδονική φάλαγγα, αποτελούμενη από πεζέταιρους* σε σχηματισμό βάθους 16 σειρών και με οπλισμό ένα μακρύ δόρυ μήκους 6μ., τη σάρισα.
- Το ιππικό ελάνδρωναν οι ευγενείς, οι εταίροι* όπως ονομάζονταν.
- Το στρατό συμπλήρωναν σώματα ακοντιστών, τοξοτών και πελταστών*.

♦ Δημιούργησε **ισχυρή οικονομία**.

- Αφού πέτυχε την κατάληψη των ορυχείων χρυσού του Παγγαίου,
- έκοψε νόμισμα, τους χρυσούς στατήρες*.
- Το νόμισμα αυτό βαθμιαία εκτόπισε τους περσικούς δαρεικούς από τον ελλαδικό χώρο.

♦ Ακολούθησε **επεκτατική εξωτερική πολιτική**.

- Στην αρχή η πολιτική αυτή ήταν συνδεδεμένη με τη στρατιωτική οργάνωση, γιατί εξασφάλιζενέες εκτάσεις γης στους άνδρες του μακεδονικού στρατού.
- Στη συνέχεια όμως, μετά την παρέμβαση του Φιλίππου στην κεντρική και νότια Ελλάδα, η πολιτική του αποσκοπούσε **στην ένωση των Ελλήνων υπό την αρχηγία του. Στάδια**:

- Σε **πρώτο στάδιο**, ο Φίλιππος, αφού κατέλαβε πόλεις της Χαλκιδικής και εδάφη της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, έφτασε μέχρι τις δυτικές ακτές του Ευξείνου Πόντου.

- Σε **δεύτερο στάδιο**, με αφορμή προβλήματα του μαντείου των Δελφών επενέβη στη Θεσσαλία και στη νότιο Ελλάδα. Σε μια από τις εκστρατείες του αντιμετώπισε **νικηφόρα τις συνασπισμένες δυνάμεις των Θηβαίων και των Αθηναίων στη Χαιρώνεια (338 π.Χ.)** και έτσι **επιβλήθηκε ως ο αδιαφιλονίκητος ηγέτης που είχε τη δυνατότητα να ενώσει τους Έλληνες** και να ηγηθεί του κοινού αγώνα εναντίον των Περσών.

Η πανελλήνια ένωση έγινε πραγματικότητα **σε συνέδριο στην Κόρινθο το 337 π.Χ.**, όπου συμμετείχαν **όλες οι πόλεις εκτός από τη Σπάρτη** και όπου συμφωνήθηκαν τα ακόλουθα:

Συνέδρια της
Κορίνθου –
Δολοφονία
Φιλίππου –
Αλέξανδρος

- Απαγορεύτηκαν οι συγκρούσεις μεταξύ των ελληνικών πόλεων και η βίαιη μεταβολή των καθεστώτων τους·
- προστατεύτηκε η ελεύθερη ναυσιπλοΐα και καταδικάστηκε η πειρατεία·
- ιδρύθηκε πανελλήνια συμμαχία, αμυντική και επιθετική, με ισόβιο αρχηγό το Φίλιππο Β'.

Το συνέδριο της Κορίνθου, **μετά τη δολοφονία του Φιλίππου Β', επαναλήφθηκε την επόμενη χρονιά (336 π.Χ.)** από τον **Αλέξανδρο**. Σε αυτό, ανανεώθηκε από την πλευρά των αντιπροσώπων στο πρόσωπο του νέου ηγέτη ο όρκος που είχαν δώσει στον πατέρα του.

Το έργο του Μ. Αλεξάνδρου.

Με την κατάκτηση της Ανατολής ο Ελληνισμός οδηγήθηκε στα πέρατα του τότε γνωστού κόσμου· έτσι δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για την οικουμενική του ανάπτυξη. Οι ερευνητές και οι ιστορικοί αυτής της περιόδου έχουν χρησιμοποιήσει ποικίλες έννοιες για να αποδώσουν τη δραστηριότητα και να χαρακτηρίσουν το έργο που σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα κατόρθωσε ο Αλέξανδρος.

Στρατιωτικός
τομέας

Στο στρατιωτικό τομέα, για τον οποίο η εικόνα που έχουμε είναι πιο ολοκληρωμένη, ο χαρακτηρισμός του Αλέξανδρου ως διορατικού στρατηγού με μεγαλοφυή σκέψη

- δεν ανταποκρίνεται μόνο στο έργο των κατακτήσεων ορισμένων περιοχών,
- αλλά κυρίως στην εφαρμογή κατ'άλληλου σχεδιασμού για την αντιμετώπιση του αντιπάλου,
  - τόσο στις κατά μέτωπο συγκρούσεις

Πολιτική δράση

- ο όσο και στις πολιορκίες πόλεων.
- Σε ό,τι αφορά την **πολιτική του δράση**, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι οι πράξεις του αποσκοπούσαν:
  - στην ανάμιξη του ελληνικού με τον ασιατικό κόσμο
  - και στην ένωσή τους κάτω από μια ισχυρή διοίκηση.
- Έκανε αποδεκτές τις τοπικές συνήθειες, τις παραδόσεις και το διαφορετικό τρόπο άσκησης της εξουσίας για κάθε λαό.
- Διατήρησε το θεσμό των σατραπειών αναθέτοντας τη διοίκησή τους σε Έλληνες ή Πέρσες ηγεμόνες.
- Με αυτόν τον τρόπο επιδίωξε να δημιουργήσει μια καινούργια διοικητική παράδοση.

Οικονομικός τομέας

Στον οικονομικό τομέα,

- προώθησε το σύστημα της νομισματικής οικονομίας
- και εγκατέλειψε την ιδέα του αυτοκρατορικού θησαυροφυλακίου.
- Οι σατράπες δεν ασχολούνταν πλέον με τη συγκέντρωση των φόρων και τη διαχείριση του δημόσιου πλούτου. Στη θέση της σατραπείας, που ήταν μέχρι εκείνη την εποχή και φορολογική μονάδα, δημιούργησε τη φορολογική περιφέρεια με περισσότερες από μια σατραπείες.
- Οι θησαυροί που συγκεντρώνονταν μεταβάλλονταν σε χρυσό νόμισμα.
- Έτσι δημιουργήθηκε ενιαίο νομισματικό σύστημα στην απέραντη αυτοκρατορία.

Πολιτιστικός τομέας

Τέλος, στον πολιτιστικό τομέα:

- με τη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού,
- την υιοθέτηση πολιτιστικών στοιχείων από την παράδοση των λαών της Ανατολής,
- την ίδρυση νέων πόλεων που εξελίχθηκαν σε εμπορικά και πνευματικά κέντρα,
- τις εξερευνησεις περιοχών,
- την επιθυμία για έρευνα - όπως αποδείχθηκε από τη συμμετοχή στην εκστρατεία φιλοσόφων και ερευνητών - **διαμορφώθηκαν οι προϋποθέσεις που έδωσαν στην εκστρατεία του Αλεξάνδρου τη διάσταση της ένοπλης εξερεύνησης.**
- Παρά το περιορισμένο χρονικό διάστημα της βασιλείας του (336-323 π.Χ.) και τη νεαρή ηλικία του - ήταν τριαντατριών ετών, όταν πέθανε - ο Μ. Αλέξανδρος έμεινε ζωντανός στη μνήμη των λαών.
- Το έργο του άφησε ανεξίτηλα ίχνη για τους επόμενους αιώνες και αποτέλεσε την τομή για μια διαφορετική πορεία των λαών της Ανατολής και της Μεσογείου.
- Η μορφή και η δράση του συνυφάνθηκαν με τη λαϊκή φαντασία και δημιούργησαν το θρύλο ενός μυθικού ήρωα στην παράδοση πολλών λαών.

Ο πολιτισμός.

Καθημερινή ζωή

Το μέτρο της πολιτιστικής ανάπτυξης των κλασικών χρόνων, εκτός από τα πνευματικά και καλλιτεχνικά επιτεύγματα, προσδιορίζει η **καθημερινή ζωή** στις ελληνικές πόλεις της μητροπολιτικής Ελλάδας και στις αποικίες.

- Οι αντιλήψεις που είχαν οι Έλληνες για την εργασία, όπως η περιφρονητική αντιμετώπιση της χειρωνακτικής εργασίας και η ενασχόληση των ελευθέρων πολιτών κυρίως με τα κοινά.
- ο τρόπος της διασκέδασής τους στα ιδιωτικά συμπόσια ή στις δημόσιες εορτές και πανηγύρια, με αποκορύφωμα τις θεατρικές παραστάσεις·
- ο κοινωνικός χαρακτήρας των τελετών που πλαισίωναν τη γέννηση, το γάμο και το θάνατο ήταν όλα στοιχεία που φανερώνουν το πολιτιστικό επίπεδο της εποχής.

Πολιτιστικά πρωτεία στην Αθήνα

Μεταξύ των ελληνικών πόλεων, η Αθήνα κατείχε τα πρωτεία της πολιτιστικής ανάπτυξης.

- Η ευημερία και η ποιότητα της ζωής γίνονταν πόλος έλξης για τους πνευματικούς ανθρώπους και τους καλλιτέχνες άλλων πόλεων.
- Ο 5ος αι. π.Χ., ιδιαίτερα για την Αθήνα, έχει ταυτιστεί
  - ο με τη δράση του Περικλή,
  - την οικοδόμηση σπουδαίων έργων στην Ακρόπολη,
  - την τέλεση λαμπρών πανηγύρεων και πνευματικών εκδηλώσεων, όπως ήταν η γιορτή των Παναθηναίων, των Ελευσίνων Μυστηρίων και των θεατρικών παραστάσεων στις Διονυσιακές γιορτές.

Γράμματα και τέχνες 5^{ος} και 4^{ος} αιώνας

Τον 5ο και 4ο αι. π.Χ. η ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών δημιούργησε έργα απaráμιλλα σε πνευματική και καλλιτεχνική λαμπρότητα, πρότυπα για τους δημιουργούς των μεταγενέστερων εποχών.

Η φιλοσοφική σκέψη από τα μέσα του 5ου αι. π.Χ.

- τοποθέτησε στο κέντρο του ενδιαφέροντος τον άνθρωπο
- και προσπάθησε να ερμηνεύσει τα φαινόμενα με βάση τη λογική (**ορθολογισμός**).
- Στην αρχή οι σοφιστές και ο Σωκράτης και τον 4ο αι. π.Χ. ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης επιζητούσαν με τις φιλοσοφικές θεωρήσεις τους πρακτικές εφαρμογές που θα βελτίωναν τον άνθρωπο και τη ζωή του.

Η ιστοριογραφία εκπροσωπήθηκε

- από τον Ηρόδοτο
- αλλά κυρίως από το Θουκυδίδη, ο οποίος με το έργο του έθεσε τα θεμέλια της επιστημονικής ιστορικής συγγραφής.
- Προς αυτή την κατεύθυνση κινήθηκε τον 4ο αι. π.Χ. ο ιστορικός Ξενοφών.

Η ποιητική τέχνη

- κυρίως με το έργο των τριών τραγικών (Αισχύλου, Σοφοκλή, Ευριπίδη) εξελίχθηκε σε θεατρικό λόγο υψηλών διανοημάτων («μίμησης πράξεως σπουδαίας και τελείας»),
- ενώ με τις **κωμωδίες** του Αριστοφάνη σε κριτική της καθημερινής πολιτικής ζωής.
- Η **τραγωδία και η κωμωδία** είναι πνευματικές προσφορές ικανές να δικαιολογήσουν τις οφειλές της σύγχρονης πολιτισμένης ανθρωπότητας στο λίκνο της δημιουργίας τους, την Αθήνα της κλασικής εποχής.

Ρητορικός λόγος.

- Το δημοκρατικό πολίτευμα
- και η οργάνωση της δικαιοσύνης προς το συμφέρον του πολίτη, τον 4ο αι. π.Χ., συνέβαλαν ιδιαίτερα στην **καλλιέργεια του ρητορικού λόγου** κυρίως με τους μεγάλους ρήτορες Λυσία, Ισοκράτη και Δημοσθένη.

Επιστήμες.

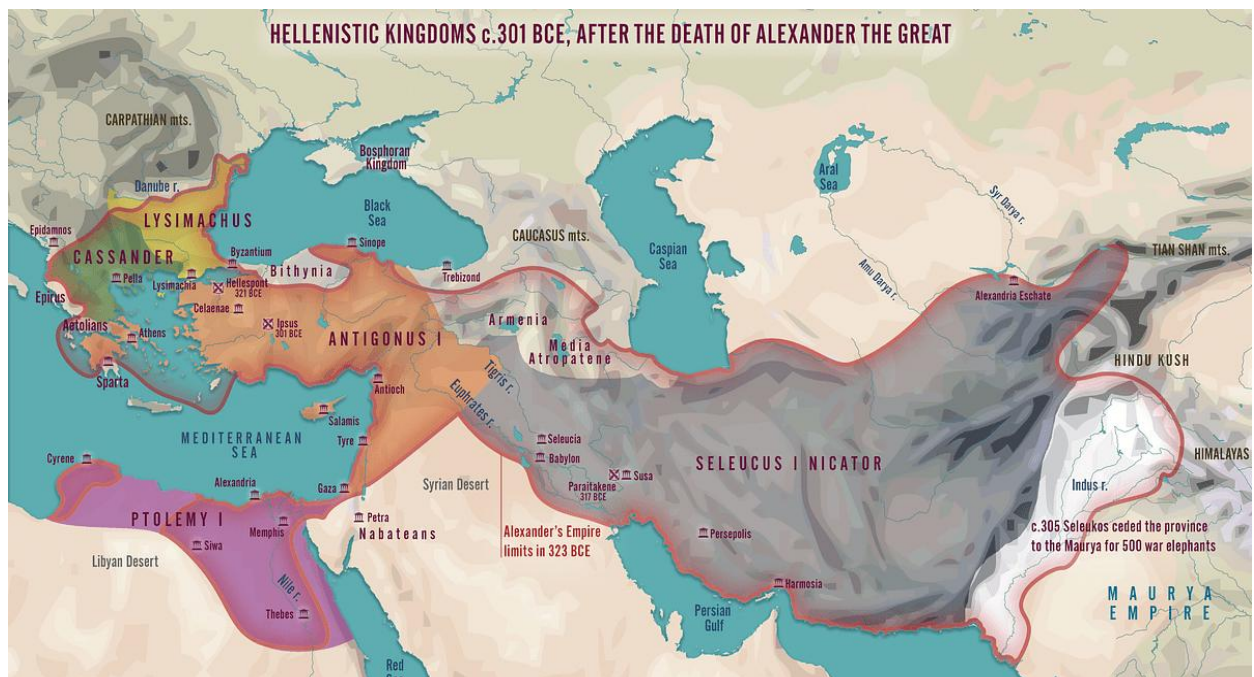
Ο ορθολογισμός της φιλοσοφικής σκέψης συνετέλεσε στην ανάπτυξη της επιστήμης. Την εποχή αυτή **συστηματοποιήθηκαν οι γνώσεις για τη φύση και τον άνθρωπο**. Οι περισσότεροι φιλόσοφοι, από την αρχαϊκή εποχή έως και τον 4ο αι.π.Χ., ήταν και ειδικοί ερευνητές που ασχολήθηκαν με τα μαθηματικά, την αστρονομία, τη φυσική, τη βοτανική και άλλες επιστήμες.

- Στην αστρονομία και τα μαθηματικά διακρίθηκε ο Αθηναίος Μέτων,
- στη χωροταξική οργάνωση των πόλεων με προδιαγραφμένο σχέδιο ο Ιππόδαμος από τη Μίλητο
- και στην ιατρική ο Ιπποκράτης από την Κω. Η πρόοδος που έφερε ο Ιπποκράτης στην ιατρική οφείλεται στη θεωρία του ότι όλες οι ασθένειες, ακόμα και η «ιερά νόσος», δηλαδή η επιληψία, έχουν φυσικά αίτια. Έτσι, αφετηρία πλέον των ιατρικών ερευνών γίνεται η μελέτη του ανθρώπινου σώματος.

Τέχνες: Το υψηλό επίπεδο έμπνευσης και δημιουργίας είχε τον αντίκτυπο του σε όλες τις μορφές της τέχνης.

ΙΙΙ. ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

1.2 Τα χαρακτηριστικά του ελληνιστικού κόσμου

α) Οικονομικά.

Την κατάλυση της περσικής αυτοκρατορίας και την εξάπλωση του Ελληνισμού στην Ανατολή ακολούθησαν σημαντικές μεταβολές στον οικονομικό τομέα, που επηρέασαν στη συνέχεια τη δομή των ελληνιστικών βασιλείων.

- Ο ελληνιστικός κόσμος, Έλληνες και αλλοεθνείς, λειτούργησαν μέσα σε ένα ενιαίο οικονομικό σύστημα. Τα κυριότερα οικονομικά στοιχεία που αφορούσαν τις ελληνικές πόλεις-κράτη και την περσική αυτοκρατορία, συγχωνεύτηκαν μέσω
  - ο της χρήσης κοινού νομισματικού συστήματος,
  - ο κοινής δημοσιονομικής πολιτικής
  - ο και κοινού τρόπου συναλλαγών.
- Οι **βασιλείς** ήταν κάτοχοι όλης της γης και του μεγαλύτερου μέρους της παραγωγής.
- Η πλούσια γεωργική παραγωγή και η ανταλλαγή των παραγόμενων αγαθών μεταξύ των βασιλείων άνοιξαν νέους ορίζοντες στο **εμπόριο**.
- Για τη διευκόλυνση των συναλλαγών **χρησιμοποιήθηκαν τα ελληνικά νομίσματα και αποσύρθηκαν τα περσικά**.

- Παράλληλα δημιουργήθηκαν **τράπεζες** και χρησιμοποιήθηκαν **επιταγές**.

Κοινωνικές τάξεις
στον ελληνιστικό
κόσμο

β) Κοινωνικά.

- **Αστική τάξη:** Όσοι ασχολήθηκαν με
  - ο το εμπόριο και
  - ο τις τραπεζικές επιχειρήσεις
  - ο αλλά και όσοι άσκησαν εξουσία ως βασιλικοί υπάλληλοι, διαμόρφωσαν μια προνομιούχο τάξη, μια αστική* τάξη που αποτελούνταν κυρίως από Έλληνες και λίγους ελληνίζοντες γηγενείς.
- Το μεγαλύτερο μέρος των γηγενών **ήταν εργάτες και μικροκαλλιεργητές** που συγκεντρώθηκαν στις μεγαλουπόλεις για αναζήτηση καλύτερης τύχης. Μέσα σε αυτό το σύστημα οικονομικών σχέσεων ευνοήθηκε η ανάπτυξη της **δουλείας**.
- Όπου δεν επαρκούσε η εργασία των ελεύθερων πολιτών, χρησιμοποιήθηκαν **δούλοι**.
- Η εξαρτημένη **εργασία δουλοπαροικιακού χαρακτήρα** που ίσχυε στην Ανατολή, μολονότι δεν εγκαταλείφθηκε, δεν επαρκούσε πλέον για να καλύψει τις ανάγκες της πλούσιας διαβίωσης των ηγεμόνων και των ανώτερων στρωμάτων. Οι ανάγκες αυτές καλύφθηκαν κυρίως με τη χρησιμοποίηση δούλων.

Πολιτική και
διακυβέρνηση:
Απόλυτη μοναρχία

γ) Πολιτικά.

Το σύστημα διακυβέρνησης στα ελληνιστικά βασίλεια ήταν η **απόλυτη μοναρχία**.

- Οι ηγεμόνες **συγκέντρωσαν στο πρόσωπο τους όλες τις εξουσίες**
- και κυβέρνησαν με ένα επιτελείο από Έλληνες και λίγους γηγενείς που ανήκαν σε ανώτερα οικονομικά στρώματα και είχαν εξελληνιστεί.
- Την αίγλη των ηγεμόνων επαύξανε η **λατρεία** που τους αποδιδόταν από τους υπηκόους.
- Σ' αυτό το σύστημα της απόλυτης μοναρχίας ο **πολίτης δεν είχε να διαδραματίσει κανένα ρόλο**, ενδιαφερόταν μόνο για το ατομικό του συμφέρον.

Νέα κέντρα:
Ανατολή

Το κέντρο βάρους μετατοπίστηκε από τη μητροπολική Ελλάδα στις μεγαλουπόλεις της Ανατολής (Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια, Πέργαμο και άλλες), που αποτέλεσαν τα διοικητικά, οικονομικά και πολιτιστικά κέντρα του ελληνιστικού κόσμου.

2. Ο ελληνιστικός πολιτισμός

2.1 Τα ελληνιστικά πνευματικά κέντρα

Οι πόλεις που ιδρύθηκαν από τον Αλέξανδρο και τους διαδόχους του στην Ανατολή εξελίχθηκαν γρήγορα σε αστικά κέντρα.

- Κάποιες αναπτύχθηκαν σε μεγάλα οικονομικά και πολιτιστικά κέντρα
- Ιδρύθηκαν με οργανωμένο πολεοδομικό σύστημα, περιβάλλονταν με τείχη, διέθεταν ανάκτορα, αγορές, γυμνάσια*, παλαίστρες*, στάδια, θέατρα, βιβλιοθήκες και ιερούς χώρους εξωραϊσμένους με αρχιτεκτονικά μνημεία, όπως ναούς, στοές και μεγάλους βώμους.
- Οι σπουδαιότερες μεγαλουπόλεις που εξελίχθηκαν σε πνευματικά κέντρα, ήταν η Αλεξάνδρεια, η Αντιόχεια και η Πέργαμος.

Η Αλεξάνδρεια.

Γενικά
χαρακτηριστικά

- Ιδρύθηκε από τον Αλέξανδρο (331 π.Χ.) και γρήγορα εξελίχθηκε σε οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο.
- Την κατοικούσαν Έλληνες, Αιγύπτιοι και Εβραίοι.
- Η ανάπτυξή της οφειλόταν κυρίως στο μεγάλο **λιμάνι**, γνωστό από το νησάκι Φάρο, που βρισκόταν στην είσοδο του και το προστάτευε. Πάνω στο νησάκι κατασκευάστηκε ένα από τα επτά θαύματα, ένας πύργος που είχε στην κορυφή του

- φανό για να διευκολύνει την είσοδο των πλοίων στο λιμάνι.
- Μεταξύ των οικοδομημάτων που τη διακοσμούσαν ξεχώριζε το Μουσείο και η Βιβλιοθήκη.
  - Το **Μουσείο** ήταν ένα οικοδομικό συγκρότημα αφιερωμένο στις Μούσες, όπου συγκεντρώνονταν πνευματικοί άνθρωποι. Περιελάμβανε βοτανικό, ζωολογικό κήπο και χώρους για αστρονομικές μελέτες.
  - Στη **Βιβλιοθήκη** εργάζονταν οι γραμματικοί, άνθρωποι με φιλογλογική παιδεία, που ασχολήθηκαν με την καταγραφή και το σχολιασμό των κειμένων των αρχαίων συγγραφέων.
- Η εύκολη παροχή γραφικής ύλης, από την επεξεργασία του φυτού πάπυρος, συνέβαλε στη **μεγάλη παραγωγή χειρογράφων**. Υπολογισμοί ανεβάζουν τον αριθμό των χειρογράφων της Βιβλιοθήκης σε μισό εκατομμύριο.

Η Αντιόχεια.

- Ιδρύθηκε από το Σέλευκο (300 π.Χ.), το βασίλειό της Συρίας, στον Ορόντη ποταμό.
- Ήταν διαιρεμένη σε τέσσερις συνοικισμούς, γι' αυτό ονομαζόταν και Τετράπολις.
- Κάθε συνοικισμός περιβαλλόταν από τείχος και όλη επίσης η πόλη κλεινόταν από ενιαίο τείχος
- Ήταν εξωραϊσμένη με λαμπρά οικοδομήματα και αγάλματα.
- Οι πρώτοι κάτοικοι της ήταν Μακεδόνες, Αθηναίοι, Κρήτες και Κύπριοι· στη συνέχεια ήρθαν και άλλοι από ποικίλα ασιατικά έθνη, με αποτέλεσμα να μεταβληθεί βαθμιαία σε **πολυπολιτισμικό κέντρο**.

Η Πέργαμος.

- Ήταν η πρωτεύουσα του **κράτους των Ατταλιδών** στη Μ. Ασία.
- Εξελέχθηκε σε σπουδαίο κέντρο, όταν ο Φιλέταιρος, θησαυροφύλακας του Λυσίμαχου, βασιλιά της Θράκης, αποστάτησε και ζήτησε τη βοήθεια του Σέλευκου.
- Αργότερα, οι διάδοχοι του και κυρίως ο Ατταλος Α', επέκτειναν την εξουσία τους στη Μ. Ασία και ανεξαρτητοποιήθηκαν από τους Σελευκίδες.
- Η πόλη της Περγάμου ήταν κτισμένη σε οχυρωμένη ακρόπολη και διαρθρωνόταν σε τρεις εξώστες.
- Ήταν φημισμένη για τη **Βιβλιοθήκη** της, όπου είχαν συγκεντρωθεί διακόσιες χιλιάδες περίπου χειρόγραφα.
- Η έλλειψη παπύρου οδήγησε τους Περγαμηνούς στην ανακάλυψη νέας γραφικής ύλης, της **περγαμηνής**, που προέρχεται από την επεξεργασία του εμβρύου της κατσίκας.
- Στους Περγαμηνούς αποδίδεται η ιδέα της δημιουργίας **Μουσείου**, οικοδομήματος δηλαδή που είχε την ίδια λειτουργία με τα σύγχρονα μουσεία.
- Η Πέργαμος, ωστόσο, έγινε περισσότερο γνωστή για τον περίφημο **βωμό του Διός**. Ήταν μεγάλων διαστάσεων αρχιτεκτονικό έργο που οικοδομήθηκε σε ανάμνηση της απόκρουσης των Γαλατών από τους Περγαμηνούς

2.2 Η γλώσσα

Κοινή Ελληνική

- Η οικουμενικότητα του ελληνιστικού πολιτισμού γίνεται φανερή από τη **χρήση της ελληνικής γλώσσας όχι μόνο μεταξύ των Ελλήνων αλλά και των εξελληνισμένων γηγενών**.
- Η μορφή της ελληνικής γλώσσας που προέκυψε και διαδόθηκε κατά τους ελληνιστικούς χρόνους είναι γνωστή ως **Κοινή Ελληνική ή απλώς Κοινή**.
- Η διαμόρφωσή της οφείλεται στη **συγχώνευση των ελληνικών διαλέκτων - έχοντας ως βάση την αττική διάλεκτο** -
- στο χώρο της Ανατολής, όπου συνέρρεαν Έλληνες και όπου υπήρχε ανάγκη να επικοινωνήσουν με ευκολία μεταξύ τους αλλά και με τους γηγενείς. Όπως ήταν φυσικό, επικράτησαν οι απλούστερες διαλεκτικές ιδιομορφίες και έτσι διαμορφώθηκε ενιαίο γλωσσικό σύστημα γραπτής και προφορικής επικοινωνίας.
- Η Κοινή χρησιμοποιήθηκε στην καθημερινή επικοινωνία από το λαό αλλά και από συγγραφείς της εποχής.

- Αποτέλεσε το όργανο διάδοσης των κηρυγμάτων του χριστιανισμού. Η Βίβλος είναι γραμμένη σ' αυτή τη γλώσσα.

IV. ΑΡΧΑΙΑ ΡΩΜΗ

3.3 Η ίδρυση της Ρώμης και η οργάνωση της

Ίδρυση της Ρώμης

- Η **ρωμαϊκή παράδοση** ανάγει την ίδρυση της Ρώμης στο Ρωμύλο, απόγονο του Αινεία, που ήρθε στην Ιταλία από την Τροία μετά την πυρπόληση και την καταστροφή της από τους Έλληνες. Η ίδρυση της τοποθετείται στο **753 π.Χ.**
- Ωστόσο η **αρχαιολογική έρευνα** αποκαλύπτει ότι:

- ο στη θέση όπου ιδρύθηκε η Ρώμη, υπήρχαν μικροί οικισμοί από το 10ο μέχρι τον 8ο αι. π.Χ.

- ο Είναι πολύ πιθανό η δημιουργία της να οφείλεται στους **Ετρούσκους**, οι οποίοι, αφού κατέλαβαν το Λάτιο τον 7ο αι. π.Χ., στη συνέχεια, προχώρησαν σε συνοικισμό των κατοίκων των γύρω περιοχών, όπως είχε συμβεί και στην Αθήνα.

- ο Την ίδια περίοδο πραγματοποιήθηκαν **σπουδαία έργα**, όπως

- η αποξήρανση των ελών της περιοχής
- , ο κεντρικός αποχετευτικός αγωγός,
- η αγορά στο κέντρο της πόλης,
- ο μεγάλος υπόδρομος
- και ο ναός του Διός στο λόφο του Καπιτωλίου, έναν

από τους επτά λόφους που αποτελούσαν τη φυσική οχύρωση της Ρώμης.

- Στα τέλη όμως του 6ου αι. π.Χ. οι **κάτοικοι της περιοχής επαναστάτησαν και έδιωξαν τους Ετρούσκους** από την περιοχή τους.

- Έκτοτε οι Ρωμαίοι άρχισαν
  - ο να οργανώνονται συστηματικά,
  - ο να κυριαρχούν στο Λάτιο
  - ο και να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τους κατοίκους των γειτονικών περιοχών.

Η περίοδος της Βασιλείας (753-509 π.Χ.) (REGNUM ROMANUM)

Η παράδοση αναφέρει ότι **από την ίδρυση της Ρώμης και μέχρι τα τέλη του 6ου αι. π.Χ. κυβέρνησαν έξι βασιλείς**, μεταξύ των οποίων φαίνεται ότι κάποιοι ήταν Ετρούσκοι.

Την περίοδο της βασιλείας που διαρκεί ως το 509 π.Χ., η Ρώμη είχε την ακόλουθη κοινωνική και πολιτική οργάνωση:

Η κοινωνική συγκρότηση.

Η ρωμαϊκή κοινωνία την περίοδο της βασιλείας συγκροτείται από τρεις τάξεις: τους πατρικούς, τους πελάτες και τους πληβείους.

- ❖ **Πατρίκιοι** ήταν οι Ρωμαίοι που ανήκαν στις παλαιές μεγάλες οικογένειες.
  - ο Οι οικογένειες αυτές με τα άμεσα μέλη και τα παρακλάδια τους αποτελούσαν τα ρωμαϊκά γένη.
  - ο Όλα τα μέλη ενός γένους ονομαζόνταν πατρίκιοι, γιατί κατάγονταν από τον ίδιο πατέρα, τον οποίο αναγνώριζαν και ως αρχηγό.
- ❖ **Πελάτες** ήταν αυτοί που ζούσαν κοντά στους πατρικούς ως υπήκοοι και δέχονταν την προστασία τους.

Κοινωνικές τάξεις στη Ρώμη την περίοδο της Βασιλείας

- Επρόκειτο μάλλον για τους προϊταλιώτες κατοίκους, δηλαδή τους Λίγους.
- Σταδιακά αυτοί ήρθαν σε επιμειξίες με τους πατρικίους και συγχωνεύτηκαν σε μια τάξη.

❖ **Πληβείοι ήταν όλοι οι νεότεροι κάτοικοι της Ρώμης και των γύρω περιοχών.**

- Όταν οι Ρωμαίοι καταλάμβαναν μια πόλη, υποχρέωναν τους κατοίκους της να μεταικήσουν κοντά στη Ρώμη.
- Πολλοί, εξάλλου, είχαν έρθει μόνοι τους στη Ρώμη σε αναζήτηση καλύτερης τύχης. Δεν είχαν κανένα δεσμό με τους πατρικίους και τους πελάτες· γι' αυτό και ονομάστηκαν πλήθος (πληβείοι).
- Οι πληβείοι δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα και δεν τους επιτρεπόταν να νυμφευτούν με γυναίκες από την τάξη των πατρικίων.

Η πολιτική οργάνωση.

Πολιτική
οργάνωση
ρωμαϊκού κόσμου

- ❖ Την περίοδο της βασιλείας αρχηγός του κράτους ήταν ο **βασιλιάς**, ο οποίος ήταν παράλληλα
  - θρησκευτικός αρχηγός,
  - ηγέτης του στρατού και
  - ανώτατος δικαστής.
- ❖ Τις βασιλικές δικαιοδοσίες έλεγχαν δύο σώματα: η σύγκλητος και η εκκλησία του λαού.
  - **Τη σύγκλητο**, που αποτελούνταν από εκατό και στη συνέχεια από τριακόσια μέλη, τη συγκροτούσαν οι αρχηγοί των ρωμαϊκών γενών. Η σύγκλητος:
    - μαζί με το βασιλιά συγκαλούσαν την εκκλησία του λαού και επικύρωναν τις αποφάσεις της.
    - Η σύγκλητος ήταν ο θεματοφύλακας των εθίμων και των παραδόσεων της Ρώμης.
  - Η **εκκλησία** ήταν η συγκέντρωση όλων των πατρικίων και των πελατών.
    - Η εκκλησία αυτή ονομαζόταν και φρατρική, επειδή οι πατρικιοί συγκεντρώνονταν σε τμήματα - τις φράτρες, όπως τις ονόμαζαν.
    - Επικύρωνε ή απέρριπτε τις αποφάσεις του βασιλιά «διά βοής».
    - Αποφάσισε για ειρήνη ή πόλεμο και εξέλεγε το βασιλιά.

Χαρακτηριστικά
εποχής res
publica

3.4 Η συγκρότηση της ρωμαϊκής πολιτείας - Res publica

- ❖ Η περίοδος της βασιλείας τελείωσε το 509 π.Χ. μετά από εξέγερση των πατρικίων.
- ❖ Η πολιτειακή μεταβολή συμπίπτει με την απομάκρυνση των Ετρούσκων.

Το νέο πολίτευμα που εγκαθιδρύθηκε οι Ρωμαίοι **το ονόμαζαν δημοκρατία (Res publica)**· στην πραγματικότητα όμως επρόκειτο για αριστοκρατικό καθεστώς, αφού την εξουσία είχαν πλέον οι πατρικιοί.

❖ Για δύο περίπου αιώνες η Ρώμη κλυδωνίστηκε στο εσωτερικό από κοινωνικούς αγώνες μέχρι την εξίσωση των πατρικίων με τους πληβείους.

❖ Παράλληλα, στο εξωτερικό εγκαίνιασε πολιτική κατακτήσεων.

○ Μέχρι τα τέλη του 3ου αι. π.Χ. κυριάρχησε στην ιταλική χερσόνησο και

○ αντιμετώπισε νικηφόρα στη δυτική Μεσόγειο τους Καρχηδόνιους.

Οι κοινωνικοί αγώνες.

Αγώνες των πληβείων – 1. Δήμαρχοι.

❖ Οι πληβείοι αγωνίστηκαν δύο περίπου αιώνες για να αποκτήσουν πολιτικά δικαιώματα.

❖ Στις αρχές του 5ου αι. π.Χ. κατόρθωσαν να αναδείξουν μια νέα εξουσία, που εκπροσωπούσαν οι

δήμαρχοι:

- ο Οι άρχοντες αυτοί που εκλέγονταν για ένα χρόνο
- ο είχαν ως κύριο έργο την προστασία των πληβείων από τις αυθαιρεσίες των πατρικίων.
- ο Θεωρούνταν πρόσωπα ιερά και απαραβίαστα.
- ο Είχαν το δικαίωμα να αρνηθούν την ψήφιση ενός νόμου, όταν αυτός προσέβαλλε τα συμφέροντα των πληβείων (veto)*.

2. Καταγραφή του Δικαίου - Δωδεκάδελτος

- ❖ Στα μέσα του 5ου αι. π.Χ., οι πληβείοι με τους αγώνες τους πέτυχαν για πρώτη φορά **την καταγραφή του εθνικού δικαίου (Δωδεκάδελτος)**, αποτρέποντας έτσι τις αυθαίρετες δικαστικές αποφάσεις των πατρικίων.
- ❖ Σε μικρό χρονικό διάστημα καταργήθηκε ο νόμος που δεν επέτρεπε τους γάμους μεταξύ των δύο τάξεων.

3. Απόκτηση πολιτικής ισότητας.

Μετά από σκληρούς αγώνες ενός περίπου αιώνα κατόρθωσαν να αποκτήσουν και πολιτική ισότητα.

- ❖ Τον 4ο αι. π.Χ. τους παραχωρήθηκε το δικαίωμα να εκλέγονται στο αξίωμα του υπάτου και
- ❖ αργότερα, στα τέλη του ίδιου αιώνα, το δικαίωμα να εκλέγονται στο αξίωμα του «μεγίστου αρχιερέως».

Η πολιτική οργάνωση.

Την περίοδο της δημοκρατίας το ρωμαϊκό κράτος (Res publica) οργανώθηκε με τις ακόλουθες εξουσίες: τους άρχοντες, τη σύγκλητο και τις εκκλησίες.

Άρχοντες

Οι άρχοντες του ρωμαϊκού κράτους ήταν πολλοί. Εκπροσωπούσαν την εκτελεστική εξουσία της πολιτείας. Οι σπουδαιότεροι ήταν:

- ❖ οι **δύο ύπατοι**, που εκλέγονταν για ένα χρόνο αρχικά,
  - ο συγκέντρωναν όλες τις εξουσίες που προηγουμένως είχε ο βασιλιάς.
  - ο Είχαν μεγαλοπρεπή εμφάνιση και
  - ο ακολουθούνταν από δώδεκα ραβδούχους.
- ❖ Όταν η πολιτεία βρισκόταν σε κρίσιμη κατάσταση, τότε **για έξι μήνες όλες** οι εξουσίες παραχωρούνταν σε έναν εκλεγμένο άρχοντα από τους υπάτους που ονομαζόταν **δικτάτορας**.
- ❖ Μεγάλης σπουδαιότητας αξίωμα ήταν το αξίωμα των **τιμητών**.
  - ο Ήταν **δύο** και εκλέγονταν για δεκαοκτώ μήνες.
  - ο Ως έργο τους είχαν:
    - 1) την τήρηση των πολιτών, δηλαδή την κατάταξή τους ανάλογα με τα περιουσιακά τους στοιχεία,
    - 2) τη σύνταξη του καταλόγου των συγκλητικών, δηλαδή όριζαν ποιοι από τους άρχοντες είχαν το δικαίωμα να εισέλθουν στη σύγκλητο,
    - 3) την κατάρτιση του προϋπολογισμού του κράτους και 4) την επίβλεψη των ηθών, δηλαδή είχαν τη δικαιοδοσία να στερήσουν τα πολιτικά δικαιώματα σ' όποιον πολίτη επιδείκνυε ανήθικη συμπεριφορά.

Υπήρχαν και άλλοι άρχοντες, όπως οι δήμαρχοι, οι πραίτωρες, οι ταμίες, οι ανθύπατοι, με μικρότερης σημασίας αξιώματα.

Η Σύγκλητος στην περίοδο της Δημοκρατίας

Η σύγκλητος εκπροσωπούσε την ιστορική συνέχεια του ρωμαϊκού κράτους.

- Αποτελούνταν από ισόβια μέλη (τριακόσια στον αριθμό), που προηγουμένως είχαν διατελέσει ανώτατοι άρχοντες.

Πολιτική
οργάνωση:
Άρχοντες
Σύγκλητος
Εκκλησίες

- Ήταν σώμα με νομοθετική και εκτελεστική εξουσία και με μεγάλη δύναμη καθ' όλη τη διάρκεια της δημοκρατίας.
- Σπουδαίο ρόλο, ωστόσο, διαδραμάτισε και κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους.
- Είχε δικαιοδοσίες σε θέματα οικονομικά, θρησκευτικά και εξωτερικής πολιτικής.
- Οι αποφάσεις της, τα συγκλητικά δόγματα, είχαν ισχύ νόμου.

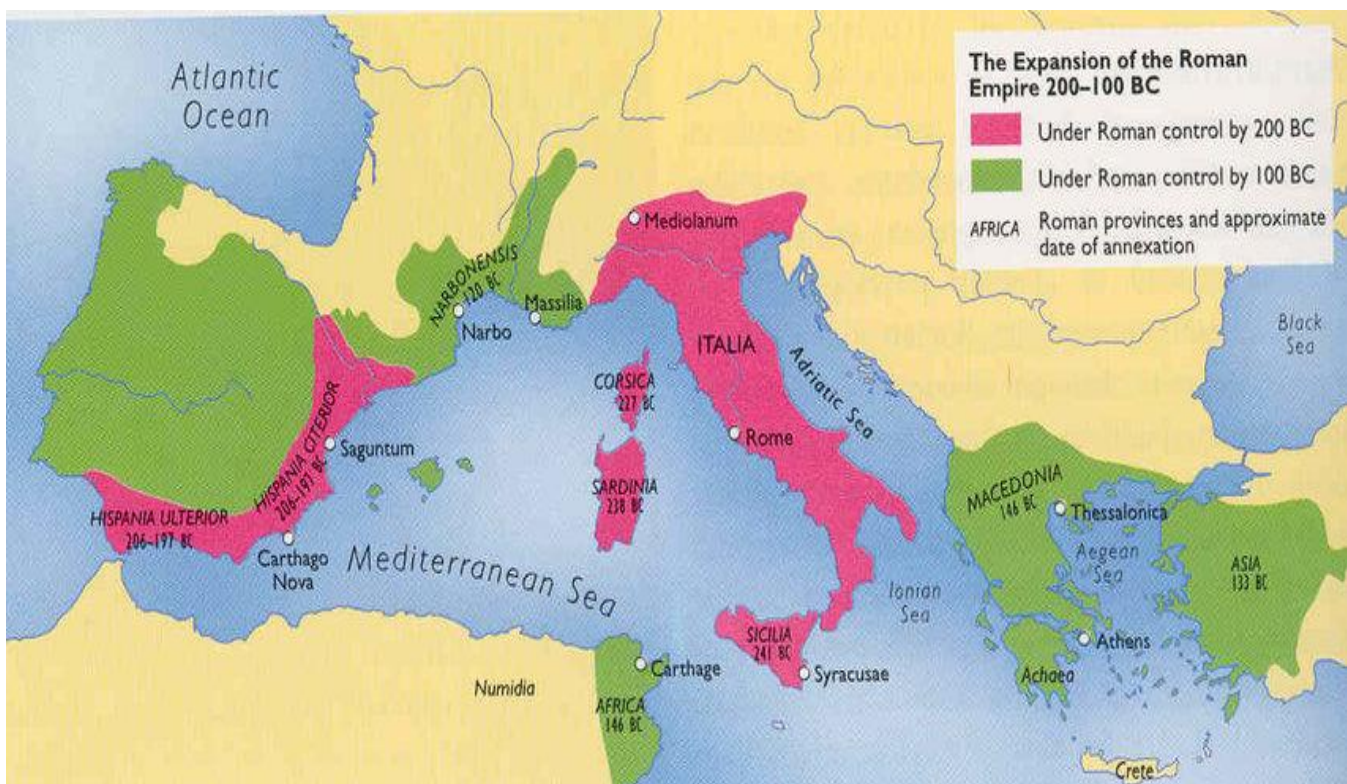
Εκκλησίες

Στο ρωμαϊκό κράτος λειτούργησαν προοδευτικά **τρεις εκκλησίες**.

- Η **φρατρική**, που ήταν η συνέλευση των **πατρικίων**,
  - ο έχασε τη δύναμή της την περίοδο της δημοκρατίας.
  - ο διατηρήθηκε μόνο από σεβασμό στην παράδοση.
- Η **λοχίτιδα** ήταν η συνέλευση **όλων των στρατευμένων πολιτών, πατρικίων και πληβείων**.
  - ο Οι αποφάσεις της παίρνονταν κατά λόχους.
  - ο Εξέλεγε τους υπάτους, τους τιμητές και τους πραιτώρες.
- Η **φυλετική** στην αρχή ήταν η συνέλευση των πληβείων, μετά όμως την εξίσωση των τάξεων την αποτέλεσαν **όλοι οι Ρωμαίοι**.
  - ο Συγκεντρώνονταν κατά φυλές, ανάλογα δηλαδή με τον τόπο της κατοικίας τους.
  - ο Στη δικαιοδοσία της ήταν η ψήφιση των νόμων και η εκλογή των κατώτερων αρχόντων.

V. ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

2.2 Οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες

Οι κοινωνικές αλλαγές που έφεραν οι κατακτήσεις,

Αίτια των
μεταρρυθμίσεων

- ιδιαίτερα η αλλοίωση των ηθών
- και η απομάκρυνση από τις προγονικές αρετές, ήταν λόγοι που έκαναν ορισμένες προσωπικότητες να σκεφτούν ότι έπρεπε να ελεγχθεί αυτή η κατάσταση.

Κάτων ο Τιμητής.

Πρωταγωνιστικό ρόλο στην προσπάθεια **αντιμετώπισης της κοινωνικής και πολιτικής διαφθοράς** ανέλαβε ο **Κάτων**.

- Ήταν ένας μορφωμένος Ρωμαίος, που είχε πάρει μέρος σε πολλούς πολέμους και είχε διακριθεί σε ανώτατα αξιώματα.
- Είχε συντηρητικές απόψεις και ηθικές αρχές,
- γι' αυτό, όταν εκλέχτηκε στο αξίωμα του Τιμητή (184 π.Χ.), επιχείρησε την **κάθαρση της τάξης των συγκλητικών και των υπτέων**: Προσπάθησε με μια σειρά μέτρων να περιορίσει την πλεονεξία και να ελέγξει τη συμπεριφορά τους.
- Ο Κάτων είχε ελληνική παιδεία. Απέδιδε όμως την ευθύνη της αλλοίωσης των ρωμαϊκών ηθών στη διείσδυση των ελληνικών συνηθειών και στην υιοθέτηση του πολιτισμού των Ελλήνων. **Είχε φτάσει στο ακραίο σημείο να αποστρέφεται καθετί το ελληνικό.**
- Η προσπάθεια του Κάτωνα, αν και είχε αγαθά κίνητρα, **δεν έφερε κανένα αποτέλεσμα**, καθώς οι αλλαγές είχαν πλέον ριζώσει στη ρωμαϊκή κοινωνία.

Τιβέριος και Γάιος Γράκχος.

Τιβέριος Γράκχος.

Ο Τιβέριος Γράκχος όταν εκλέχτηκε **δήμαρχος** (133 π.Χ.), πρότεινε την ψήφιση του **αγροτικού νόμου**, σύμφωνα με τον οποίο:

- δεν επιτρεπόταν σε κανένα πολίτη να κατέχει ιδιοκτησία μεγαλύτερη από 500 πλέθρα* γης
- Εάν μέχρι εκείνη την εποχή κατείχε περισσότερη γη, τότε θα μπορούσε να κρατήσει επιπλέον και από 250 πλέθρα για καθένα από τα δύο αρσενικά παιδιά του.
- Δεν επιτρεπόταν όμως σε καμία περίπτωση η κατοχή της γης να ξεπερνά στο σύνολο τα 1000 πλέθρα.
- Με το νόμο αυτό προβλεπόταν αναδιανομή της δημόσιας γης στους ακτήμονες.
- Όση γη θα επιστρεφόταν με την εφαρμογή του νόμου θα μοιραζόταν εκ νέου ανά 30 πλέθρα σε κάθε πολίτη που δεν είχε έγγαιο ιδιοκτησία.

Εκτός από τον αγροτικό νόμο, τολμηρή πρέπει να θεωρηθεί και η πρότασή του για τη **διάθεση των θησαυρών του βασιλιά της Περγάμου, Αττάλου Γ'**, ο οποίος, όπως είναι γνωστό, κληροδότησε πεθαίνοντας το κράτος του στο ρωμαϊκό λαό (133 π.Χ.). Ο Τιβέριος πρότεινε ο **θησαυρός της Περγάμου να δοθεί στους ακτήμονες**, για να αγοράσουν εργαλεία και να καλλιεργήσουν τα κτήματα που θα αποκτούσαν.

Απίες:

- Η αντίδραση όμως των συγκλητικών και
- η εξαγορά των συνειδήσεων του λαού οδήγησαν στην **αποτυχία** των σχεδίων του Τιβέριου.
  - Ο ίδιος δολοφονήθηκε.
  - Το νόμο του, αν και δεν τολμήσαν να τον καταργήσουν, δεν τον εφάρμοσαν.

Γάιος Γράκχος

Ο Γάιος Γράκχος εκλέχτηκε δήμαρχος δέκα χρόνια μετά την πρώτη εκλογή του αδελφού του (123 π.Χ.).

- Οι μεταρρυθμίσεις του ήταν εμπνευσμένες από το έργο του Τιβέριου.
- Παράλληλα, όμως, επιδίωξε και να περιορίσει τη δράση της συγκλήτου.
- Έθεσε σε εφαρμογή τον αγροτικό νόμο και
- ψήφισε μια σειρά νέων μέτρων που βελτίωναν τη θέση των ακτημόνων.
- Ίδρυσε αποικίες στις κατακτημένες περιοχές της Ιταλίας και εγκατέστησε ακτήμονες.
- Καθιέρωσε τη διανομή σιταριού για τους φτωχούς της Ρώμης.

Τι πρόβλεπε ο αγροτικός νόμος του Τιβέριου Γράκχου

Διάθεση των θησαυρών του Αττάλου

Αποτυχία Τιβέριου

Μεταρρυθμίσεις Γάιου Γράκχου

- Μείωσε τα χρόνια της στράτευσης και αύξησε το στρατιωτικό μισθό.
- Για να περιορίσει τις αυθαιρεσίες των συγκλητικών, προχώρησε στη συγκρότηση δικαστηρίων από ιππείς, που εκδίκαζαν υποθέσεις καταχρήσεων από τους συγκλητικούς και
- με άλλο νόμο εμπόδισε τη δυνατότητα που είχαν αυτοί να επιλέγουν τις συγκλητικές επαρχίες.

Αντίδραση και
αποτυχία

Ωστόσο, οι συγκλητικοί κατόρθωσαν να τον αντιμετωπίσουν με τον ίδιο τρόπο που εξουδετέρωσαν και τον αδελφό του,

- έστρεψαν δηλαδή ένα μέρος του λαού εναντίον του.
- Όταν ο Γάιος θέλησε να κινηθεί ανοικτά κατά της συγκλήτου, οργανώνοντας εξέγερση, απέτυχε.
- Οι οπαδοί του εξοντώθηκαν και ο ίδιος, για να αποφύγει την ατίμωση, διέταξε ένα δούλο του να τον σκοτώσει.

Γενική αποτίμηση
των Γράκχων

Η μεταρρυθμιστική προσπάθεια των Γράκχων στόχευε

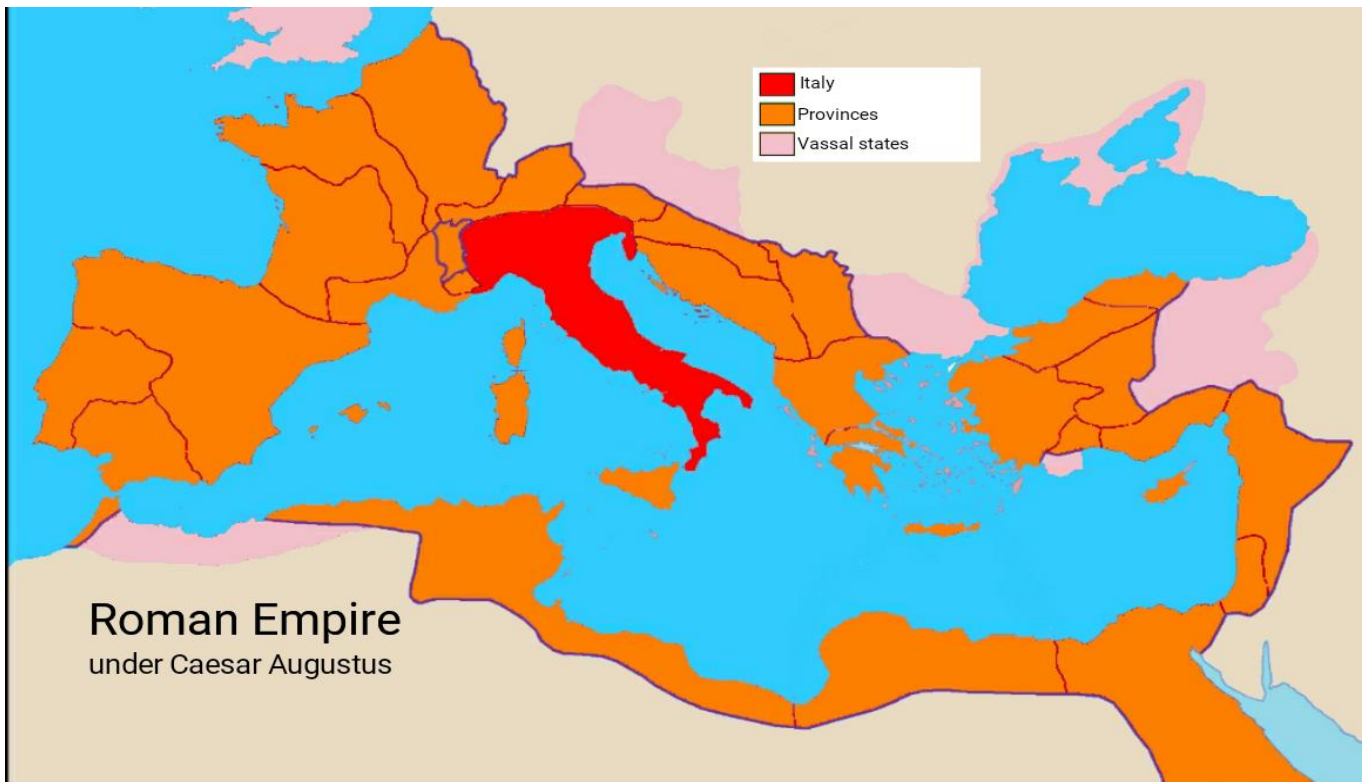
- στον έλεγχο της κοινωνικής ανισότητας,
- στην αποκατάσταση μεγάλου μέρους των ακτημόνων και στην αποδυνάμωση των συγκλητικών.
- Η κατάσταση όμως που είχε δημιουργηθεί από τις μεγάλες κατακτήσεις δεν ευνόησε τις αλλαγές.

Το έργο των Γράκχων ουσιαστικά απέτυχε.

- Διαμόρφωσε ευνοϊκές προϋποθέσεις για λίγους που ευεργετήθηκαν από τα μέτρα των Γράκχων και στη συνέχεια αποτέλεσαν μια νέα αρκετά δυναμική κοινωνική ομάδα .

VI. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ (1ος αι. π.Χ. – 3ος αι. μ.Χ.)

1. Η περίοδος της ακμής (27 π.Χ.-193 μ.Χ.)

1.1 Η εποχή του Αυγούστου (27 π.Χ.-14 μ.Χ.)

Η ισχυροποίηση της κεντρικής εξουσίας.

Μετά τη ναυμαχία στο Άκτιο (31 π.Χ.: Ο Οκταβιανός εκεί νίκησε τον Αντώνιο και την Κλεοπάτρα και προσάρτησε την Αίγυπτο), ο ρωμαϊκός κόσμος κουρασμένος πλέον από τους συνεχείς εμφύλιους πολέμους προσέβλεπε στην **επικράτηση της ειρήνης και της τάξης**.

Ο **Οκταβιανός**, άνθρωπος με πολιτική οξυδέρκεια, κατανόησε τα μηνύματα της εποχής και οργάνωσε την πολιτεία σε νέες βάσεις:

- Μόνο η **ενίσχυση της κεντρικής εξουσίας** μπορούσε να φέρει την ειρήνη και την ασφάλεια στη ρωμαϊκή οικουμένη.
- Ωστόσο, δε θέλησε να ενοχλήσει τα **δημοκρατικά αισθήματα των Ρωμαίων**.
  - ο Δε δέχτηκε το αξίωμα του δικτάτορα,
  - ο αλλά άφησε τη σύγκλητο και το λαό **να του προσφέρουν** όλα τα άλλα αξιώματα, που μόνο με την ψήφο του λαού μπορούσε κάποιος να τα αποσπάσει μέχρι εκείνη τη στιγμή.

Έτσι συγκεντρώθηκαν στο πρόσωπο του τα σπουδαιότερα αξιώματα της ρωμαϊκής πολιτείας,

- όπως του υπάτου,
- του ανθυπάτου,
- του δημάρχου,
- του ιμπεράτορα, δηλαδή του ανώτατου στρατιωτικού αρχηγού,
- του πρώτου πολίτη του κράτους (princeps) και
- του "μεγίστου αρχιερέως" (pontifex maximus), δηλαδή του ανώτατου θρησκευτικού άρχοντα.

- Επειδή όμως δεν ήταν δυνατό να ασκεί από μόνος του όλες αυτές τις εξουσίες δημιούργησε **ένα συμβουλευτικό σώμα, το συμβούλιο του αυτοκράτορα, που τον βοηθούσε στην άσκηση της εξουσίας**.
- Απέφυγε τις αυταρχικές μεθόδους και ακολούθησε συμβιβαστική τακτική **στην κατανομή της εξουσίας**.

♦ Ο ίδιος διατήρησε την **υψηλή εποπτεία**

- της διοίκησης του κράτους,
- της εξωτερικής πολιτικής
- και των στρατιωτικών ζητημάτων.

♦ **Ανέθεσε τη διαχείριση των επιμέρους θεμάτων** σε δημόσιους άνδρες από τις τάξεις

- των **συγκλητικών**
- και των **υπέων**.
- Καθόρισε αυστηρές **προϋποθέσεις**, βάσει των οποίων θα μπορούσε κάποιος να εισέλθει στις δύο προνομιούχες τάξεις. Τέτοιες προϋποθέσεις ήταν
  - ο η ηθική ακεραιότητα,
  - ο η εκπλήρωση στρατιωτικής υπηρεσίας
  - ο και η μεγάλη περιουσία.

♦ **Τη διοίκηση των επαρχιών τη μοιράστηκε με τη σύγκλητο**

- Ο **ίδιος** διόριζε τους στρατιωτικούς διοικητές
  - ο των παραμεθόριων επαρχιών
  - ο καθώς και όλων εκείνων που παρουσίαζαν προβλήματα
- ενώ η **σύγκλητος** διόριζε τους ανθύπατους, που είχαν τη διοίκηση των υπολοίπων επαρχιών.

♦ Την **εκτελεστική εξουσία** φρόντισε να την ασκήσει μέσω διοικητικών αξιωματούχων που σταδιοδρομούσαν ως επαγγελματίες υπάλληλοι, δημιουργώντας έτσι μια αυτοκρατορική υπαλληλία.

Ποια είναι η κατάσταση στον Ρωμαϊκό κόσμο μετά τη ναυμαχία στο Άκτιο και ποια στρατηγική ακολουθεί ο Οκταβιανός για να οργάνώσει τη Ρώμη;

Με ποιον τρόπο συγκέντρωσε ο Οκταβιανός όλες τις εξουσίες στα χέρια του;

Με ποιον τρόπο και με ποια όργανα άσκησε τη διοίκηση του ρωμαϊκού κράτους ο Οκταβιανός;

Τι γνωρίζετε για την κατανομή της εξουσίας στη Ρώμη την εποχή του Οκταβιανού;

Ποια αναπτυξιακά μέτρα πήρε ο Οκταβιανός;

♦ Με μια σειρά μέτρων

- ο συνέβαλε στην αναγέννηση της γεωργίας
- ο και προσπάθησε να επαναφέρει τα παλαιά αυστηρά ήθη.
- ο Τέλος, φρόντισε για τον εξωραϊσμό της Ρώμης με την κατασκευή οικοδομημάτων που λάμπρυναν ακόμα περισσότερο το έργο του.

Με ποιο τρόπο ο Οκταβιανός αναγορεύτηκε Αύγουστος; Τι σήμαινε αυτό για τη Δημοκρατία στη Ρώμη;

Ο Οκταβιανός

- ο συγκέντρωσε σχεδόν όλες τις εξουσίες στο πρόσωπο του. όπως συνέβαινε άλλοτε με τους βασιλείς.
- ο Όταν κάποτε προσποιήθηκε ότι ήθελε να αποχωρήσει από την εξουσία και να παραιτηθεί από τα αξιώματά του, η σύγκλητος τον παρακάλεσε να παραμείνει και τον αναγόρευσε σε Αύγουστο, αποδίδοντάς του έτσι τον τίτλο του σεβαστού και αναγνωρίζοντας του θεϊκές ιδιότητες.

Με τις αλλαγές αυτές ουσιαστικά είχε καταλυθεί το δημοκρατικό πολίτευμα, χωρίς να δημιουργηθεί η παραμικρή αντίδραση.

Πώς ονομάζεται το πολίτευμα που εγκαθιδρύσε ο Οκταβιανός και ποιο το βασικό του χαρακτηριστικό;

Το πολίτευμα και οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις.

Ο Αύγουστος συγκέντρωσε βαθμιαία όλες τις εξουσίες στο πρόσωπο του εγκαθιδρύοντας μια μορφή μοναρχικού πολιτεύματος. Αυτή η μορφή του πολιτεύματος ονομάστηκε **Ηγεμονία (Principatus)** από τον τίτλο του πρώτου πολίτη (princeps).

Στήριγμα του νέου μονάρχη αποδείχτηκε ο ίδιος ο **στρατός**,

Ποιος ήταν ο ρόλος του στρατού στο πολίτευμα του Οκταβιανού; Πώς οργάνωσε τον στρατό της Ρώμης και γιατί;

- ο οποίος σε παλαιότερες εποχές είχε **εμπλακεί σε εμφύλιες συγκρούσεις**.
- ο Αύγουστος είχε συνείδηση του ρόλου του, ως **φύλακα των συνόρων**,
- ο ωστόσο προέβλεπε ότι **ο πρώτος πολίτης** και ο αυτοκρατορικός θεσμός είχαν την ανάγκη της στρατιωτικής προστασίας.
- ο Για το λόγο αυτό φρόντισε ώστε
  - ο το μεγαλύτερο μέρος του στρατού να εγκατασταθεί **στα πιο επικίνδυνα σύνορα**, όπως στον Ευφράτη, το Δούναβη, το Ρήνο, σε **μόνιμες στρατιωτικές βάσεις**.
  - ο **Στη Ρώμη**, όπου ήταν η έδρα της εξουσίας, διατήρησε εννέα στρατιωτικές μονάδες, που αριθμούσαν χίλιους στρατιώτες η καθεμιά. Αυτές αποτελούσαν την προσωπική φρουρά του πραιτωρίου, όπου ήταν παλαιότερα η έδρα του στρατηγού. **Οι πραιτωριανοί**
    - ήταν πιστοί στον αυτοκράτορα,
    - σταδιακά όμως απέκτησαν μεγάλη δύναμη και έγιναν επικίνδυνοι για το κράτος, αφού είχαν τη δυνατότητα να ανεβάζουν και να κατεβάζουν αυτοκράτορες σύμφωνα με τις επιθυμίες τους.
- ο Ο στρατός την εποχή του Αυγούστου παρέμεινε **πιστός** στα καθήκοντά του.
- ο Η αριθμητική του δύναμη, ωστόσο, μόλις που επαρκούσε για τη φύλαξη των συνόρων, μήκους περίπου τεσσάρων χιλιάδων χιλιομέτρων.

Ποιοι ήταν οι πραιτωριανοί και ποιος ο ρόλος τους στο ρωμαϊκό κράτος την εποχή του Principatus?

Ποιος ήταν ο ρόλος του «πρώτου πολίτη» στο πολίτευμα του Principatus, και ποιοι άλλοι εμπλέκονταν στην άσκηση της εξουσίας;

Το νέο πολιτειακό καθεστώς που διαμόρφωσε ο Αύγουστος

- έδινε το δικαίωμα στον **πρώτο πολίτη (princeps)** να δρα ως βασιλιάς.
- Εντούτοις, εμπλέκονταν και άλλες δυνάμεις στην άσκηση της εξουσίας, όπως
  - ο η **σύγκλητος**
  - ο ή ο **στρατός**.
- Πολλές φορές παρενέβαιναν δραστικά στη διοίκηση της αυτοκρατορίας, όταν ο αυτοκράτορας δε διακρινόταν για τις ικανότητές του.

Το πολίτευμα του Principatus ήταν ουσιαστικά μια **δυαρχία εξουσιών** με παράγοντες λειτουργίας

- ο τον πρώτο πολίτη
- ο και τη σύγκλητο.

Ποια προβλήματα είχε η «δυναρχία» συγκλήτου και πρώτου πολίτη; Με ποιον τρόπο γινόταν η διαδοχή του πρώτου πολίτη;

- Οι **αρμοδιότητες** όμως των δύο αυτών πολιτειακών παραγόντων δεν ήταν με σαφήνεια καθορισμένες, γεγονός που δημιουργούσε προστριβές.
  - Το θέμα εξάλλου της **διαδοχής** δεν ήταν θεσμοθετημένο
    - Η κληρονομική διαδοχή ήταν αντίθετη με τη δημοκρατική παράδοση, σύμφωνα με την οποία οι εξουσίες αποκτούνταν με την ψήφο του λαού.
    - Στην αρχή από σεβασμό στο πρόσωπο του αυτοκράτορα ο διάδοχος οριζόταν
      - από τον ίδιο, ενόσω ζούσε
      - ,ή ήταν κάποιος από τους συγγενείς του, όταν πέθαινε
- Ο ρόλος της συγκλήτου ήταν και εδώ καθοριστικός. Η **επικύρωση της εκλογής του αυτοκράτορα από τη σύγκλητο ήταν απαραίτητη.**

Γίνεται φανερό ότι ο αυτοκρατορικός θεσμός στο ρωμαϊκό κράτος διέφερε από τον αντίστοιχο θεσμό

- των ελληνιστικών μοναρχιών
- και πολύ περισσότερο από εκείνο των Ανατολικών λαών.

1.2 Οι διάδοχοι του Αυγούστου (14-193 μ.Χ.)

Το ρωμαϊκό κράτος από το θάνατο του Αυγούστου (14 μ.Χ.) μέχρι τα τέλη του 2ου αι. μ.Χ. κυβέρνησαν **τρεις δυναστείες αυτοκρατόρων**. Τα κριτήρια με τα οποία τις διακρίνουμε είναι:

- οι συγγενικοί δεσμοί μεταξύ των αυτοκρατόρων
- και η περιοχή της καταγωγής τους.

Οι τρεις
δυναστείες των
διαδόχων του
Οκταβιανού

- ♦ Οι αυτοκράτορες της πρώτης δυναστείας, της ονομαζόμενης **Ιουλιο-κλαυδιανής (14-68 μ.Χ.)**, συνδέονται με δεσμούς αίματος ή μέσω υιοθεσίας με τον Αύγουστο και κατάγονται από τη Ρώμη.
- ♦ Της δεύτερης, της **δυναστείας των Φλαβίων (69-96 μ.Χ.)**, ο ιδρυτής της Βεσπασιανός και οι διάδοχοι του κατάγονται από ιταλικές πόλεις, γι'αυτό και ονομάζονται «αστοί».
- ♦ Της τρίτης, της **δυναστείας των Αντωνίνων (96-192 μ.Χ.)**, οι αυτοκράτορες προέρχονται από τις επαρχίες και συμβάλλουν ιδιαίτερα στην ανάπτυξή τους. Το ρωμαϊκό κράτος οδηγείται τότε στο ανώτατο σημείο της ακμής του.

Η διοίκηση και το δίκαιο.

- Τον τρόπο διοίκησης που εγκαινίασε ο Οκταβιανός, τον εφάρμοσαν και οι υπόλοιποι αυτοκράτορες μέχρι τα τέλη του 2ου αι. μ.Χ. με **μεγαλύτερο συγκεντρωτισμό**.
- Οι αντιπολιτευτικές τάσεις που εκδήλωσε η **σύγκλητος γρήγορα εξασθένησαν** μπροστά στην ισχυρή διοίκηση των πρώτων αυτοκρατόρων μετά τον Οκταβιανό.
- Ωστόσο, ο **πρωταγωνιστικός ρόλος της Ρώμης** στο διοικητικό τομέα έναντι των κατακτημένων περιοχών προοδευτικά **μειώθηκε**. Σ' αυτό συνέβαλε:
  - ο πρώτον η μεταβολή στη σύνθεση της συγκλήτου με **την είσοδο αξιωματούχων από τις επαρχίες** και
  - ο δεύτερον η **παραχώρηση του δικαιώματος του Ρωμαίου πολίτη** σε πολλούς από τους κατοίκους επαρχιακών πόλεων.
  - ο Προς αυτή την κατεύθυνση λειτούργησαν επίσης οι **επαρχιώτες αυτοκράτορες** και ο **στρατός**.

Η ρωμαϊκή διοίκηση στις επαρχίες έγινε αποδεκτή από τους γηγενείς πληθυσμούς. Σ' αυτό συνέβαλε:

Ρωμαϊκό δίκαιο –
εξέλιξη,
νομοδιδάσκαλοι.

Χαρακτηριστικά
της διοίκησης στα
χρόνια των
διαδόχων του
Οκταβιανού

- η ίδρυση αποικιών
- και η εγκατάσταση Ρωμαίων στρατιωτών σε περιοχές που βρίσκονταν σε ημιβάρβαρη κατάσταση.
- Πολλές από τις ρωμαϊκές αποικίες αλλά και τα ρωμαϊκά στρατόπεδα εξελίχθηκαν σε πολυάνθρωπα κέντρα με την εγκατάσταση γηγενών που είχαν αποκτήσει το δικαίωμα του Ρωμαίου πολίτη. Οι αυτοκράτορες είχαν παραχωρήσει σε μεγάλο αριθμό κατοίκων των επαρχιών το δικαίωμα αυτό. Η απόκτηση του δικαιώματος θα γενικευθεί αργότερα, στις αρχές του 3ου αι. μ.Χ. με το **διάταγμα του Καρακάλλα (212 μ.Χ.)**, οπότε όλοι οι ελεύθεροι κάτοικοι της αυτοκρατορίας θα **αναγνωριστούν ως Ρωμαίοι πολίτες**.
- Με εξαίρεση τις περιοχές που είχε διαδοθεί ο ελληνικός πολιτισμός κατά τους ελληνιστικούς χρόνους, στις υπόλοιπες κτήσεις της αυτοκρατορίας και ιδιαίτερα στη Δύση οι κάτοικοι επηρεάστηκαν από το ρωμαϊκό πολιτισμό και εκλατνίστηκαν.

Το ρωμαϊκό κράτος, ιδιαίτερα κατά το 2ο αι.μ.Χ., δημιούργησε συνθήκες άνεσης και ευημερίας σε μεγάλο μέρος των υπηκόων του. Αυτό οφείλεται :

Διοίκηση των
επαρχιών -
εκλατνισμός

- στην οργάνωση της αυτοκρατορίας,
- στο ισχυρό αμυντικό της σύστημα
- και στο διευρυμένο οδικό δίκτυο, που διευκόλυνε τη μετακίνηση του στρατού και τη μεταφορά αγαθών
- Οι Ρωμαίοι με τις κατακτήσεις τους κράτησαν ορισμένους λαούς έξω από τα σύνορα και παράλληλα σταμάτησαν τους πολέμους. Οι συγκρούσεις μεταξύ μονάδων του ρωμαϊκού στρατού για την επικράτηση κάποιου αυτοκράτορα περιορίστηκαν κυρίως στην ιταλική χερσόνησο, γεγονός που δεν τάραζε την ησυχία των επαρχιών.

Έτσι στη ρωμαϊκή οικουμένη επικράτησε ειρήνη (Pax Romana) και για μεγάλο χρονικό διάστημα ευνομία.

Ρωμαϊκό δίκαιο

Η μεγαλύτερη προσφορά του ρωμαϊκού πνεύματος στους υπηκόους του και στη συνέχεια σ' όλο τον πολιτισμένο κόσμο ήταν η νομοθεσία, το ρωμαϊκό δίκαιο.

Ρωμαϊκή ειρήνη
(Pax Romana)
Αίτια και
χαρακτηριστικά

- Η νομοθεσία (Δωδεκάδελτος) **στην αρχή ήταν ατελής** και προορισμένη μόνο για την πόλη-κράτος της Ρώμης.
- σταδιακά όμως **συμπληρώθηκε και επεκτάθηκε**, για να καλύψει τις ανάγκες των κατακτημένων λαών.
- Στη διαμόρφωση του σημαντικού αυτού έργου οι Ρωμαίοι έλαβαν υπόψη τους:
  - ο τα **ήθη** και τις συνήθειες των υπηκόων τους

- ο καθώς και τις **φιλοσοφικές ιδέες των Ελλήνων**.
- Αργότερα η ρωμαϊκή νομολογία θα επηρεαστεί και από τη **χριστιανική ηθική**.
- Η Δωδεκάδελτος συμπληρώθηκε και σε πολλά σημεία τροποποιήθηκε στην πορεία από συγκλητικά ψηφίσματα, διατάγματα πραιπόρων και αποφάσεις αυτοκρατόρων.
- Το ρωμαϊκό δίκαιο έγινε πολύπλοκο και για την ερμηνεία του ήταν απαραίτητοι ειδικοί πνευματικοί άνθρωποι, που ονομάζονταν **νομοδιδάσκαλοι**. Τέτοιοι νομομαθείς υπήρχαν ήδη από την περίοδο της δημοκρατίας. Οι πιο γνωστοί δραστηριοποιήθηκαν στην εποχή των Αντωνίων, όπως ήταν ο Σάλβιος Ιουλιανός και ο Γάιος, ενώ άλλοι αργότερα, τον 4ο αι. μ.Χ.

Η κρίση της αυτοκρατορίας τον 3ο αι. μ.Χ.

Από τις αρχές και σ' όλη τη διάρκεια τον 3ου αι. μ.Χ. η ρωμαϊκή αυτοκρατορία υφίσταται συνεχή φθορά που θα οδηγήσει στην παρακμή της και παράλληλα στο τέλος του αρχαίου κόσμου. Στη φθορά της αυτοκρατορίας συνέβαλαν ποικίλοι παράγοντες, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό.

Στο εσωτερικό, το αυτοκρατορικό αξίωμα περνά κρίση άμεσα συνδεδεμένη με το ρόλο τον στρατού. Επαρχίες ολόκληρες ανεξαρτητοποιούνται και επαναστάσεις ταρασσουν την τάξη και την ασφάλεια της «ρωμαϊκής ειρήνης». Έντονη κρίση παρατηρείται στον οικονομικό τομέα, αφού οι άνθρωποι εγκαταλείπουν το εμπόριο, τη βιοτεχνία και επιστρέφουν στην καλλιέργεια της γης. Η οικονομική κρίση είχε ως άμεσο επακόλουθο την κοινωνική κρίση.

Στο εξωτερικό, νέοι εχθροί απειλούν και πολλές φορές παραβιάζουν τα σύνορα. Έχει εκλείψει πλέον ο φόβος που προκαλούσε το ακατάλυτο μεγαλείο της Ρώμης.

ΥΣΤΕΡΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ [4ος – 5ος αι. μ.Χ.)

Η μετεξέλιξη του Ρωμαϊκού κράτους (4ος-5ος αι. μ.Χ.)

1.1 Ο Διοκλητιανός και η αναδιοργάνωση της αυτοκρατορίας

Οι διοικητικές αλλαγές.

Όταν ο Διοκλητιανός έγινε αυτοκράτορας (284 μ.Χ.) θύλησε να φέρει την τάξη στο ρωμαϊκό κράτος. Επειδή είχε αποδεχθεί ότι ένας άρχοντας δεν επαρκούσε για τις ανάγκες της διοίκησης της αυτοκρατορίας, ο Διοκλητιανός, αν και απολυταρχικός, αποφάσισε να προχωρήσει σε **τολμηρές διοικητικές αλλαγές μοιράζοντας την εξουσία**.

Η μεταβολή του διοικητικού συστήματος ανταποκρίνεται κυρίως στην ανάγκη:

- άμεσης παρέμβασης του στρατού και
- καλύτερης φύλαξης των συνόρων.

Ο Διοκλητιανός

- κυβέρνησε το **ανατολικό** τμήμα της αυτοκρατορίας
- και έδωσε τη διοίκηση του **δυτικού** σ' έναν αφοσιωμένο σ' αυτόν στρατιωτικό, το **Μαξιμιανό**.
- Οι δύο αυτοί αυτοκράτορες, που πήραν τον τίτλο του Αυγούστου, παραχώρησαν στη συνέχεια τη διοίκηση ενός μέρους από τις περιοχές που κυβερνούσαν σε δύο συνάρχοντες:
  - ο Διοκλητιανός στον **Γαλέριο**
  - και ο Μαξιμιανός στον **Κωνσταντίο το Χλωρό**. Οι δύο συνάρχοντες έφεραν τον τίτλο του Καίσαρα.

- Έτσι η εξουσία μοιράστηκε σε τέσσερα διαφορετικά κέντρα.

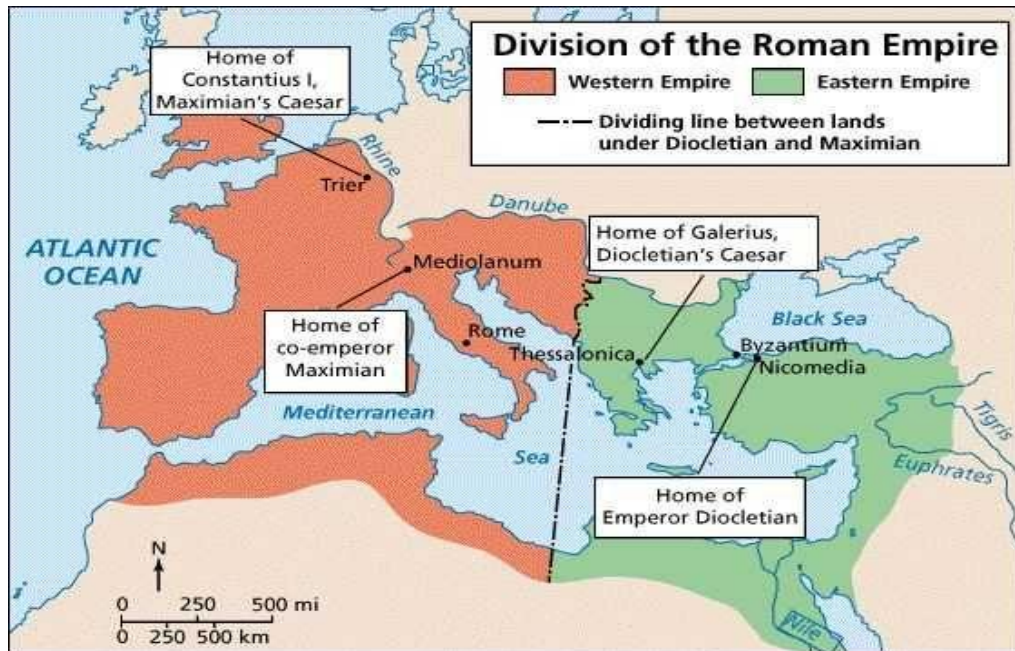
- Στην Ανατολή,

- Αύγουστος ήταν ο Διοκλητιανός με έδρα τη Νικομήδεια της Βιθυνίας

Διοικητικές
αλλαγές και
Διαίρεση του
κράτους από τον
Διοκλητιανό

Διαίρεση σε
επαρχίες και
αλλαγή του
πολιτεύματος
DOMINATUS

- και Καίσαρας ο Γαλέριος με έδρα το Σίρμιο, στη σημερινή Σερβία.
  - Παράλληλα, στη Δύση
    - Αύγουστος ήταν ο Μαξιμιανός με έδρα το Μιλάνο στην Ιταλία
    - και Καίσαρας ο Κωνσταντίνος ο Χλωρός με έδρα τους Τρεβήρους στη Γαλιτία.
- Το σύστημα αυτό ονομάστηκε **Τετραρχία** και επέτυχε να διατηρήσει προς στιγμή την ακεραιότητα της αυτοκρατορίας.
- Η Ρώμη ήταν θεωρητικά η πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας και παρέμεινε η έδρα της συγκλήτου.

Πώς
διαμορφώνεται το
πολίτευμα της
Ρώμης την εποχή
του Διοκλητιανού

Η αλλαγή στη μορφή του πολιτεύματος.

Ο Διοκλητιανός μετέβαλε το χαρακτήρα της μοναρχίας.

- Όλο το κράτος χωρίστηκε σε μικρές επαρχίες, τη διοίκηση των οποίων ανέλαβαν υπάλληλοι που διορίζονταν από τον ίδιο τον αυτοκράτορα.
- Ο στρατός κάθε περιοχής είχε δικούς του διοικητές, διαφορετικούς από εκείνους των επαρχιών. Μ' αυτόν τον τρόπο αφαιρέθηκε από το στρατό η πολιτική εξουσία.
- Η σταδιακή **συγκέντρωση των εξουσιών στο πρόσωπο του αυτοκράτορα** επικυρώθηκε με την **υιοθέτηση από τον Διοκλητιανό του πρωτοκόλλου της αυλής των Σασανιδών βασιλέων της Περσίας**.
  - Ο αυτοκράτορας έγινε απροσπέλαστος για τους υπηκόους του,
  - στις εμφανίσεις του φορούσε το διάδημα και την πορφύρα* και επέβαλλε την προσκύνηση.
  - Περιβλήθηκε, τέλος, με την ιερότητα που του απέδιδε η προσφώνηση «Ζεύς» και η απαίτηση να λατρεύεται ως θεός.

Η συγκέντρωση όλων των εξουσιών σ' ένα πρόσωπο άλλαξε ουσιαστικά το πολιτειακό σύστημα του Αυγούστου. Μετέβαλε δηλαδή την Ηγεμονία (Principatus) σε **Απόλυτη Μοναρχία (Dominatus)**. Ο πρώτος πολίτης του κράτους (princeps) έγινε τώρα **απόλυτος μονάρχης (dominus)**.

Μ. Κωνσταντίνος: Εκχριστιανισμός και ισχυροποίηση της ρωμαϊκής Ανατολής

Η δημιουργία του χριστιανικού ρωμαϊκού κράτους.

Το σύστημα της Τετραρχίας δεν έδωσε λύση στα προβλήματα της αυτοκρατορίας· αντίθετα, ενίσχυσε τους ανταγωνισμούς και πρόβαλε τις φιλοδοξίες των συναρχόντων. Για είκοσι χρόνια αφότου αποσύρθηκε από την εξουσία ο Διοκλητιανός (305 μ.Χ.) μέχρι

Προβλήματα της
Τετραρχίας -
Συγκρούσεις

και την πλήρη επικράτηση του Κωνσταντίνου, οι διάδοχοι και οι συνάρχοντές τους αλληλοεξοντώνονταν.

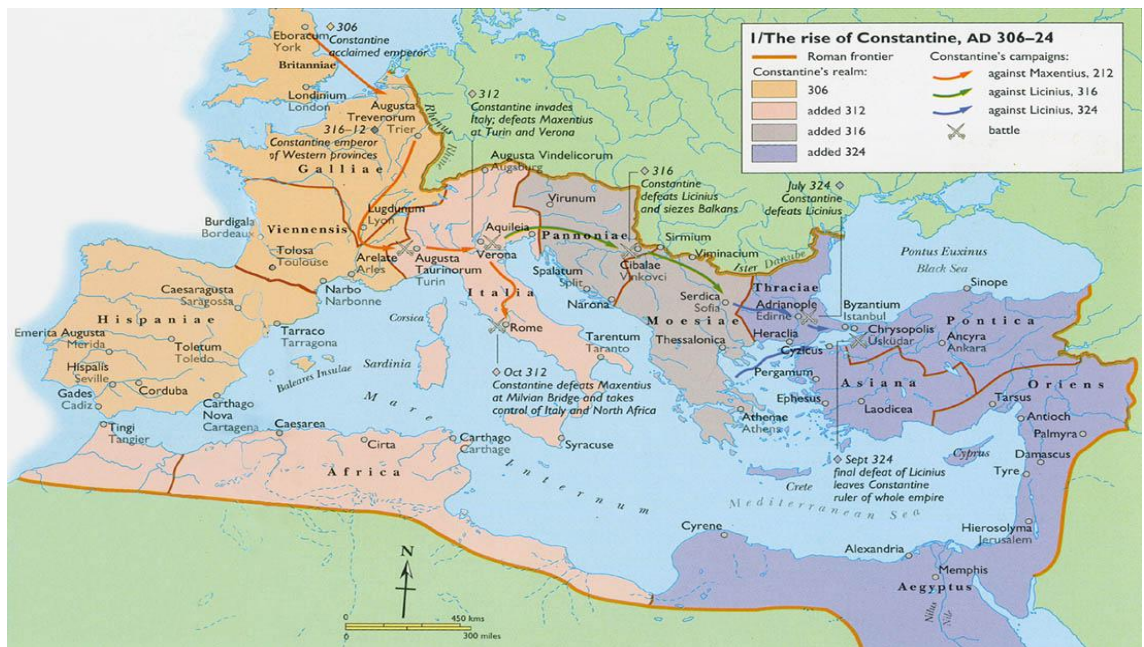
Μέσα από τις συγκρούσεις αναδείχθηκε ο **Κωνσταντίνος**.

- Διαδέχτηκε στην εξουσία τον πατέρα του Κωνσταντίο Χλωρό ως Καίσαρας των δυτικών επαρχιών της αυτοκρατορίας.

Επικράτηση του Κωνσταντίνου

Τρία σημαντικά γεγονότα σφράγισαν το χρονικό διάστημα μέχρι την επικράτησή του:

- Νίκησε στη Μουλβία γέφυρα του Τίβερη, κοντά στη Ρώμη, τον αντίπαλο του στη Δύση, Μαξέντιο (312 μ.Χ.).
- Ως Αύγουστος και μόνος κυρίαρχος στη Δύση ήρθε σε συνεννόηση με τον Αύγουστο της Ανατολής Λικίνιο. Οι δύο Αύγουστοι αποφάσισαν στο Μιλάνο να μην προσλάβουν Καίσαρες και να συνεργαστούν από κοινού για τη διοίκηση της αυτοκρατορίας (313 μ.Χ.).
- Νίκησε κοντά στην Αδριανούπολη και μετά από λίγο θανάτωσε το μόνο αντίπαλο του Λικίνιο (324 μ.Χ.).

Χαρακτηριστικά της Διοίκησης του Κων/νου

Ο Κωνσταντίνος, όταν έμεινε μονοκράτορας, έδωσε **απολυταρχικότερο χαρακτήρα στο πολίτευμα απ' ό,τι ο Διοκλητιανός**.

- Ο αυτοκράτορας ήταν απρόσιτος στους υπηκόους του και στη σύγκλητο,
- περιβαλλόταν από τους ανακτορικούς υπαλλήλους και το ανακτορικό συμβούλιο,
- το οποίο λειτουργούσε συμβουλευτικά και μόνο όταν το ήθελε ο αυτοκράτορας.
- Η σύγκλητος, εξάλλου, που μεταφέρθηκε στην Κωνσταντινούπολη, έμεινε ένα τιμητικό σώμα χωρίς εξουσία, που πλαισίωνε στις δεξιώσεις τον αυτοκράτορα.
- Καθοριστική ήταν η στάση του Κωνσταντίνου στο θέμα της αυτοκρατορικής λατρείας:
  - Ο αυτοκράτορας δεν ήταν πλέον ο θεός για τους υπηκόους του αλλά ο εκλεκτός του θεού που κυβερνούσε με τη θεία χάρη.
  - Αν και ο Κωνσταντίνος μέχρι το τέλος της ζωής του κράτησε - όπως, άλλωστε, συνέβη και με τους άμεσους διαδόχους του - τον ειδωλολατρικό τίτλο του "Μεγίστου Αρχιερέως", εντούτοις με μια σειρά από ενέργειες εκδήλωσε την υποστήριξή του στο Χριστιανισμό.
  - Η πολιτική που εφάρμοσε φανερώνει την απόφασή του να ενισχύσει την αυτοκρατορία με το Χριστιανισμό.

Διάταγμα των Μεδιολάνων

Αποφασιστικό ρόλο στην ιστορία των σχέσεων του κράτους και της νέας θρησκείας έπαιξε το **Διάταγμα των Μεδιολάνων**. Με κοινή απόφαση του Κωνσταντίνου και του Λικίνιου

καθιερώθηκε απόλυτη ελευθερία στην επιλογή λατρείας για τους κατοίκους της αυτοκρατορίας.

- Το Διάταγμα των Μεδιολάνων, γνωστό και ως Διάταγμα της ανεξιθρησκίας, υπογράφηκε στην αρχή στο Μιλάνο (Μεδιόλανα) το Φεβρουάριο του 313 μ.Χ.
- και είχε ισχύ για τους κατοίκους του δυτικού τμήματος. Μερικούς μήνες αργότερα έγινε αποδεκτή η ίδια απόφαση και για τους κατοίκους του ανατολικού τμήματος, στη Νικομήδεια της Βιθυνίας.
- Μ' αυτό το διάταγμα δεν υφίστατο πλέον καμία διάκριση μεταξύ των χριστιανών και μη χριστιανών υπηκόων της αυτοκρατορίας.
- Η έκδοση του Διατάγματος των Μεδιολάνων συνδέεται με το ζήτημα του εκχριστιανισμού της αυτοκρατορίας και πολύ περισσότερο με το πρόβλημα της στάσης του Κωνσταντίνου απέναντι στο Χριστιανισμό.

Κωνσταντίνος και
χριστιανική
θρησκεία

Ενέργειες
προβολής του
Χριστιανισμού

Είναι γεγονός ότι ο Κωνσταντίνος με μια σειρά από ενέργειες προέβαλε και ευνόησε το Χριστιανισμό.

- Μετά από τη νίκη του κατά του Μαξέντιου στη Μουλβία γέφυρα φαίνεται ότι συνειδητά είχε αποδεχτεί τη νέα θρησκεία.
- Υιοθέτησε ως σύμβολο το χριστόγραμμα, το οποίο τοποθέτησε στις ασπίδες των στρατιωτών του και στην αυτοκρατορική σημαία.
- Προστάτευσε το Χριστιανισμό από τις αιρέσεις καθιερώνοντας το θεσμό των Οικουμενικών συνόδων.
- Ο ίδιος και η μητέρα του συνέβαλαν στην οικοδόμηση εκκλησιών και
- τέλος, λίγο πριν πεθάνει, βαπτίστηκε χριστιανός.
- Πάντως, οι θρησκευτικές επιλογές του Μ. Κωνσταντίνου και η «μεταστροφή» του προς το Χριστιανισμό απασχόλησαν τους ιστορικούς και υπήρξαν θέμα επιστημονικής σύγκρουσης.

Η ίδρυση της Κωνσταντινούπολης.

Ίδρυση
Κων/πόλης

Ο Μ. Κωνσταντίνος, για να επιτύχει τις πολιτικές του επιδιώξεις,

- την ισχυροποίηση της απόλυτης μοναρχίας
- και τον εκχριστιανισμό της αυτοκρατορίας, θύλησε **να μεταφέρει το κέντρο των αποφάσεων στην Ανατολή.**

Η Νέα Ρώμη, όπως στην αρχή ονομάστηκε η καινούργια πρωτεύουσα, οικοδομήθηκε στο Βυζάντιο, την αρχαία αποικία που είχαν ιδρύσει οι Μεγαρίτες στα μέσα του 7ου αι. π.Χ., με οικιστή το Βύζαντα.

- Τα εγκαίνια της Νέας Ρώμης, που μετά από λίγο έγινε ευρύτατα γνωστή με το όνομα «Κωνσταντίνου-πόλις», έγιναν στις 11 Μαΐου του 330.
- Από τότε αρχίζει ουσιαστικά και τυπικά η ιστορία της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας της Ανατολής, δηλαδή της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.
- Η τύχη της ταυτίστηκε απόλυτα με την τύχη της νέας πρωτεύουσας. Στην ιστορική πορεία ένδεκα αιώνων η ανεξαρτησία και μόνο της Κωνσταντινούπολης καθόρισε την ύπαρξη της αυτοκρατορίας.
- Η απόφαση της μεταφοράς της πρωτεύουσας από το Μ. Κωνσταντίνο προέκυψε ως **διοικητική ανάγκη** για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που δημιουργούσαν **κυρίως οι βαρβαρικές επιδρομές.**
- Η παλαιά πρωτεύουσα δεν ήταν μόνο πόλος έλξης για τους λαούς της Δύσης, αλλά ήταν συγχρόνως ταυτισμένη με τον αρχαίο κόσμο και την αρχαία ρωμαϊκή παράδοση.
- Αντίθετα, η νέα πρωτεύουσα,
  - εκτός από την προνομιακή της θέση, που εξασφάλιζε καλύτερη άμυνα και οικονομική ανάπτυξη στην αυτοκρατορία,
  - βρισκόταν κοντά στις περιοχές της Ανατολής, οι οποίες στην πλειοψηφία τους κατοικούνταν από Έλληνες και χριστιανούς.

Πλεονεκτήματα
Κων/πόλης

Με τη μεταφορά της πρωτεύουσας, το κέντρο βάρους της αυτοκρατορίας μετακινήθηκε από το λατινικό πολιτιστικό χώρο στον ελληνικό. Έτσι η αυτοκρατορία απέκτησε προοδευτικά ελληνικό χαρακτήρα.

Η αυτοκρατορία που άρχισε να διαμορφώνεται με κέντρο την Κωνσταντινούπολη βασίστηκε σε τρία στοιχεία:

- τη ρωμαϊκή πολιτική παράδοση
- τη χριστιανική πίστη
- την ελληνική πολιτιστική κληρονομιά.

1.4 Ο εξελληνισμός του Ανατολικού Ρωμαϊκού κράτους

Η μεταφορά της πρωτεύουσας από το Μ. Κωνσταντίνο στο μεταίχμιο Ευρώπης και Ασίας, σε μια θέση που βρισκόταν πλησιέστερα στις ανατολικές επαρχίες της αυτοκρατορίας, προοιωνιζόταν τις επερχόμενες εξελίξεις.

Χαρακτηριστικά
του εξελληνισμού
του ρωμαϊκού
κράτους

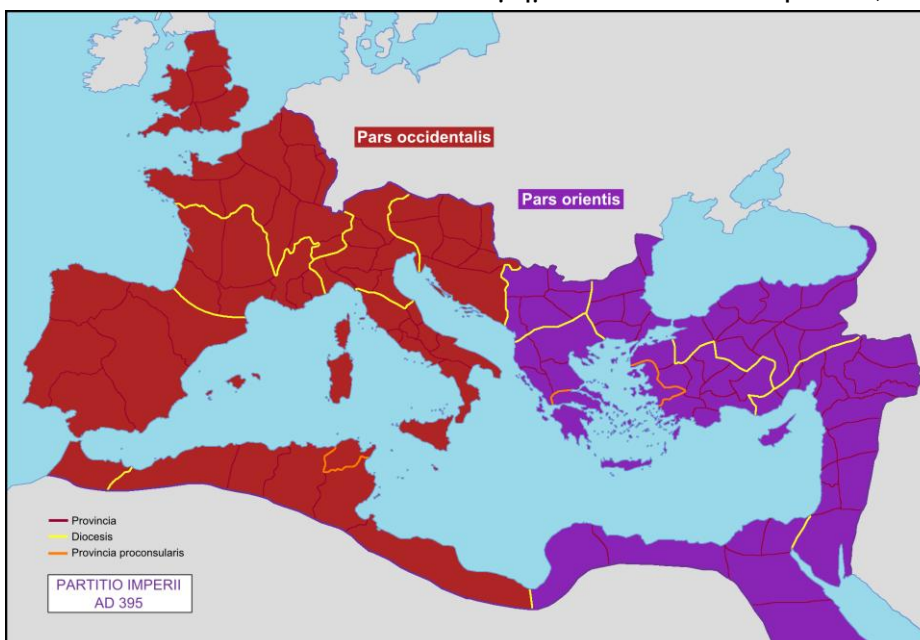
- Η ρωμαϊκή αυτοκρατορία **μετεξεληχθηκε** υπό την επίδραση της ρωμαϊκής πολιτικής παράδοσης, της χριστιανικής πίστης και της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Η **πληθυσμιακή υπεροχή του ελληνικού στοιχείου στο χώρο της Ανατολής**, εκεί όπου η πολιτιστική παράδοση των ελληνιστικών χρόνων ήταν ακόμα έκδηλη, συνέβαλε βαθμιαία αλλά σταθερά στον εξελληνισμό του ανατολικού τμήματος της αυτοκρατορίας.
- Προς την κατεύθυνση αυτή λειτούργησε η **διαίρεση της αυτοκρατορίας σε Ανατολική και Δυτική**, η οποία είχε ξεκινήσει από το Διοκλητιανό και οριστικοποιήθηκε από το **Μ. Θεοδόσιο**. Ελάχιστες χρονικές περιόδους τα δύο τμήματα ήταν ενωμένα. Μέσα στον 4ο αιώνα το ανατολικό τμήμα βαθμιαία αυτονομήθηκε και παράλληλα εξελληνίστηκε.
- Η ελληνική φιλοσοφική σκέψη, η ρητορεία, αλλά και γενικότερα η **ελληνική παιδεία, καλλιεργήθηκε αυτή την εποχή στις φιλοσοφικές σχολές της Ανατολής** (Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια) και στην Αθήνα. Ο Ιουλιανός ήταν βαθύς γνώστης της ελληνικής παιδείας. Πολλοί επίσης σύγχρονοι του δάσκαλοι και ιεράρχες είχαν διαπαιδαγωγηθεί με τις ελληνικές φιλοσοφικές ιδέες, ιδιαίτερα του νεοπλατωνισμού.

Διαίρεση του
Ρωμαϊκού Κράτους
από τον Μ. Θεοδόσιο
- συνέπειες

Μ. Θεοδόσιος: Οριστική διαίρεση του κράτους σε δυτικό-ανατολικό (395 μΧ)

Ο Μ. Θεοδόσιος πριν πεθάνει χώρισε για άλλη μια φορά την αυτοκρατορία στα δύο και τη μοίρασε στους δύο γιούς του.

- Το ανατολικό τμήμα το έδωσε στον Αρκάδιο, που ήταν και ο πρωτότοκος,
  - και το δυτικό στον Ονώριο.
  - Αυτός ο χωρισμός, που ήταν οριστικός (395 μ.Χ.), είχε μεγάλη σημασία για τη μελλοντική πορεία της αυτοκρατορίας:
    - Το δυτικό τμήμα δέχτηκε σε λίγα χρόνια τον κατακλυσμό βαρβαρικών εισβολών και στο τέλος κατέρρευσε (476 μ.Χ.).
    - Αντίθετα, το ανατολικό αντεπεξήλθε νικηφόρα και συνέχισε την ιστορική του πορεία.
    - Ο οριστικός χωρισμός του κράτους (395 μ.Χ.) αποτελεί για μερικούς

ιστορικούς το συμβατικό όριο έναρξης της βυζαντινής ιστορίας.

- Ενώ στο δυτικό τμήμα η εισβολή των γερμανικών φύλων έφερε το τέλος του ρωμαϊκού κόσμου,
- στο ανατολικό δε σήμανε το τέλος του Ελληνισμού.
  - Είναι βέβαιο ότι μετά το θάνατο του Μ. Θεοδοσίου παρουσιάστηκε και στην Ανατολή προς στιγμή κίνδυνος εκγερμανισμού του κράτους.
  - Ωστόσο, ο κίνδυνος αυτός αποσοβήθηκε με την αποτελεσματική αντίσταση που προέβαλαν Έλληνες λόγιοι και πολιτικοί.
  - Η αντιγερμανική - αντιγοτθική - αυτή κίνηση ήταν τόσο ισχυρή, ώστε να γίνεται λόγος για τη δημιουργία εθνικού κόμματος που υποκινούσε τον αντιγοτθικό αγώνα.
  - Έτσι, το ανατολικό τμήμα επιβίωσε μετά τις βαρβαρικές εισβολές και μετεξελίχθηκε πλέον στη βυζαντινή του μορφή, στηριγμένο στον Ελληνισμό.

Ο εξελληνισμός της αυτοκρατορίας ήταν μια πραγματικότητα που οφειλόταν στον πρωταγωνιστικό ρόλο της Κωνσταντινούπολης.

Ρόλος της
Κων/πολης στον
εξελληνισμό

- Η πνευματική δραστηριότητα μεταφέρθηκε από την Αθήνα στην πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας, όπου
- με διάταγμα του Θεοδοσίου Β' ιδρύθηκε το Πανδιδακτήριο (425 μ.Χ.).
- Με επίσημη αυτοκρατορική απόφαση υπερτερούσε η διδασκαλία της ελληνικής φιλολογίας και γλώσσας σε βάρος της λατινικής.
- Την επικράτηση του ελληνικού στοιχείου επικύρωσε και η έκδοση αυτοκρατορικών διαταγμάτων (397 και 439 μ.Χ.) που επέτρεψαν πλέον τη σύνταξη των δικαστικών αποφάσεων και των διαθηκών στην ελληνική γλώσσα.

Το τέλος του Δυτικού Ρωμαϊκού κράτους.

Από τα μέσα του 5ου αιώνα:

Αιτίες της
κατάρρευσης

- η Ιταλία ήταν σε κατάσταση συνεχούς αναταραχής,
- αφού η κρατική μηχανή είχε αποδιοργανωθεί και τη στρατιωτική ηγεσία είχαν στα χέρια τους Γερμανοί μισθοφόροι.
- Στο θρόνο ανέβηκαν για μικρό διάστημα αυτοκράτορες ανίκανοι, που

υποστηρίζονταν από τους Γερμανούς ή είχαν τη συγκατάθεση της Κωνσταντινούπολης.

- Ουσιαστικά, τον αυτοκρατορικό θρόνο διατήρησε ο σεβασμός που έτρεφαν οι βάρβαροι προς το θεσμό του Ρωμαίου αυτοκράτορα.

Το τέλος του δυτ.
Ρωμ. κράτους

- Το 476 μ.Χ., ο Οδόακρος, ηγεμόνας των Ερούλων, ενός γερμανικού φύλου, ο οποίος είχε αναγνωριστεί αρχηγός όλων των μισθοφορικών **λαών στην Ιταλία, προχώρησε σε καθαίρεση** του τότε αυτοκράτορα Ρωμύλου Αυγουστύλου, επειδή είχε καταλάβει το θρόνο χωρίς την έγκριση της Κωνσταντινούπολης.
- Με πρεσβεία της συγκλήτου, που έστειλε στον αυτοκράτορα του ανατολικού τμήματος Ζήνωνα, ζήτησε την άδεια να κυβερνά στη Δύση εξ ονόματος του και εξήγησε ότι δε χρειαζόταν άλλος αυτοκράτορας.
- Έτσι ο Οδόακρος αναγνωρίστηκε διοικητής της Ιταλίας με τον τίτλο του πατρικίου.
- Στη Ρώμη έκτοτε δεν κυβέρνησε άλλος Ρωμαίος αυτοκράτορας.
- Αν και στην πραγματικότητα δε συνέβη καμία μεταβολή, το έτος 476 μ.Χ. θεωρείται το τέλος του Δυτικού Ρωμαϊκού κράτους και συγχρόνως η συμβατική αρχή του Μεσαίωνα για τη Δύση.

2. Η εποχή του Ιουστινιανού (6ος αι. μ.Χ.)

2.2 Η ελληνοχριστιανική οικουμένη

Στόχοι του
Ιουστινιανού

- Ενώ στην εξωτερική του πολιτική ο Ιουστινιανός εμπνεύστηκε από **το όραμα της παλαιάς ρωμαϊκής οικουμένης**,
- στην εσωτερική οργάνωση εφάρμοσε καινοτόμες ιδέες, που συνέβαλαν στη διαμόρφωση της βυζαντινής φυσιογνωμίας του κράτους.
- Η εσωτερική πολιτική του Ιουστινιανού στόχευε στη **συνοχή μιας κοινότητας λαών, των οποίων συνδετικά στοιχεία αποτέλεσαν η ελληνική πολιτιστική παράδοση και η χριστιανική πίστη**. Η ρωμαϊκή οικουμένη με την πολιτική αυτή μετεξελίχθηκε σε **ελληνοχριστιανική**.

Τα κύρια σημεία της εσωτερικής πολιτικής του Ιουστινιανού ήταν τα ακόλουθα:

Βασικά σημεία
εσωτερικής
πολιτικής
Ιουστινιανού

♦ Ισχυροποιήθηκε η απόλυτη μοναρχία.

- Αφορμή για το σχηματισμό ισχυρής κεντρικής εξουσίας, έδωσε η Στάση του Νίκα* (532 μ.Χ.).
- Η καταστολή της εξέγερσης αυτής συνδέθηκε με τη θεωρητική θεμελίωση της μοναρχίας από τον Ιουστινιανό. Σύμφωνα με αυτήν, ο αυτοκράτορας ήταν ο εκλεκτός του Θεού, στον οποίο είχε δοθεί σε ένδειξη εμπιστοσύνης το προνόμιο να κυβερνά για το καλό των υπηκόων του.

♦ Επιβλήθηκε μια θρησκεία και ένα δόγμα*.

- Ο Ιουστινιανός αντιμετώπισε με σκληρότητα τα κατάλοιπα των αρχαίων θρησκειών.
- Για το λόγο αυτό έκλεισε τη νεοπλατωνική σχολή των Αθηνών (529 μ.Χ.) και δήμευσε την περιουσία της.
- Εξόντωσε, παράλληλα, τις θρησκευτικές μειονότητες.
- Με επιείκεια συμπεριφέρθηκε μόνο προς τους Εβραίους, γι' αυτό και διατηρήθηκε η θρησκεία τους.
- Πραγματοποιήθηκε ιεραποστολικό έργο για τον εκχριστιανισμό ειδωλολατρικών γειτονικών λαών, στον Καύκασο, στη Νουβία (σημ. Σουδάν), στη Σαχάρα και στο Δούναβη.
- Οικοδόμησε, τέλος, την Αγία Σοφία, το καύχημα της χριστιανικής αρχιτεκτονικής.

Θρησκεία

♦ Έγινε συστηματική κωδικοποίηση του Δίκαιου:

- Το νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού είναι η σπουδαιότερη σε σημασία πλευρά της εσωτερικής του πολιτικής.
- Το κύριο μέρος του νομοθετικού έργου ήταν γραμμένο στη λατινική·
- οι καινούργιοι, ωστόσο, νόμοι εκδόθηκαν στην ελληνική γλώσσα για να είναι

Νομοθεσία

κατανοητοί από το λαό.

- Η κωδικοποίηση των νόμων της εποχής του Ιουστινιανού έγινε γνωστή το 16ο αιώνα ως Corpus juris civilis (αστικό δίκαιο) και αποτέλεσε τη βάση της νεότερης νομοθεσίας των ευρωπαϊκών κρατών.
- Νομοθετικό έργο Ιουστινιανού
  - ο Ιουστινιάνειος κώδικας (529 και 534) - Σε λατινική γλώσσα
  - ο Πανδέκτης (533) - Σε λατινική γλώσσα
  - ο Εισηγήσεις (533) - Σε λατινική γλώσσα
  - ο Νεαρές (μετά το 534) - Σε ελληνική γλώσσα

♦ Θεμελιώθηκε νέο διοικητικό σύστημα που απέτρεψε τον **εκφεουδαρχισμό της αυτοκρατορίας**.

Διοίκηση -
εκφεουδαρχισμός

- Με μια σειρά από καινούργια νομοθετικά διατάγματα (Νεαρές) παραχώρησε την **πολιτική εξουσία στους στρατιωτικούς διοικητές** των περιοχών που ήταν περισσότερο εκτεθειμένες σε εχθρικές επιθέσεις.
- Αυτή η διοικητική καινοτομία ήταν η βάση ενός **νέου διοικητικού συστήματος**, που θα επεκτεινόταν και θα εφαρμοζόταν αργότερα σ' όλη την αυτοκρατορία
- Το μέτρο αυτό στόχευε, εκτός των άλλων, στην αντιμετώπιση της ανάπτυξης των μεγάλων γαιοκτησιών.
  - ο Με επιμέρους διατάγματα προσπάθησε να πλήξει τους «δυνατούς», δηλαδή τους μεγαλοκτηματίες της εποχής.
  - ο Έτσι περιορίστηκε η ανάπτυξη της μεγάλης γαιοκτησίας και αποτράπηκε η διαμόρφωση κατάστασης ανάλογης με αυτή που παρατηρήθηκε στο δυτικό μεσαιωνικό κόσμο

Χρονολόγιο γεγονότων που περιλαμβάνονται στην εξεταστέα ύλη

Έτος	έως		ΓΕΓΟΝΟΣ
4000		π.Χ.	Μεσοποταμία: Οι Σουμέριοι οργανωμένοι σε ανεπτυγμένες οικονομικά πόλεις
4000		π.Χ.	Οι Αιγύπτιοι χρησιμοποιούν την ιερογλυφική γραφή
3000		π.Χ.	Θεοποίηση του Φαραώ στην Αρχαία Αίγυπτο
1600	1100	π.Χ.	Μυκηναϊκός πολιτισμός
1500	1450	π.Χ.	Οι Κρήτες παίζουν ηγετικό ρόλο στο Αιγαίο
1500		π.Χ.	Εμπορική ανάπτυξη και έξοδος των Μυκηναίων στο Αιγαίο
1450	1400	π.Χ.	Οι Μυκηναίοι κυριαρχούν στην Κρήτη, καταλαμβάνουν Κνωσό και κυριαρχούν στη θάλασσα
1350		π.Χ.	Αποτυχημένη προσπάθεια του Ακενατόν να επιβάλει στην Αίγυπτο τη λατρεία του Ρα
1300	1100	π.Χ.	Οι Μυκηναίοι αποικίζουν την Κύπρο, επεκτείνουν εμπορικές δραστηριότητες σε Φοινίκη, Παλαιστίνη, Αίγυπτο
1184		π.Χ.	Τρωική Εκστρατεία (πιθανότερο να συνέβη τέλη 13ου αι., δηλ. κοντά στο 1200)
1100		π.Χ.	Εισβολή των Αχαϊβάσα (Αχαιών) στην Αίγυπτο μαζί με τους λαούς της θάλασσας
1100		π.Χ.	Αρχίζει η παρακμή του μυκηναϊκού Εμπορίου, Επιδρομές των λαών της θάλασσας
1100	750	π.Χ.	Ομηρική εποχή (ελληνικός μεσαίωνας, σκοτεινοί χρόνοι)
1050	800	π.Χ.	Πρώτος ελληνικός αποικισμός (Μικρασιατικά παράλια)
1000	800	π.Χ.	Μικροί οικισμοί στην περιοχή της Ρώμης
800		π.Χ.	Αρχίζει να εμφανίζεται η ελληνική αλφαβητική γραφή
800		π.Χ.	Κρίση στον ομηρικό κόσμο (αύξηση πληθυσμού, έλλειψη καλλιεργήσιμης γης)
753		π.Χ.	Ίδρυση της Ρώμης από τον Ρωμύλο (κατά τις παραδόσεις) - Οι Ετρούσκοι καταλαμβάνουν το Λάτιο
753		π.Χ.	Περίοδος της Βασιλείας στη Ρώμη (Regnum Romanum)
750		π.Χ.	Αρχίζει η πολιτική συγκρότηση των ελληνικών κοινωνιών
750		π.Χ.	Ο Όμηρος συνθέτει την Ιλιάδα
750	480	π.Χ.	Αρχαϊκή εποχή
750	500	π.Χ.	Β'Ελληνικός Αποικισμός (Μεσόγειος - Εύξεινος Πόντος)
700		π.Χ.	Ο Όμηρος συνθέτει την Οδύσσεια
700	200	π.Χ.	Η Σπάρτη διαμορφώνει ολιγαρχικό πολίτευμα
700		π.Χ.	Αριστοκρατικό πολίτευμα στην Αθήνα
650		π.Χ.	Οικοδομείται το Βυζάντιο, αποικία των Μεγαριτών στη θέση της σημερινής Κωνσταντινούπολης
600		π.Χ.	Σκληροί αγώνες μεταξύ των ευγενών και του πλήθους στις πόλεις κράτη - κωδικοποίηση δικαίου
509		π.Χ.	Εξέγερση των πατρικίων - Τέλος της περιόδου της Βασιλείας

509	30	π.Χ.	Περίοδος της Δημοκρατίας στη Ρώμη (Res Publica)
500		π.Χ.	Πτώση των τυραννικών καθεστώτων στις ελληνικές πόλεις κράτη - που οδηγεί άλλοτε σε επιστροφή στην ολιγαρχία και άλλοτε σε δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις (Αθήνα: Κλεισθένης)
500		π.Χ.	Θεμελίωση της δημοκρατίας στην Αθήνα
500	300	π.Χ.	Αγώνες των πληβείων για να αποκτήσουν πολιτικά δικαιώματα στη Ρώμη
499	494	π.Χ.	Ατυχής εξέγερση των Ελλήνων της Ιωνίας κατά των Περσών
492		π.Χ.	Πρώτη απόπειρα εισβολής στον ελλαδικό χώρο: Υποταγή των Ελλήνων Θράκης και Μακεδονίας
490		π.Χ.	Πρώτη οργανωμένη εκστρατεία Περσών. Νίκη Ελλήνων στον Μαραθώνα. (Μιλτιάδης)
481		π.Χ.	Δεύτερη εκστρατεία Περσών (Ξέρξης) Συνέδριο της Κορίνθου - Αμυντική συμμαχία των Ελλήνων εναντίον των Περσών.
480		π.Χ.	Σικελία: Στη Μάχη της Ιμέρας, οι Έλληνες άποικοι νικούν τους Καρχηδόνιους
480	479	π.Χ.	Ήττα των Ελλήνων στις Θερμοπύλες και το Αρτεμίσιο, νίκες στη Σαλαμίνα, τις Πλαταιές και τη Μυκάλη. Οι Έλληνες αποκρούουν τους Πέρσες
480	323	π.Χ.	Κλασική εποχή
478	477	π.Χ.	Ίδρυση της Πρώτης Αθηναϊκής Συμμαχίας (Συμμαχίας της Δήλου)
467		π.Χ.	Νίκη του Κίμωνα κατά των Περσών στον Ευρυμέδοντα ποταμό (Μ. Ασία)
464	455	π.Χ.	Γ' Μεσσηνιακός Πόλεμος (Εξέγερση των ειλωτών)
461		π.Χ.	Οι δημοκρατικοί με τον Εφιάλτη επικρατούν στην Αθήνα. Εξοστρακισμός του Κίμωνα
454		π.Χ.	Μεταφορά του Συμμαχικού Ταμείου από τη Δήλο στην Ακρόπολη της Αθήνας
451		π.Χ.	Ο Κίμων επιστρέφει - πενταετής ειρήνη με τη Σπάρτη
450		π.Χ.	Θάνατος του Κίμωνα στην Κύπρο, στην πολιορκία του Κιτίου
450		π.Χ.	Καταγραφή των νόμων στην Αρχαία Ρώμη (Δωδεκάδελτος)
449		π.Χ.	Νίκη του αθηναϊκού στόλου κατά των Περσών στη Σαλαμίνα της Κύπρου. Καλλίειος Ειρήνη
445		π.Χ.	Ο Περικλής συνάπτει 30ετή ειρήνη με τους Σπαρτιάτες (Τριακοντούτεις Σπονδαί)
444	443	π.Χ.	Ίδρυση από τον Περικλή της αποικίας των Θουρίων στη Δύση
431	404	π.Χ.	Πελοποννησιακός Πόλεμος
431	421	π.Χ.	Αρχιδάμειος Πόλεμος
415	413	π.Χ.	Σικελική Εκστρατεία
413	404	π.Χ.	Δεκελεικός ή Ιωνικός Πόλεμος
404		π.Χ.	Νίκη της Σπάρτης. Αναγνώριση της Σπαρτιατικής Ηγεμονίας

400	π.Χ.	Οι πληβείοι στη Ρώμη αποκτούν δικαίωμα εκλογής στο αξίωμα του υπάτου
395 386	π.Χ.	Βοιωτικός ή Κορινθιακός Πόλεμος - Ανταλκίδειος Ειρήνη (Σπάρτη-Περσία) ταπεινωτική για τους Έλληνες
380	π.Χ.	Ο Ισοκράτης, στον Πανηγυρικό του λόγο καλεί σε κοινό αγώνα εναντίον των Περσών
371	π.Χ.	Μάχη στα Λεύκτρα. Άνοδος της Θηβαϊκής Ηγεμονίας
362	π.Χ.	Μάχη στη Μαντίνεια. Πτώση της Θηβαϊκής Ηγεμονίας
338	π.Χ.	Νίκη του Φιλίππου Β΄ της Μακεδονίας στη μάχη της Χαιρώνειας
337	π.Χ.	Στο συνέδριο της Κορίνθου οι ελληνικές πόλεις συμμαχούν με ισόβιο αρχηγό τον Φίλιππο Β
336	π.Χ.	Δολοφονία Φιλίππου. Νέο Συνέδριο στην Κόρινθο δίνει την αρχηγία στον Αλέξανδρο, νέο βασιλέα των Μακεδόνων
334 325	π.Χ.	Εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου
331	π.Χ.	Ίδρυση της Αλεξανδρείας από τον Μ. Αλέξανδρο
323	π.Χ.	Θάνατος του Μ. Αλεξάνδρου στη Βαβυλώνα - ετοιμαζόταν για τον περίπλου της Αραβίας
323 30	π.Χ.	Ελληνιστική Εποχή
300	π.Χ.	Ίδρυση της Αντιόχειας από τον Σέλευκο, βασιλιά της Συρίας, ένα από τα κράτη που προέκυψαν από τη διάσπαση του κράτους του
300	π.Χ.	Οι πληβείοι στη Ρώμη αποκτούν δικαίωμα εκλογής στο αξίωμα του μεγίστου αρχιερέως
200	π.Χ.	Η Ρώμη κυριαρχεί στην ιταλική χερσόνησο
184	π.Χ.	Ο Κάτων ο Τιμητής επιχειρεί μεταρρυθμίσεις στη Ρώμη
146	π.Χ.	Καταστροφή της Κορίνθου και υποταγή της Ελλάδας στους Ρωμαίους
133	π.Χ.	Ο Τιβέριος Γράκχος γίνεται δήμαρχος και επιχειρεί μεταρρυθμίσεις (αγροτικός νόμος)
133	π.Χ.	Ο βασιλιάς της Περγάμου Άτταλος Γ΄ κληροδοτεί το κράτος του στον Ρωμαϊκό λαό
123	π.Χ.	Ο Γάιος Γράκχος, αδελφός του Τιβέριου, εκλέγεται δήμαρχος στη Ρώμη και επιχειρεί μεταρρυθμίσεις
31	π.Χ.	Νίκη του Οκταβιανού εναντίον του Αντώνιου και της Κλεοπάτρας στη Ναυμαχία του Ακτίου. Τέλος της Δημοκρατίας στη Ρώμη
27	π.Χ.	Ο Οκταβιανός (Αύγουστος) γίνεται πρώτος πολίτης (princeps). Αρχίζει η περίοδος του PRINCIPATUS (Ηγεμονία)
14	μ.Χ.	Θάνατος του Οκταβιανού
14 68	μ.Χ.	Ιουλιο-κλαυδιανή δυναστεία
69 96	μ.Χ.	Δυναστεία των Φλαβίων (Ιδρυτής: Βεσπασιανός)
96 192	μ.Χ.	Δυναστεία των Αντωνίνων
100 200	μ.Χ.	Pax Romana - περίοδος ειρήνης και ευημερίας στο Ρωμαϊκό Κράτος
200	μ.Χ.	Αναπτύσσεται ο θεσμός της δουλοπαροικίας. Μειώνεται ο αριθμός των δούλων

212	μ.Χ.	Διάταγμα του Καρακάλλα: Όλοι οι ελεύθεροι κάτοικοι της Αυτοκρατορίας αναγνωρίζονται ως ρωμαίοι πολίτες
284	μ.Χ.	Αυτοκράτορας της Ρώμης ο Διοκλητιανός. Αρχίζει η περίοδος του DOMINATUS (Απόλυτη Μοναρχία) - Τετραρχία
300	μ.Χ.	Οι συντεχνίες στη Ρώμη γίνονται κλειστές επαγγελματικές ομάδες
305	μ.Χ.	Ο Διοκλητιανός αποσύρεται από την εξουσία.
305 325	μ.Χ.	Συγκρούσεις των συναρχόντων για την τελική επικράτηση
312	μ.Χ.	Ο Κωνσταντίνος νικά τον Μαξέντιο στη Μουλβία Γέφυρα του Τίβερη - κυρίαρχος στη Δύση
313	μ.Χ.	Συμφωνία Κωνσταντίνου με τον κυρίαρχο της Ανατολής Λικίνιο για συγκυριαρχία τους
313	μ.Χ.	Διάταγμα της Ανεξιθρησκίας - υπογράφεται στο Μιλάνο
324	μ.Χ.	Νίκη του Κωνσταντίνου στην Αδριανούπολη - θάνατος του Λικίνιου. Ο Κωνσταντίνος μόνος κυρίαρχος.
330	μ.Χ.	Εγκαίνια της Κωνσταντινούπολης (Νέας Ρώμης), της νέας πρωτεύουσας του Ρωμαϊκού Κράτους
395	μ.Χ.	Οριστικός χωρισμός του Ρωμαϊκού κράτους από τον Μ. Θεοδόσιο (στους γιους του: Ανατολικό τμήμα στον Αρκάδιο, δυτικό στον Ονώριο)
397	μ.Χ.	Με αυτοκρατορικό διάταγμα οι δικαστικές αποφάσεις και οι διαθήκες μπορούν να γράφονται και στην ελληνική γλώσσα
425	μ.Χ.	Ο Θεοδόσιος ο Β' ιδρύει στην Κωνσταντινούπολη το Πανδιδακτήριο
450	μ.Χ.	Η εξουσία στο δυτικό ρωμαϊκό κράτος ουσιαστικά στα χέρια Γερμανών
476	μ.Χ.	Κατάρρευση του δυτικού ρωμαϊκού κράτους από τις βαρβαρικές εισβολές
476	μ.Χ.	Ο Οδόακρος, ηγέτης των Ερούλων, ανατρέπει τον βασιλιά του δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους Ρωμύλο Αυγουστύλο. Τέλος του Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους. Αρχή του Μεσαίωνα για τη Δύση
527 565	μ.Χ.	Ο Ιουστινιανός Αυτοκράτορας της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας
529	μ.Χ.	Ο Ιουστινιανός, στο πλαίσιο του εκχριστιανισμού του κράτους, κλείνει τη νεοπλατωνική σχολή των Αθηνών
529 534	μ.Χ.	Νομοθετικό έργο Ιουστινιανού (Κώδικας, Πανδέκτης, Εισηγήσεις, Νεαρά)
532	μ.Χ.	Η στάση του Νίκα καταστέλλεται από τον Ιουστινιανό
1822	μ.Χ.	Η στήλη της Ροζέτας αποκρυπτογραφείται από τον γάλλο J. Champollion
1876	μ.Χ.	Πρώτες ανασκαφές του Ερρίκου Σλήμαν στις Μυκήνες
1952	μ.Χ.	Αποκρυπτογράφηση της Γραμμικής Γραφής Β από τους Βέντρις και Τσάντγουικ